

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2017-YL-005**

**TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMCILIK, KİMLİK
SİYASETİ VE MUHAFAZAKAR
DEMOKRASİNİN TOPLUMSAL TEMELLERİ:
AKP HÜKÜMETİ ve KİMLİK
POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

**HAZIRLAYAN
Gülşen ATAŞ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ**

AYDIN – 2017

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gülşen ATAŞ tarafından hazırlanan “Türkiye’de Siyasal İslamcılık, Kimlik Siyaseti ve Muhafazakar Demokrasinin Toplumsal Temelleri: AKP Hükümeti ve Kimlik Politikalarının Değerlendirilmesi” başlıklı tez, 19.12.2016 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :Prof. Dr. Kayhan Delibaş	ADÜ/FEF
Üye :Prof. Dr. Nuran Erol Işık	İEÜ/FEF
Üye :Yrd. Doç. Dr. Serdar Ünal	ADÜ/FEF

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI V.
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../.../2017

Gülşen ATAŞ

ÖZET

TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMCILIK, KİMLİK SİYASETİ VE MUHAFAZAKAR DEMOKRASİNİN TOPLUMSAL TEMELLERİ: AKP HÜKÜMETİ VE KİMLİK POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Gülşen ATAŞ

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ

2017, 137 sayfa

Kimlik, yirminci yüzyılın son çeyreğinden beri sıklıkla tartışılan önemli konulardan biridir. Kimliğin diğer alanlardan ziyade siyasal alanda görünürlüğünü arttırması, kimlik siyaseti denilen bir olguyu ortaya çıkarmış. Böylelikle sınıf siyasetine dayanan bir siyasal anlayıştan kimlik siyasetine dayanan bir siyaset anlayışına geçilmiştir. Türkiye’de kimlik siyasetinin ciddi bir sorun olarak algılanması 1980’li yıllara denk gelmiş ve bu olgu, dinsel bağlamda ortaya çıkan “İslamcı kimlik siyaseti” başlığı altında siyasal tartışma alanını kimlikler alanına hapsedmiştir. Kimlik siyasetinde, “farklılık” üzerine yapılan vurgu, kimlik siyaseti olgusunun daha da pekişmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra dini kimliği ön plana çıkaran İslamcı siyaset, toplumsal ve siyasal bütünleşmeyi de zorlamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti ile başlayan dinsel kimlik siyaseti, Milli Görüş Hareketi ve sonrasında, her ne kadar 28 Şubat süreciyle (1997) kesintiye uğrasa da, AKP’nin 2002’de elde etmiş olduğu oy oranıyla farklı boyutlara ulaşmıştır. Kendisini “muhafazakar demokrat” olarak ilan eden AKP, dinsel sembolizmi açıktan, kabaca kullanmaktan kaçınmış ve kendisini demokrat sıfatı ile ön plana çıkarmıştır.

Bu çalışmada, 1980 sonrası Türkiye’de daha da belirginlik kazanan kimlik siyaseti ve Siyasal İslam meselelerinin toplumsal temellerini tartışmak ve Siyasal İslam’ın git gide azaldığı yönündeki düşüncelere karşı olarak aslında Siyasal İslam’daki artışını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bunu yaparken de 2002’den bu yana kendisini muhafazakar demokrat olarak tanımlayarak diğer İslamcı partilerden farklılığını öne süren AK Parti’nin siyasal arenada nerede durduğu ve seçmenleri tarafından nasıl algılanıp değerlendirildiği ve ayrıca günümüzde gelinen nokta da ortaya konmaya çalışılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Siyasal İslam, Kimlik siyaseti, Muhafazakar demokrasi, farklılık, AKP.

ABSTRACT

THE SOCIAL BASIS OF POLITICAL ISLAM, IDENTITY POLITICS AND CONSERVATIVE DEMOCRACY IN TURKEY: ASSESSMEN OF AKP GOVERNMENT AND ITS IDENTITY POLITICS

Master's Thesis, Department of Sociology
Thesis Supervisor: Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ

Identity is one of the significant concepts that has been frequently discussed since the last quarter of twentieth century. The visibility of identity has increased in the political sphere rather than other areas which in turn lead to the emergence of “identity politics”. Thus, an identity-based political approach replaced a class-based political approach. Identity politics in Turkey began to be conceived as a serious issue in the 1980s. From then on, sphere of political debate has been limited to the topic of “Islamist Identity Politics” emerging in a religious context. The emphasis of identity politics on the “difference” ensured its continuity. Thus, identity politics begun to undermine social and political integration. Although the religious identity politics that originated in Ottoman Empire and was carried on by National Vision Movement had been interrupted by February 28 period (1997), it has reached a new dimension with the rate of votes AKP gained in 2002. AKP declared itself as “conservative democrat”, avoided using the religious symbolism openly and crudely and emphasized its democratic role.

This study aims to discuss the social basis concerning the issues of identity politics and Political Islam which gained significance in the post-1980 Turkey. The study also claims to expose the rise of Political Islam against the contrary notions that Political Islam has indeed gradually diminished. Regarding this matter, the position of AKP in political arena, which differentiates itself from other Islamist parties by defining itself as “conservative democrat” since 2002; how it is perceived and interpreted by the electorate and the present situation will be attempted to be analyzed.

KEY WORDS: Political Islam, identity politics, conservative democracy, difference, AKP

ÖNSÖZ

Siyasal İslam'ın yükselişi son otuz yıldır Türk siyasal yaşamının gündemini en çok meşgul eden konulardan biridir. Türkiye'de yapılan seçimler sonucu bu düşüncenin temsilcisi olarak kabul edilen bir partinin iktidar olması Siyasal İslam tartışmalarını yeniden ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı, 3 Kasım 2002 (%34) ve 22 Temmuz 2007 (%47) seçimlerinde almış olduğu oy oranı ile tek başına iktidar olan AK Parti'nin kimlik siyaseti ve Siyasal İslam konularında nerede durduğu ve bu konuda seçmenleri tarafından nasıl algılanıp değerlendirildiğinin bir tespitidir.

Çalışma sürecinde büyük katkısı olan, yoğun dönemlerinde bile zaman ayırıp desteğini esirgemeyen ve yönlendirici önerileri ve uyarıları ile yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ'a, sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım

İlgisini ve önerilerini göstermekten kaçınmayan Prof. Dr. Nuran EROL IŞIK'a (İzmir Ekonomi Üniversitesi) ve Yrd. Doç. Dr. Serdar ÜNAL'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Yüksek Lisans eğitimimi tamamlamam için her türlü kurumsal izin konusunda bana destek vermeleri ve yüksek lisans eğitim fırsatını sunmalarından dolayı Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı ve Öğretim üyelerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca (2 yıl) 2210 Yurt İçi Yüksek Lisans Bursu vererek beni maddi açıdan destekleyen TÜBİTAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmama zaman ayırma kısmında yardımlarını esirgemeyen iş arkadaşlarıma, geçmişte olduğu gibi bugün de desteklerini hissettiğim ve her türlü baskarımı borçlu olduğum aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gülşen ATAŞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
SİMGELER DİZİNİ.....	xvii
TABLolar DİZİNİ	xix
EKLER DİZİNİ.....	xxiii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	4
1.1. Çalışmanın Önemi.....	4
1.2. Çalışmanın Amacı	4
1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	5
1.4. Çalışmanın Yöntem ve Teknikleri	5
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Kimlik Kavramı	9
2.1.1.. Kimliğin Modern ve Postmodern Toplumdaki Tezahürleri	17
2.1.2. Dini / İslami Kimlik	23
2.2. Türkiye’de Kimlik Siyaseti	25
2.2.1.Kimlik Siyaseti Olgusu	25
2.2.2. Kimliğe Tarihsel Bir Açıdan Bakış (Osmanlı-Cumhuriyet Dönemi).....	28
2.3. Türkiye’de Siyasal İslam.....	31
2.3.1. İslamcı Siyasetin Yükselişi (MNP ve Sonrası)	31
2.3.1.1. Siyasal İslam	31
2.3.1.2. İslamcı siyasetin yükselişi	33

2.3.2. 28 Şubat Süreci ve AK Parti.....	40
2.3.2.1. 28 Şubat süreci	40
2.3.2.2. AK Parti.....	41
3. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	47
3.1. Görüşülen Seçmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri	48
3.1.1. Görüşülen Seçmenlerin Doğdukları Yere Göre Dağılımları	50
3.1.2. Seçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları.....	51
3.1.3. Görüşülen Seçmenlerin Yaşa Göre Dağılımları	52
3.1.4. Görüşülen Seçmenlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	52
3.1.5. Görüşülen Seçmenlerin Medeni Durumuna Göre Dağılımları.....	53
3.1.6. Görüşülen Seçmenlerin Birlikte Yaşadıkları Kişi Sayısına Göre Dağılımları	54
3.1.7. Seçmenlerin Yaptıkları İşe Göre Dağılımları.....	56
3.2. Görüşülen Seçmenlerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Çalışma Yaşamları	57
3.2.1. Görüşülen Seçmenlerin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımları.....	57
3.2.2. Görüşülen Seçmenlerin Aylık Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımları ..	58
3.2.3. Görüşülen Seçmenlerin Toplam Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı	59
3.2.4. Görüşülen Seçmenlerin Sosyo- Ekonomik Gelir Grubuna Göre Dağılımı .	60
3.2.5. Görüşülen Seçmenlerin Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı	60
3.2.6. Görüşülen Seçmenlerin Sosyal Yardım Alma Durumuna Göre Dağılımları	61
3.3. Görüşülen Seçmenlerin Oy Verme Davranışları	62
3.3.1. Görüşülen Seçmenlerin Kimlik Kategorilerine Göre Dağılımları.....	62
3.3.2. Görüşülen Seçmenlerin Kimlik Siyasetini Tanımlamalarına Göre Dağılımları	64
3.3.3. Türkiye’de Kimlik Siyasetinin Yapılma Durumuna Göre Dağılımı	65
3.3.4. Etnik/Dini Kimliklerin Görünürlüğüne İlişkin Dağılım	66

3.3.5. Dinin Siyasette Yer Alma Durumuna Göre Dağılımı	67
3.3.6. Din ve Siyaset İlişkisine Göre Dağılım	68
3.3.7. Din ve Siyasetin Birbirinden Kopma/Birbirine Entegre Olma Durumuna Göre Dağılım	69
3.3.8. Önceki Seçimlerde Oy Verilen Partiye Göre Dağılım	71
3.3.9. Zamanla Oy Tercihindeki Değişiklik Dağılımı	71
3.3.10. Oy Verirken Dikkat Edilen Kriterlerin Dağılımı	73
3.3.11. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Seçmenler Tarafından Değerlendirilmesine Göre Dağılım	75
3.3.12. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Uygulamış Olduğu Sosyal Politikaların Değerlendirilmesine Göre Dağılım	77
3.3.13. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Diğer İslamcı Partilerden Farkına Göre Dağılım	78
3.3.14. Parti'nin Diğerlerinden Farkına Göre Dağılım	79
3.3.15. Adalet ve Kalkınma Partisi'ne Oy Verilmesindeki En Önemli Sebebe Göre Dağılım	80
3.3.16. Seçmenlerin Kendilerini Konumlandırışına Göre Dağılım	81
3.3.17. Bir Partide Olması Gereken En Önemli Özelliklere Göre Dağılım	82
3.3.18. AK Parti'de Görülen Özelliklere Göre Dağılım	83
3.3.19. Türkiye'nin En Önemli Sorununa Göre Dağılım	84
3.3.20. Türkiye'nin En Önemli 3 Sorununa Göre Dağılım	86
3.3.21. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Yapmış Olduğu En Önemli Başarıya Göre Dağılım	87
3.3.22. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Laiklik İlkesine Karşı Tutumuna Göre Dağılımı	87
3.3.23. 1990 Sonrası İslami Kimlikteki Değişim-Dönüşüme Göre Dağılım	88
3.3.24. "Muhafazakar Demokrat" Sıfatının AK Parti'deki Karşılığına Göre Dağılım	89
3.3.25. 15 Temmuz Kalkışma (Darbe) Hakkındaki Görüşlere Göre Dağılım	89

3.3.26. Günümüzde Türkiye Açısından Geline Noktaya Göre Dağılım.....	90
3.4. Görüşmelerin Nitel Değerlendirilmesi	91
3.4.1. Görüşmecilerin İfadelerinin Sınıflandırılması.....	92
3.4.1.1. Seçmenlerin kimlik siyaseti konusundaki görüşleri	92
3.4.1.2. Seçmenlerin din ve siyaseti konumlandırması	95
3.4.1.3. Seçmenlerin günümüz dini yaşamındaki farklılaşma algıları.....	98
3.4.1.4. AK Parti'nin sosyal politikalarını değerlendirme şekilleri.....	103
3.4.1.5. 15 Temmuz darbe girişimini değerlendirmeleri	107
3.4.1.6. Türkiye açısından gelinen son nokta hakkındaki görüşler	112
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	119
KAYNAKLAR.....	123
EKLER.....	131
ÖZGEÇMİŞ.....	137

SİMGELER DİZİNİ

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
Bk.	: Bakanız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DP	: Demokrat Parti
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
FP	: Fazilet Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
MGH	: Milli Görüş Hareketi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
OED	: Oxford English Dictionary
OHAL	: Olağanüstü Hal
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
RP	: Refah Partisi
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu

- TESEV** : Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
- TSK** : Türk Silahlı Kuvvetleri
- TUBİTAK** : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
- TUİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- YÖK** : Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Aydın Merkez’de Görüşülen AK Parti Seçmeninin Özellikleri	48
Tablo 3.2. Kardeşköy’de Görüşülen AK Parti Seçmeninin Özellikleri	49
Tablo 3.3. Seçmenlerin Doğdukları ve Yaşadıkları Yere Göre Dağılımları	50
Tablo 3.4. Yaşadığı Yerlere ve Cinsiyete Göre Dağılım İlişkisi.....	51
Tablo 3.5. Yaşa Göre Dağılım	52
Tablo 3.6. Seçmenlerin Eğitim ve Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı.....	52
Tablo 3.7. Seçmenlerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	53
Tablo 3.8. Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısına Göre Dağılım	54
Tablo 3.9. Mesleklere Göre Dağılımları	56
Tablo 3.10. Seçmenlerin Çalışma Durumları	57
Tablo 3.11. Sosyo-Ekonomik Durumları (aylık).....	58
Tablo 3.12. Sosyo-Ekonomik Durumları (toplam)	59
Tablo 3.13. Sosyo-Ekonomik Gelir Grubu	60
Tablo 3.14. Sosyal Güvence Durumu	60
Tablo 3.15. Herhangi Bir Sosyal Yardım Alma Durumu.....	61
Tablo 3.16. Seçmeni En İyi Tanımlayan Kimlik Kategorileri	62
Tablo 3.17. Kimlik Siyasetinin Görüşmeciler Tarafından Tanımlanması	64
Tablo 3.18. Türkiye’de Kimlik Siyasetinin Yapılıp Yapılmama Durumu	65
Tablo 3.19. Günümüz Siyasetinde Etnik ve Dini Kimliklerin Görünürlüğü.....	66
Tablo 3.20. Dinin Siyasette Yer Alma Durumu	67
Tablo 3.21. Din ve Siyaset İlişkisi	68
Tablo3.22. Din ve Siyasetin Birbirinden Kopma/Birbirine Entegre Olma Durumu	69
Tablo 3.23. Önceki Seçimlerde Oy Verilen Parti.....	70
Tablo 3.24. Zamanla Oy Tercihindeki Değişiklik.....	71

Tablo 3.25. Oy Verirken Dikkat Edilen Kriterler.....	73
Tablo 3.26. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Seçmenler Tarafından Değerlendirilmesi	75
Tablo 3.27. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Uygulamış Olduğu Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi.....	77
Tablo 3.28. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Diğer İslamcı Partilerden Farkı	78
Tablo 3.29. Parti'nin Diğerlerinden Farkı	79
Tablo 3.30. Adalet ve Kalkınma Partisi'ne Oy Verilmesindeki En Önemli Sebep	80
Tablo 3.31. Seçmenlerin Kendilerini Konumlandırışı.....	81
Tablo 3.32. Bir Partide Olması Gereken En Önemli Özellikler	82
Tablo 3.33. AK Parti'de Görünen Özellikler	83
Tablo 3.34. Türkiye'nin En Önemli Sorunu.....	84
Tablo 3.35. Türkiye'nin En Önemli 3 Sorunu.....	86
Tablo 3.36. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Yapmış Olduğu En Önemli Başarı ..	87
Tablo 3.37. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Laiklik İlkesine Karşı Tutumu.....	87
Tablo 3.38. 1990 Sonrası İslami Kimlikteki Değişim-Dönüşüm	88
Tablo 3.39. "Muhafazakar Demokrat" Sıfatının AK Parti'deki Karşılığı	89
Tablo 3.40. 15 Temmuz Kalkışma (Darbe) Hakkındaki Görüşler	89
Tablo 3.41. Günümüzde Türkiye Açısından Gelinek Nokta	90
Tablo 3.42. Kimlik Siyasetinin Kimlik'sel Üretim Olarak Tanımlanması.....	92
Tablo 3.43. Kimlik Siyasetinin Kimliğin Kullanımı Olarak Tanımlanması	93
Tablo 3.44. Din ve Siyasetin Alanına Müdahale Şeklinde Konumlandırılması....	95
Tablo 3.45. Din ve Siyasetin Sınır Aşımı Şeklinde Konumlandırılması	96
Tablo 3.46. Günümüz Dini Yaşamın " Rahat Yaşam " Olarak Algılanması.....	98
Tablo 3.47. Günümüz Dini Yaşamın Artan Farkındalık Olarak Algılanması.....	99
Tablo 3.48. Günümüz Dini Yaşamın Belirsizliğin Hakimiyeti Olarak Algılanması	100

Tablo 3.49. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Maddi Destek Bağlamında Değerlendirilmesi	103
Tablo 3.50. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Gizemlerle Dolu Olduğu Görüşü	104
Tablo 3.51. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Dini Rahatlama Getirdiği Yönündeki Görüş	105
Tablo 3.52. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Yüksek Performans Şeklinde Yorumlanması	106
Tablo 3.53. 15 Temmuz Darbe Girişiminin Haince Saldırı Olarak Görülmesi.....	107
Tablo 3.54. 15 Temmuz Darbe Girişimini İşin Aslı/ Arka Perde Olarak Yorumlama.....	109
Tablo 3.55. 15 Temmuz Darbe Girişimini Korkusuz Yüreklere Bağlamında Ele Alma	110
Tablo 3.56. 15 Temmuz Darbe Girişiminin “ Tedirgin Gözler” Şeklinde Yorumlanması	111
Tablo 3.57. Türkiye'nin Yıkılmaz Portresi	112
Tablo 3.58. Türkiye'nin Durulan Sular Şeklinde Görünüm Sergilemesi.....	115
Tablo 3.59. Türkiye'deki Belirsizlik Denizinin Hakimiyeti	116
Tablo 3.60. Türkiye'nin Son Durumunu Emeksiz Yemek Şeklinde Yorumlamak	117

EKLER DİZİNİ

Ekler 1: AK Parti'nin (2013) TBMM 'de Düzenlenen İlk Grup Toplantısındaki Görüşleri.....	131
Ekler 2: Görüşme Formu.....	133

GİRİŞ

AK Parti, 3 Kasım 2002 Milletvekili seçiminin sonuçları ile kurduğu 58. Cumhuriyet hükümetinden bu yana yaklaşık on dört senedir Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yönetimini yürütmektedir. Kurucuları tarafından “sosyolojik bir yenilenme hareketi” olarak tanımlanan AK Parti, dinsel kimlik siyasetine ilişkin genel yaklaşımı yeni bir mecraya taşımıştır. Burada yenilikten kasıt, partinin ciddi manada gücü elinde bulundurmasına rağmen, dinsel bir gündem oluşturmaktan kaçınmasıdır.

Parti, sadece dinsel kimliğe alan açmak yerine ülkeyi demokrasi yolu ile dönüştürmeye ve genel bir özgürlük alanı açmaya yönelmiştir (Çınar, 2005: 93-94). Dolayısıyla parti, dinsel sembolizmi açıktan, kabaca kullanmaktan kaçınmıştır.

AK Parti'nin siyaset eksenindeki yerini anlamlandırabilmek için İslamcılık, Siyasal İslam gibi kavramların açıklanması gerekmektedir. Bu yüzden de Milli Görüş Hareketi ile AK Parti ilişkisi değerlendirilmeden, AK Parti'nin siyasal kimliğini tanımlayabilmek mümkün değildir. İnsel'e göre, Türkiye sağının kendi içindeki sürekliliği kadar, onun geçirmekte olduğu değişiklikleri dikkate almadan yapılan değerlendirmeler partinin toplumsal ve siyasal dinamiğini yansıtmamaktadır (İnsel, 2003).

Ayrıca partiye oy veren seçmen kitlesine bakıldığında da kafaları karıştıran geniş bir yelpaze ile karşı karşıya gelinmektedir. 3 Kasım Milletvekili seçimlerinde her toplumsal kesimden insanın partiye oy vermiş olması, seçmen kitlesinin Milli Görüş tabanı ile sınırlı kalmadığını göstermektedir. Dolayısıyla partinin almış olduğu oy oranının tek ve homojen bir kitle üzerine odaklanılmadığı burada dikkati çekmektedir. Özellikle 28 Mart 2004 yerel seçimlerinde AK Parti, Türkiye'nin her bölgesinde başarı göstererek (%41,67) tam bir kitle partisi olduğunu göstermiştir.

AK Partililer siyasi profil sorgulamasına sokulduğunda, kendilerini sırasıyla “muhafazakar demokrat”, “milliyetçi muhafazakar”, “sosyal demokrat” ve “İslamcı” olarak ifade edenler tüm araştırmalarda %5 ile %10 arasında değişirken Siyasal İslam çizgisindeki partilerde bu oran %85'lerdedir (Akdoğan, 2004:107). AK Parti'nin siyasal İslamcı bir parti sayılıp sayılmadığı elbette

sadece partinin kendisini nasıl tanımladığıyla değerlendirilemez. AK Parti'nin yeni konumunun nasıl algılandığı da bu dönüşümü anlamak açısından önemlidir.

Din ve siyaset arasında çok eskiye dayanan ve zamanla farklı boyutlar kazanan bir ilişkisi mevcuttur. Din iktidarlar tarafından toplumun yeniden biçimlendirilmesi için siyasal mecrada her defasında tekrar tekrar yorumlanmıştır.

Ayrıca din, iktidarlar tarafından güçlerini devam ettirmek için değil, toplumsal istikrar ve otoriteyi sağlamak için önemli bir etken olarak görülmüştür (Bora , 2006: 234). Din olgusu seçmen davranışı bağlamında ele alınacak olunursa; dinin seçmen davranışlarındaki etkin rolü aşikardır. Seçmenlerin kendilerini tanımlaması ile siyasal partilerin program ve söylemlerine verdikleri tepki arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu doğrultuda oy verme davranışında bulunacak olan kişiler, kendilerini nasıl tanımlayıp konumlandıracaklarsa o yöndeki siyasal partilere yönlerini çevirmektedirler.

Dolayısıyla, bir partiyi seçmek için seçmenlerin öncelikli olarak ön planda tuttukları şeyler; partinin lideri, programı ve söylemleriyle kişinin kendi sosyal özelliklerinin ortak bir noktada buluşmasıdır (Gökçe vd., 2009: 85-100).

Bu araştırma 3 ana bölüm ve sonuç ve değerlendirme kısmından oluşmaktadır. İlk olarak tezin konusu hakkında kısa açıklamaların bulunduğu giriş bölümü bulunmaktadır.

Tezin birinci bölümünde araştırmanın konusunun önemi, amacı, sınırlılıkları ve araştırmanın problemine ilişkin bilgiler verilecektir. Araştırmanın aşamaları bu bölümde anlatılacak ve hangi yöntem ve tekniklerin neden ve ne için kullanıldığı açıklanmaya çalışılacaktır.

Tezin ikinci bölümü kavramsal ve kuramsal çerçeveden oluşmaktadır. Araştırma üç ana kavramdan yola çıkılarak yapılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda kavramsal kuramsal çerçevede kimlik, kimlik siyaseti ve Siyasal İslam kavramları ve gelişim süreçleri anlatılmıştır. Kimlik bölümü anlatılırken, önce kavramın çıkış noktası üzerinde durulmuş. Sonrasında kavram açıklanırken düşünürlerin üzerinde uzlaştıkları kesin bir tanımın olmaması nedeniyle kavram üzerindeki tartışmalara da yer verilmiştir.

Kimlik siyaseti bölümü incelenirken, kimlik siyaseti olgusunun bazı düşünürler tarafından algılanış biçimine verilmekle birlikte kimlik siyasetinin tarihsel sahnede nasıl rol oynadığı üzerinde durulmuştur.

Siyasal İslam bölümü anlatılırken, önce kavramın çıkış noktası ve yükselişi anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra yakın tarihimizde olan 28 Şubat süreci ve AK Parti'nin bu süreçte nerede konumlandığı üzerinde durulmuştur.

Tezin üçüncü bölümünü analiz ve bulgular kısmı oluşturmaktadır. Bu bölümde Aydın Merkez ve merkezin bir mahallesi olan Kardeşköy'de kartopu yöntemi ile ulaşılan toplam 30 kişi ile birebir derinlemesine görüşme yapılmıştır ve bu görüşme sonuçları Kategorik İçerik Analizi ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Tezin son bölümü ise yapılan tüm araştırmanın bir değerlendirmesinin bulunduğu sonuç kısmından oluşmaktadır. Sonuç kısmı tüm bu araştırmadan elde edilen nitel ve nicel verilerin değerlendirmesini içermektedir.

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Çalışmanın Önemi

Yirmi birinci yüzyıl, Türkiye açısından bir çok siyasal, sosyal ve ekonomik süreçlerin atlatıldığı ve yeni süreçlerin içine girildiği bir dönem olmuştur. 1970'lerde Milli Nizam Partisi'nin kurulmasıyla başlayan Milli Görüş Hareketi'nin oluşumu (Milli Nizam Partisi, Milli selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet partisi ve Saadet Partisi) 28 Şubat sürecine girilmesiyle birlikte prestij olarak son bulmuştur. Çünkü bu partilerin ortak özelliği, dinin siyasal alanda görünürlüğünü arttırmalarıydı. Necmettin Erbakan'ın öncülük yaptığı Milli Görüş Hareketi bu yüzden 28 Şubat sürecinden sonra siyasal arenada çok da barınamamıştır.

Geçirilen bu dönem (1970-1990), İslami hareketlerin yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. 1970 sonrası hem Ortadoğu, hem de Türkiye'de İslami hareketlerin artış gösterdiği ve 1990 sonrası ise oldukça yükselişe geçtiği yıllardır. Siyasal İslam geleneğinin Türkiye'deki en önemli temsilcisi bilindiği üzere Erbakan ve bulunduğu Milli Görüş Hareketi'dir. Dolayısıyla AK Parti, Milli Görüş Hareketi'nin içinden gelen bir parti olarak, on dört yıllık iktidar döneminde tek parti konumundaki duruşu ile İslam geleneğini ne derece yansıttığı, Türkiye'nin yakın siyasi tarihinin anlaşılabilmesi için oldukça önemli görülmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı;

- AK Parti'nin sosyal politikalarına bakılarak kimlik siyaseti ve siyasal İslam ile ortak ve varsa ayrılan noktaların ortaya konulması.
- AKP'nin sosyal politikalarının toplumsal düzlemde (seçmenleri tarafından) nasıl algılandığının tespit edilmesi.
- AKP'nin kimlik siyaseti ve siyasal İslamın teori ve pratiğini ne ölçüde yansıttığının tespit edilerek bir durum tespitinin yapılması.
- Seçmenlerin oy verme davranışları ile dini tutum ve tercihleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak

- Kimlik siyaseti, siyasal İslam ve muhafazakar demokrasi üzerine ayrı ayrı bir çok araştırma vardır ancak, bu üç kavramın bir arada olduğu ve ayrıca AK Parti'nin seçmenleri tarafından algılanış şeklini ortaya koyan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu üç kavramın sosyolojik bir yaklaşımla ele alıp incelemesi.

1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın amacı, AK Parti'nin Siyasal İslam teori ve pratiğini ne ölçüde yansıttığının seçmen tarafından nasıl değerlendirildiğinin tespit edilmesidir. Seçmen oy vermiş olduğu bir parti olarak AK Parti'yi nasıl değerlendirdiği ve siyasal mecrada onu nerede konumlandığı ve ayrıca oy verme davranışında bulunurken seçmenin kendini nerede konumlandığı da tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu nedenle kimlik siyaseti ve Siyasal İslam konuları tek tek ele alınarak incelenmiştir.

Türkiye'de sosyal ve siyasal çalışmalar yapılırken özellikle saha çalışmasında bazen zorlu süreçlerle karşı karşıya gelmektedir. 14 yıldır iktidarda olan bir parti ile ilgili görüşme yapılacağını duyan kişiler çok da katılımcı olmaya yanaşmamışlardır. Saha çalışmamızın 15 Temmuz darbe girişimine denk gelmesi de bizim için çok dezavantaj olmuştur. Dolayısıyla kişilerin geçirmiş oldukları bu süreçten sonra katılımı sağlamak amacıyla kartopu yöntemine başvurulmuştur. Katılımcıların sorulara çekingen yanıtlarını aşabilmek için de araştırmanın gizliliği ve görüşülen kişilerin anonim kalacağı güvencesi verilerek bir güven duygusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yüzden ses kaydına bile başvurulamamıştır.

Eğitim ve gelir durumu yüksek denilebilecek kişilerin yoğunlukta olduğu Aydın Merkez'de 16 kişi ile ve eğitim ve gelir durumu daha düşük olabilecek kişilerin yer aldığı Kardeşköy'de 14 kişi ile görüşülmüştür. Çalışan kişilerle görüşme yapmak için daha çok iş çıkışları ya da hafta sonları tercih edilmiştir.

1.4. Çalışmanın Yöntem ve Teknikleri

Araştırmanın evrenini Aydın ilinde yaşayan AK Parti seçmeni oluşturmaktadır. Örneklem ise Aydın il merkezi ve merkeze bağlı bir mahallesi olan Kardeşköy'ü içermektedir.

Çalışmada seçmenlerin dini tutum ve tercihlerinin oy verme davranışını nasıl etkilediği ortaya konmaya çalışıldığı için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çünkü oy verme davranışının altında yatan sebepleri ortaya çıkarmak için daha derinlikli bilgi sahibi olmak ancak nitel yöntemlerle mümkün olabilir. Bu düşüncelerden yola çıkarak veri toplama aracı olarak nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda kapalı ve açık uçlu olmak üzere toplamda 33 soru bulunan bir soru formu oluşturulmuştur. Görüşmecilere yöneltilen sorular; görüşmecilerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine, kendilerini hangi kimlik kategorileri ile tanımladıklarına, kimlik siyaseti hakkındaki görüşlerine, oy verme davranışında bulunurken neyi öncelikli tuttuğuna, kendini ve partiyi nasıl değerlendirdiğine, din ve siyaseti nasıl konumlandığına, AK Parti ve sosyal uygulamaları hakkında ne düşündüğüne ve son olarak Türkiye açısından gelinen noktayı nasıl değerlendirdiği üzerine odaklanılmıştır.

AK Parti'nin Aydın ilinde genel ve yerel seçimlerdeki artan grafiğine yer vermek gerekirse; 2009 yerel seçimlerinde %25, 2014 yerel seçimlerinde %29,2 Haziran 2015'te %29,25 ve 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde ise %33,8 oranında oy almıştır.¹ Araştırma kapsamında 16'sı Aydın Merkez, 14'ü Kardeşköy'de yaşayan toplam 30 kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen kişilere kartopu örnekleme aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu örneklem türü, araştırmacının amacına uygun birkaç kişi belirlediği ve ardından bu kişiler vasıtasıyla örnekleme girebilecek diğer kişilere ulaşıldığı bir örneklemdir. Örneklem büyüklüğü konusunda temel belirleyici olan araştırmanın amacı ve evrenin doğasıdır (Kuş, 2007:46).

Alan araştırması sırasında yapılan görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür. Görüşmecilerin güvenini kazanmak için ses kaydı kullanılmadığından tam olarak zaman aralığını vermek mümkün değildir.

Araştırma bulgularının analizi iki aşamalı olarak yapılmıştır. Birinci aşamada seçmenlerin sosyo-demografik özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri ve kendilerini siyasal yelpazede nerede konumlandıklarını içeren veriler alanın daha iyi kavranılabilmesi için nicel olarak analiz edilmiş, görüşmelerden alıntılar yapılarak nitel olarak da desteklenmiştir. İkinci aşamada ise nitel teknikler aracılığı ile görüşmecilerin kimlik siyaseti üzerine düşünceleri, din ve siyaset

¹ <http://secim.haberler.com/2015/aydin-secim-sonuclari> (erişim: 10.11.2016)

arasındaki ilişkiyi değerlendirışı, oy verme davranışındaki etkin kriterleri, kendini ve AK Parti'yi algılama biçimi, AK Parti'yi diğer İslamcı partiler içinde nerede konumlandığı ve İslami kimlikte öncesi ve sonrası arasında bir değişimin olup olmadığı konusundaki düşünceleri analiz edilmiştir. Araştırma rapor haline getirilirken görüşmecilerin ifadeleri aynen aktarılmış, ifadelerin özünü değiştirecek değişikliklerin yapılmamasına ve etik kurallarına uymaya özen gösterilmiştir.

Bu araştırmada görüşülen seçmenlerin anlatılarından yola çıkarak dini tutumları ve tercihleri açısından oy verme davranışlarının bir değerlendirmesinin ortaya konması için nitel araştırma yöntemi temel alınmıştır. Araştırmadan elde edilen anlatıların nitel analizi, betimsel ve sistematik analiz ile yapılmıştır. İçerik analizine göre daha yüzeysel bir yöntem olan betimsel analizde, veriler görüşülenlerden elde edildiği şekilde değiştirilmeden aktarılır. Betimsel ve sistematik analizde ise, elde edilecek olan sonuçların daha sistematik olarak ortaya konması, saha verilerinin yazıya aktarılması ve daha sonra da belirli bir sınıflandırılmaya tabi tutulması gibi yöntemlerle yapılır.

Betimsel analizin dört aşaması²

- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma
- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi
- Bulguların tanımlanması
- Bulguların yorumlanması

Dolayısıyla nitel araştırmaların analizinin oldukça karmaşık bir süreci ifade ettiği bu noktada kolayca anlaşılmaktadır. Bu süreçte betimsel analizin kısaca tanımlamasını yaparsak, daha önceden belirlenen başlıklar altında elde edilen verilerin özetlendiği ve yorumlandığı bir yöntemdir.

Bu çalışma kapsamında tekniğin kullanımına ilişkin şöyle bir yol izlenmiştir: Öncelikli olarak araştırmacının temel sorunsalları doğrultusunda; “seçmenlerin kimlik siyaseti konusundaki görüşleri, din ve siyaseti konumlandırması, günümüz dini yaşamındaki farklılaşma algıları, AK Parti'nin

² Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

sosyal politikalarını değerlendirme şekilleri, 15 temmuz darbe girişimini değerlendirmeleri, Türkiye açısından gelinen son nokta hakkındaki görüşleridir.

Bu kategoriler altında seçmenlerin anlatılarından yola çıkarak alt kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan alt kategoriler ise tüm kategorilerdeki ifadeleri kapsayacak şekildedir: “kimliksel üretim, kimliğin kullanımı, alanına müdahale, sınır aşımı, rahat yaşam, artan farkındalık, belirsizliğin hakimiyeti, maddi destek, gizemlerle dolu, dini rahatlama, yüksek performans, haince saldırı, işin aslı/arka perde, korkusuz yürekler, tedirgin gözler, yıkılmadık ayaktaız, durulan sular, belirsizlik denizi, emeksiz yemektir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kimlik Kavramı

Kimlik, son on yıldır oldukça sık karşılaşılan bir tartışma konusu olagelmıştır. Tartışma ve araştırmalar sosyoloji, sosyal psikoloji, politik bilim, tarih ve antropoloji gibi birçok disiplinin gündeminde hala güncelliğini korumaktadır. Bu disiplinlerin çözümlene nesnesi haline gelen kimliğin öncelikle herhangi bir tanımının yapılması gerekir. Bu noktada ilk olarak kimlik nedir ve neden sosyal bilimcilerin kafa yormak zorunda kaldığı merkezi bir konuma yerleşmiştir gibi soruları cevaplandırmaya çalışarak araştırmaya başlamış olacağız.

Kimlik kavramı, çok boyutlu ve çok değişken bir karaktere sahiptir. Bu yüzden onu belirli bir tanımlamaya tabi tutup sınırlandırmak oldukça güçtür. Terimin kökenine inecek olursak kimlik, Latince idem (aynı) kökünden gelmektedir ve İngilizce 'de 16. yy.'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Sözcüğün dolaşıma girmesinde ve popülerlik kazanmasında anahtar bir figür olarak Erikson'u görebiliriz. O, kimliğin kavranmasının oldukça zor olduğunu ileri sürer; çünkü kimlik hem bireyin özünde hem de onun topluluk(sal) kültürünün merkezindeki bir süreçle alakalıdır (Erikson,1950). Burada kastedilen şey; kimliğin, Freudyen id-ego-süper ego modelinden türetilmiş bir biçimde anlaşılan bireysel kişiliğin iç gelişimi ve topluma iştirak etmek, onun kültürel değerlerini içselleştirmek, farklı statüler kazanmak ve farklı roller oynamaktan doğan bir benlik duygusunun gelişimi arasındaki bir etkileşimi ortaya koyduğudur. Erikson'un yanı sıra kavramı kelime hazinelerine kazandıran ve sembolik etkileşimciler olarak bilinen bir sosyoloji okulundan da bahsedebiliriz. 1940'larda bilinçli bir grup olarak doğan sembolik etkileşimciler, başlangıçta kimlik sözcüğünü kullanmadılar. Çünkü yaklaşımın kurucu babaları olan Charles Horton Cooley ve George Herbert Mead kimlik sözcüğü yerine "benlik"ten söz ediyordu ve bu tercih 1960'lar boyunca devam etti. Sembolik etkileşimciler için kimlik, o zamana dek bir "teknik terim stoğu" halinde biriktiği (Weigert, 1982). Goffman ve Berger ise bu konuda daha geniş bir kitleye hitap ettikleri için kimliğe dair bu sosyolojik anlayışın yaygınlaşmasında önemli roller oynamışlardır.

Goffman, 1963 tarihli çalışması olan "Stigma"da, terminolojiyi benlikten kimliğe kaydırды (Goffman,1959). Aynı yıl, "Invitation to Sociology" adlı en popüler eseri ile Berger kimliği, rol kuramı ve referans –grup kuramı, dramaturjik

sosyoloji ve fenomenolojik yaklaşımla ilişkisi açısından belirgin bir biçimde öne çıkardı (Berger, 1963).

Kimlik sözcüğü, 1960'lara kadar kökenini her bağlamda saptamayı imkansız kılacak bir genişlik ve gevşeklikle kullanılıyordu. Fakat, rol kuramı, referans- grup kuramı ve sembolik etkileşimcilikteki sosyolojik geleneklerdeki kullanımının; Eriksoncu psikolojinin oluşturmuş olduğu düşünce akımlarından geri kalır yeri yoktu.

Sosyolojik kullanım, hem terimin popülerleşmesine yardımcı olmuş hem de sosyologların aklındaki kimliğin Erikson'un düşündüğüyle aynı olmaması nedeni ile, anlamın belirsizliğine katkıda bulunmuştur.

Söz konusu iki yaklaşım, kimliğin değişime direnen içsel bir şey mi yoksa koşullara göre değişmeksizin atfedilen bir şey olarak mı anlaşılacağı konusunda ciddi bir biçimde farklılaşmaktadır. Erikson bu noktada içsellik ve süreklilik bileşenlerine vurgu yapar. O, kimliğin bir biçimde bireylerin derin ruhsal yapısı içinde konumlandığını iddia etmektedir. Dolayısıyla kimlik, bireyler ve onları çevreleyen toplumsal ortam arasındaki etkileşimle şekillenir ve değişir. Fakat bu değişim temel olarak kişinin kendi varlığının içsel aynılığı ve sürekliliğinde gerçekleşen bir olaydır.

Bütün bunların yanı sıra sosyologlar ise kimliği birey ve toplum arasındaki etkileşimin bir ürünü olarak görme eğilimindedirler. Yani kimlik, temelde, belirli bir isim tarafından tayin edilme, bu tanımlamayı kabul etme, ona eşlik eden belirli rolleri içselleştirme ve bu kurallar uyarınca hareket etme meselesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca sosyolojik bir bakış açısıyla benlik kavramı incelendiğinde onun verili, katı bir bütünlük olmadığı; bunun aksine kişinin girdiği her toplumsal durumda sürekli olarak yaratılan ve yeniden yaratılan, hafızanın zayıf ipliği tarafından bir arda tutulan bir süreç olduğu görülmektedir.

Tam bu noktada “ben kimim?” ve “nereye aitim?” soruları kimlik konusundaki kaçınılmaz sorunlar haline gelmeye başladı. Erikson, 1950'lerde, “biz kimlik meselelerini tam da tarihte bir sorun haline gelmeye başladığında kavramsallaştırmaya girişiyoruz” (Erikson, 1950:242) der. Dolayısıyla Erikson, kimlik hakkında çalışmanın zamanımızda, Freud'un döneminde cinsellik çalışmak kadar stratejik olduğuna inanmıştır. Bilindiği üzere sosyal bilimlerin bir kavramı

olarak anlaşılan kimlik, kişinin kitle toplumunda varlığını sürdürmesi gibi, 1950'lerin entelektüel ufkuna egemen olan meselelerden birini tartışmak için uygun olduğundan dolayı kendine özgü bir geçerlilik elde etti.

Nitekim kimlik, farklı bağlamlarda ortaya çıkan bir olgu olmakla beraber bu bağlamlarla birlikte zengin bir söylem geleneği yaratmıştır. 50 yıl önceki “biz” ile bugünkü “biz” in aynı kişi olup olmadığı veya doğumumuzdan itibaren süregelen hayat hikayemizin aynı kişiye ait olup olmadığı ve bu aynılığın nelerden ibaret olduğu tartışma konusudur. Farklı rollerde aynı kişi olup olmadığımız, bu rollerin bireye hangi noktaya kadar ait olduğu, bu aynılığın temelini ne olduğu da bu konuda sorulabilecek sorular arasındadır. Bizi bireyselleştiren, tanımlayan, diğerlerinden farklı kılan ve bizi herhangi bir diğeri değil de bu olmamızı sağlayan etken nedir? Bu sorular birbiriyle çakışmasına ve bireysel kimlikle bağlantılı hususları ele almasına rağmen birbirinden farklı sorulardır. Bu soruların cevabının kafalarda şekillenmesi için ilk olarak kimliğin iki farklı boyutu olan bireysel ve toplumsal kimlikten söz etmek gerekir.

Bireysel kimlik, bir bireyin mevcut dünyaya olan yaklaşımını ve bu dünyada bulunduğu konumu belirleyen inanış ve bağlılıklarını ifade etmektedir. Toplumsal kimlik ise, bireyin kendini tanımlamasına ve kendisini bunun ayrılmaz bir parçası olarak görmesine vesile olan ilişkilere tekabül eder (Parekh, 2009: 53). Toplumsal kimlik doğal olarak çoğul bir kavramdır. Bir bireyin farklı kimlikleri tartışması ve belli bir kısmına öncelik vermesi, kendi benlik anlayışı ile toplumsal ve siyasi ortamı arasındaki diyalektiğin bir sonucudur. Dolayısıyla insanların tek bir kimliğe karşı saplantı beslemesi de olağan bir şey değildir çünkü insanlar farklı dinsel, etnik, kültürel, siyasi ve benzeri topluluklar içinde büyürler ve bunların bazıları ile birlikte bir takım tanımlamalar gerçekleştirirler. Aynı zamanda çeşitli mesleklerle meşgul olurlar, ebeveyn, aşık, spor tutkunu, belli bir siyasi parti üyesi, ulusal ve yerel takım taraftarıdır ve çeşitli ilgi alanları bulunur. Tek bir kimliğe karşı saplantılı olmak, yukarıda bahsi geçen olguları bastırmak veya marjinalize etmek durumlarını içerir.

Tüm bu değerlendirmelerin yanı sıra diğer bazı düşünürlerin de kimlik hakkındaki tanımlamalarına ve kimliği konumlandırmalarına yer verecek olursak; kimlik, genel bir perspektiften bakıldığında kendimizi tasavvur etme, yaşama, ilişki kurma, tanınma biçimimiz (Bostancı, 1998:39) ya da toplumsal ilişki sürecinde oluşan ve gelişen bir öz imaj, öz bilinç (Bilgin, 2001: 162) şeklinde

ifade edilebilir. Dolayısıyla kimlik kavramı birey ya da grupların ‘Ben kimim? Biz kimiz?’ gibi sorulara verdiği cevaplarla belirli bir anlam ifade etmekle birlikte bu sorular sayesinde kimlik kavramının disiplinler arası niteliği ve kavramın tanımlanmasında geliştirilen yaklaşımlara ilişkin önemli bilgiler elde edilmiş olur.

Kimlik kavramını, benliğin öznel bir bütünlük , tutarlılık ve süreklilik sağlaması; ‘ben kimim’ sorusuna bireyin kendisini başkalarından farklılaştırdığı bir insan profiline soktuğu yolundaki cevabı (Budak, 2000:451) olarak tanımlayan psikolojik yaklaşım ile kavramın, bireyin içinde bulunup toplumsallaşma süreci ile içselleştirdiği toplumsal rollerle belirlenen beklentiler çerçevesinde oluştuğunu varsayan (Marshall, 1999:407-408) ve kimlik olgusunu bireysel yönüyle değil toplumsal yönüyle ele alan sosyolojik yaklaşım olmak üzere iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Dolayısıyla kimliğe sabit bir bakış açısı geliştirmek mümkün değildir. O, her ne kadar bireyin bedensel yapısıyla ilgili olsa da bunun yanı sıra bireyin imajları, anlamları, değer yargıları, inançları, yaşadıkları ve cinsiyet, etnik yaş, statü vb. toplumsal konumu ve başkalarının kişiyi nasıl algılayıp tanımladığına ilişkin düşünce yapısıyla şekillenen bir olgudur. Bu yüzden kavrama sadece bireysel bir olguymuş gibi bakmak, bireyin içinde yer aldığı sosyal çevrenin göz ardı edilmesine neden olabilir. Ayrıca başkaları ile olan benzerlikler ve farklılıklar üzerine kurulu olan bu toplumsal ve bireysel kimliklerin ortak bir mantıkta bulunduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu mantıksal çerçeveden bakıldığında “Kimlik, bir kişinin ya da grubun/topluluğun kendi niteliklerine, değerlerine, konumuna ve kökenine ilişkin bilinçli kavrayışı olarak tanımlanabilir” (Şimşek, 2002:31).

Jeffrey Weeks bu birlikteliği; “.kişisel konum duygusu bireyselliğinize değişmez bir öz verir. Ama aynı zamanda sizin toplumsal ilişkilerinize, diğerleriyle olan karmaşık bağlarınıza ilişkindir...” (Weeks, 1998: 85) şeklinde açıklamaktadır.

Dolayısıyla kimlik, bireylerin hem sahip oldukları bireysel/ruhsal geçmişleri hem de toplumsal etkileşimleri sonucunda oluşur (Hakan, 1995:149). Sonuç itibarıyla bu sosyal/kültürel yapı içinde şekillenen kimliğin belirlenmesi, bireyin içinde yer aldığı sosyal çevrenin sayesinde mümkündür. Bu sosyal ve kültürel çevre onun kendi benliğinin farkına varıncaya kadar her evrede etkin rol oynar. Kimlik duygusu, ilk olarak birincil gruplarda elde edilir. Ardından ikincil gruplarla gelişip yeni bir biçim kazanır. Birey, böylelikle toplumsal çevresinde

belirli bir şekle bürünen kimliği ile etrafındakilerle anlamlı ilişkiler kurabilen bir özne haline gelir. Sosyolojik bir bakış açısıyla durum incelendiğinde ise bireyin sağlam bir kimlik duygusunun oluşup gelişmesi, ancak içinde yaşadığı toplumsal yapıyla yani grup, kültür ya da ulusla kurduğu karşılıklı ilişkiyle birlikte bireyin kendisini toplumla özdeşleştirip toplumun bir parçası olarak görmesi ve böylelikle aidiyet duygusunun oluşmasıyla mümkün olur.

Kimlik, üyelerine amaçlar, sınırlar, kurallar ve bir sosyal bağlam vermek suretiyle somutluk, görünürlük kazandırır. Bu yolla insanlara, birbirlerini anlamayı sağlayan kodları sunar (Altuntaş, 2004: 68). Kimlik, son zamanlarda ortaya çıkmış bir olgu olmamakla beraber geçmişten geleceğe de hiç değişikliğe uğramadan aynı şekilde gelmiş değildir. Dolayısıyla toplumsal ve tarihsel bir olgu olan kimlik, bireylerin yaşadığı değişimlere paralel olarak bir değişim-dönüşüm sergilemektedir.

Kişiler ve gruplar, içinde yaşadıkları toplumsal ortamda “öteki” üzerinden kendi kimliklerini oluşturup geliştirmektedirler. Bu nedenle kimliklerin ifade edilişi zamanla değişkenlik gösterebilir, toplumsal ya da bireysel ilişkinin biçimine göre tutarlılık ya da tutarsızlık sergileyebilir, bazen muhafazakar bazen de değişimci bir yapıya sahip olabilirler (Bayrı, 2011: 22-23). Bunun yanı sıra kimlik konusunda süreklilik ve farklılık konuları da , üzerinde durulması gereken önemli iki kıstas olarak hem kimliğin zamansal konumlanması hem de ‘öteki’ karşısındaki sahip olduğu biricikliğiyle ilişkilendirilebilir.

İster bireysel ister kolektif anlamda olsun kimlik, karşıtlık (biz-öteki) üzerine temellenen bir bilince sahiptir (Akpolat, 2003: 100). Dolayısıyla burada bireyin kendini diğerlerinden farklılaştırması ve kendinden olan ile olmayan arasında bir ayrıma gidilmesi bakımından kimliğin ayrılmaz parçaları olarak nitelendirilebilecek olan toplumsal karşılaştırma ve ayırmacılığa değinilmiştir (Kaypakoğlu, 2000: 1). Kimliğin farklılıkla olan paradoksal ilişkisi göz önüne alındığında ise kimlik, bir yandan birey ya da grupların kendi benliklerinin farkına varmasına yardımcı olurken bir yandan da onların benimsedikleri kimlikleri güvence altına almalarında farklılığı ötekileştirme eğilimi göstermelerine neden olmaktadır (Connolly, 1995: 96). Bireysel ya da toplumsal kimliğin inşası sürecinde birey, farklı yaşam tarzlarının oluşturduğu heterojen bir yapının içine girerek ‘kendiliğinin’ farkına varır (Bauman, 2004: 42). Dolayısıyla birey kimliğini çoklu çatışma ortamında oluşturur ve bu ortamda birey hem bir özne

hem de bir nesne olarak farklı biçimlerde kendine yer bulur. Bireysel kimlikler toplumsal kimliklerle, özel kimlikler kamusal kimliklerle etkileşim içine girerek varlığını sürdürürler (Şimşek, 2002: 29-39). Bu nedenle kimlik her zaman bu etkileşimler bağlamında tanımlanır ve belirli bir anlam kazanır.

Bayart'ın da ifade ettiği gibi “kimlik, her zaman bağlamsal, çoğul ve görelî bir özelliğe sahiptir. İletişim içinde bulunduğu çevrelerin çeşitliliği, çoğulluğu ve göreliliği içinde kimliklerden hiçbiri, bireyin kimliğini tam manasıyla yansıtan bir konuma erişemez” (Bayart, 1999:89).

Ayrıca kimlik sadece içe dönük değil dışa dönük bir özelliğe de sahiptir. Dolayısıyla kimliğin tanımı yapılırken hem bireyin kendini nasıl algıladığı hem de diğerleri tarafından nasıl algılandığı büyük bir öneme sahiptir (Hakan, 1995: 146). Kimlik, eğer diğerleriyle kurduğumuz etkileşimler sonucu oluşuyorsa o yalnızca bireyin değil, diyalog yoluyla iletişime geçilen insanların da kısmen katkısının yer aldığı konuşmalarla oluşan bir olgudur (Taylor, 2005:49). O halde kimlik, hem başkasına göre kendini tanımlama hem de başkası tarafından nasıl algılanıyorsa kişinin kendisinin o olduğuna inanmasıdır.

Kimliğin tanımlanması sürecinde ‘farklılık’ stratejisi üzerinden hareket etmek zorunlu bir hal aldığı için, bu şekilde kurulan her kimliğin öteki karşısındaki konumunu belirli çizgilerle belirtmesi gerekir. Tanımlanmasında farklılığı vurgulayan kimlik, bir yandan farklılığı ötekileştirirken diğer yandan bir benzerliğin ve aidiyetin varlığını ifade ederek bu benzerliğin aslında homojen bütünselliği olan ‘biz’lik kategorisi oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kimliğin belirli bir tanımı yapılırken mantıksal bir gereklilik olarak görülen farklılık, her zaman bir olumsuzluğu yansıtmayabilir. Çünkü burada önemli olan asıl mesele farklılığın niteliğinden çok varlığıdır. İster negatif ister pozitif bir niteliğe sahip olsun, odaklanılması gereken şey aslında bireyin kendisini ona göre tanımlayıp belirli bir yerde konumlandığı bir gerçeklik olarak var olmasıdır. Bu noktada Mouffe, belirli sınırlar çerçevesinde onlar ve biz’in oluşacağını ve ortaya çıkan biz/onlar ilişkisinin zorunlu olarak bir dost/düşman ilişkisi anlamına gelmediğini, fakat böyle bir ilişkinin oluşması ihtimalinin belirli şartlar altında gerçekleşebileceğini de kabul etmenin gerekli olduğunu vurgular (Mouffe, 2010: 23).

Bütün bunlara ek olarak kimliğin; bireysel, durumsal ve dinamik ya da yaygın, kapsayıcı doğal, verili, ve statik bir olgu olduğu yönünde iki temel bakış açısı mevcuttur (Smith, 2002:27-29). Bu tür bir ayrım üzerinden kimliği anlamaya çalışmak, ona yönelik olarak bugün de karşılaşılmış olduğumuz sorunların herhangi bir çözüme kavuşmasına yardımcı olmamaktadır. Çünkü kimliği tanımlamak ve kimlik siyasetini anlayabilmek ilk olarak onun sahip olduğu statik ve dinamik özelliğini birlikte düşünmekle mümkündür. Elbette ki kimlik olgusu daha önce saymış olduğumuz niteliklerin hepsine sahiptir ve tanımlı yapılırken karşılaşılan belirsizliklerin kaynağı da tam bu noktada kendini gösterir.

Barbara Newman kimlik konusunda ; “Kimlik kavramı, bireyin geçmişle ilgili özdeşimlerini, bugünkü rollerini ve geleceğe yönelik arzularını yaratıcı bir biçimde bütünleştirmesi üzerinde odaklanır. Bireyin geçmişinin sosyal tarihi ile bugünün ve geleceğin kültürel beklentileri arasında bağlantı kurar” (Newman, 1978: 164-165) şeklinde bir tanımlaması vardır. Newman’ın yapmış olduğu tanımdan yola çıkarak; oldukça kapsamlı ve çok unsurlu bir senteze ulaşmaya çalışan kimlik süreci, kutuplaşma, çatışma, gerilim ve karşıtlık gibi bir çok zıtlıkların da üzerine inşa edilmektedir. Bu doğrultuda bireylerin kendilerine olumlu bazı özellikler atfetmesi için diğerlerini bu özelliklerin dışında bırakması gerekmektedir.

“Birey ancak diğerinin vasıtasıyla kendilik bilinci olarak kendini tanır. Ancak, kendilik bilinci olarak var olmak için, arzulayan bilinç olarak diğerini inkar etmek gerekir. Arzulayan öznenin bilinçlenmesi, tanınmak isteyen bir başka arzulayan bilince karşı olduğu ölçüde anlam taşır” (Bilgin, 1994: 232). Dolayısıyla günümüzde kimlik olgusu, farklı ortamlarda sayısız simge, değer sistemi , uyaran ve daha bir çok nitelik arasından seçilen unsurların sentezine dayanmaktadır. Bu sentez; ikili, çoklu, hem ikili hem de çoklu çatışma eksenlerinden yararlanılarak oluşturulur (Şimşek, 2002).

Her insan; belli bir ailenin, dinin, kültürün, dilin, ırkın, ulusun ve ceddin üyesi olarak dünyaya gelir. Bunlara genel olarak aidiyet grupları adı verilmektedir (Bilgin, 1994: 236). Bireylerin sosyalleşmesi, kim olduğu, nereden gelip nereye gideceği hakkında bilgi sahibi olup bunu içselleştirmesi aidiyet gruplarının sahip oldukları normlar ve değer sistemleri bağlamında hareket edilerek kazanılır.

Bireyin sosyalleşme ve kimlik kazanma sürecine aidiyet gruplarından sonra bireylerin kendi değerlerini ve davranışlarını belirlerken ölçü aldığı referans grupları etki eder. Aidiyet grupları ile referans gruplarının birbirinden farklılaştığı nokta; aidiyet gruplarının daha çok bireyin geçmişine yönelik değerlendirmeleri, referans gruplarının ise bireyin geleceğine yönelik ideal ve projelerini yönlendirmeleridir (Bilgin, 1994: 236)

Hall'e göre kimlik, dışarıda oluşan ve bireyin onun hakkında öyküler anlattığı bir şey olmaktan ziyade kişinin kendi benliğinde oluşan ve şekillenen bir şeydir. Statik olmayıp sürekli bir oluşum halindedir. Bu yüzden tamamlanmamıştır ve asla da tamamlanamaz, bitirilemez bir özneliktir. Kısacası sürekli inşa halindedir (Hall, 1998:70-72).

Kimliğin tarihine kısaca değinilecek olunursa; onun çok yeni bir olgu olmadığı dikkati çekmekle birlikte kimlik sorunu modernleşme ile beraber görünürlük kazanan ve böylelikle yaygınlaşan bir sorun olarak gündemde yerini almaktadır.

Bireysel ve sosyal kimlikler geleneksel toplumlarda karşılaşılan bir olgu olmasına rağmen kimlik sorunu bu tip toplumlarda görülmemekteydi (Güvenç, 1993). Dolayısıyla töreler, akrabalık ilişkileri ve dinsel inanç sistemleri gibi unsurlar geleneksel toplumlarda kimliği çok belirgin bir şekilde tanımlayan ve koruyan bir yapıya sahipken modernleşme ile birlikte bu unsurların yerini yargı, güvenlik, sevgi, dostluk gibi düşünceler almaktadır (Giddens, 1995).

Her ne kadar geleneksel toplum, zamanla çözülsün de sahip olunan değer ve davranışların bazıları belirli bir işlev görse de görmese de (bazıları batıl inanç olarak kalmış) modern ve postmodern toplumsal sürece aktarılmıştır. Ama burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta olarak, yaşanan bu kimlik sorunlarının her zaman diliminde aynı olmadığı görüşü verilebilir. Örneğin; modernliğin kimlik sorunu ile bugünün kimlik sorunu farklılık göstermektedir.

Bütün bunların yanı sıra Bauman 'a göre kimlik arayışının da modern zamanla günümüzdeki görünümünü arasında farklılıklar vardır. O; modernleşme sürecinde kimlik arayışına giren kişi için, uçsuz bucaksız çöllerde kum fırtınalarının arasında kutsal tapınağa ulaşmaya çalışan bir hac yolcusu, günümüzde ise bir gezgin ya da turist benzetmesi yapmaktadır (Bauman, 1996).

Bu benzetmelerle anlatılmaya çalışılan konu, modernliğin kimlik sorununun kimliği yaratabilmek ve koruyabilmek; postmodernliğin kimlik sorununun ise sabitlikten kaçınarak oluşabilecek yeni kimliklere açık olup belirli bir kimlik hegemonyası kapsamına girmekten kaçınmaktır. Çünkü bilindiği üzere hac yolcusu, karşısına çıkan bütün zorluklara rağmen hedefine ulaşmak için iz bulmaya ve bu izi hiç kaybetmemeye çalışmaktadır. Fakat bir gezgin ya da turist, oldukça rahat hareket edip farklı ortamlar ve farklı mekanlarda bulunup kendi isteği doğrultusunda bir yaşam sürmektedir.

2.1.1. Kimliğin Modern ve Postmodern Toplumdaki Tezahürleri

Kimlik olgusunun, tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, çok yeni bir oluşum olmadığı dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla kimlik, kendisi yeni bir şey olmamakla beraber kimlik sorunu da modernleşme süreciyle ortaya çıkan ve yaygınlaşan bir durumdur.

Geleneksel toplumlara bakıldığında, her ne kadar bireysel ve sosyal kimliklerin varlığından söz edilse de, herhangi bir kimlik sorunu ile karşılaşılmaz (Güvenç, 1993). Geleneksel toplumlarda daha çok töreler, akrabalık ilişkileri ve dinsel inanç sistemleri gibi kimliğin tanımlanmasında ve korunmasında büyük öneme sahip unsurlar vardır (Giddens, 1995). Fakat zamanla geleneksel toplumun çözünmesi ile toplumun sahip olduğu tüm geleneksel norm ve törelerin de beraberinde yok olacağı gibi bir sonuca varmamakla beraber bu değerlerin bazılarının modern ve postmodern sürece bazı önemli işlevler yerine getirerek ya da birer batıl inanç mahiyetinde aktarıldığı da gözden kaçırılmaması gereken bir meseledir.

Charles Taylor ve Michel Foucault, muhtemelen modern kimlik denilince akla gelen en önemli iki çağdaş filozoftur. Taylor, “Sources of the Self : The Making of the Modern Identity (Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin Oluşumu)” adlı eserinde modern kimliğin tarihini yazmaya ve onu açıklamaya girişir (Taylor, 1989: IX). Foucault ise modern kimlikleri şekillendiren iktidar biçimleri üzerine birçok çalışmada, bize çok farklı tarih ve çok farklı bir hikaye anlatır. Taylor’ın çalışması ise kesinlikle kimliklerimizdeki inancın bir anlatımıdır.

Taylor’a göre eğer bir aidiyet -kimlik- fikrinden vazgeçiyorsak, hiçbir şeyin öneminin olmadığı bir dünyaya bırakıyoruz demektir (Taylor, 1989).

Foucault'a göre ise kimlik takıntılarımızın ötesine geçebiliyorsak, daha iyi bir şeyi, özgürlüğü bulabiliriz (Foucault, 1986). Burada Foucault'nun özgürlük üzerine Taylor'un ise anlam ve aidiyet üzerine odaklanmasının önemli açılardan birbirine karıştırıldığını da göz ardı etmememiz gerekir.

Taylor, birinci şahıs, öznel, kabul görmüş kimliğe odaklanırken, Foucault üçüncü şahıs ya da atfedilmiş kimliğe odaklanıyor. Foucault, kimliğin tarihini, dışsal olarak dayatılmış normalleştirici sınıflandırmalar ya da toplumsal kategoriler olarak tanımlıyor. Taylor ise varoluşsal anlam sorununa odaklandığı için bir kategori tarafından kesin olarak sınırlandırılmayan, aslında kategori ve sınıflandırmadan kaçan ve ona direnen bir kimlik türünün gelişimini betimler. Ayrıca kimliğin kendi oluşum süreci içinde modern bir özgürlükten bahsettiğinde, normalleştirici kategorilerden değil, varoluşsal sorunlara odaklanmamız gerektiğinden bahsetmektedir.

“Ben kimim?” ve “benim için önemli olan nedir?” diye sorduğumuzda tipik olarak sınıflandırma ve kategoriler hakkında sorular sormuyoruz. Arzu, anlam ve ideallerle ilgili sorular soruyoruz. Neyi istiyorum, neyi değerli buluyorum, benim için önemli olan ne, nasıl bir birey olmak istiyorum, burada var olmamın anlamı nedir, gerçekte ben kimim?

“Bu sorulara cevap verdiğimizde, bizim için neyin yaşamsal bir öneme sahip olduğunu da anlatmış oluyoruz. Kim olduğumu bilmek, bir biçimde nerede olduğumu bilmektir. Kimliğim, içinde, bir durumdan diğerine, neyin iyi ya da değerli olduğunu ya da neyin yapılması gerektiğini ya da neyin desteklenmesi veya neye karşı olunması gerektiğini belirlemeye çalışabileceğim anlam ufukları sağlayan bağlılıklar ve özdeşleşmeler tarafından tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle bu, içinde bir tutum alma yeteneğine sahip olduğum bir ufuktur (Taylor, 1989:27).

Fakat Foucault, modern öznel olarak “ben kimim?” sorusu sorulduğunda ve bu soru sorulduğunda dahil olunan kendi kendini sorgulama sürecinde, kendi soyağacı içinde oldukça net göstergeleri keşfedilen benliğin, kaçınılmaz olarak normalleştirmenin tortulaşması ve iktidar rejimlerinin zorlayıcılığı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Foucault açısından kimliğe dair bir soru olarak belirleyiciliği bulunan “benim için önemli olan nedir?” sorusu, sadece özel bir biçimde modern değildir. Taylor için olduğu gibi modern bir taleptir.

Özellikle kendi hakikatini keşfetmek sosyal kategoriler içinde kendini sınıflandırmak için sürekli bir kendini analiz etme süreci içinde aktif bir aktör olarak dahil olunan modern iktidar rejimleri tarafından üretilen bir taleptir. En derin arzular ve temel değerler kişinin sapkın ya da normal olup olmadığını belirlemek için değerlendirilmelidir.

Modern birey, “tam da kendi bireyselliği içinde tanımlandığı, yargılandığı, ölçüldüğü, başkalarıyla karşılaştırıldığı disiplinler aracılığıyla üretilir ve aynı zamanda, eğitilmek ya da düzeltilmek, sınıflandırılmak, normalleştirilmek, dışlanmak zorunda olan bireydir” (Foucault, 2015: 191). Modern birey de bu süreçte etkin bir aktördür. Buradan da postmodernizmin ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı konusuna yer verecek olursak postmodernin yani modern sonrasının, bir anlamda modernite sürecinin devamı mı yoksa ondan bir kopuşu mu ifade ettiği tartışmalı bir konudur. Dolayısıyla postmodernizmi tam manasıyla tanımlamak oldukça güçtür.

Yine de herhangi bir tanımını yapmak gerekirse moderniteye getirilecek radikal bir eleştiri olarak postmodernizm; hakikat, akıl, kimlik ve nesnellikten; evrensel ilerleme ya da kurtuluş düşüncesinden, bilimsel açıklamanın meşruiyet kaynağı olan büyük anlatılardan ve temel gerçeklikten kuşku duyan bir düşünce tarzı olarak tanımlanabilir (Eagleton, 1999: 9).

Postmodernizm, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda ortaya konan birçok tartışmaya gündeminde yer veren bir kavramdır. Bu dönemde belirsizlik, kısımlık, kavramların değişebilirliği, benzerliklerin olmayışı, çoğulculuk, parçalanmışlık ve çok kültürlülük gibi olgular ortaya çıkar (Çağlar, 2008:384). Kültürel çeşitliliğin boyutu ve kimlik farklılıklarını ön plana çıkaran çok kültürlülük fikri, postmodern dönemle birlikte artış göstermekle beraber bu artış, aynı zamanda ulus devleti de etkilemiş ve onun aşınmasına neden olmuştur.

Kültürel farklılaşma olarak adlandırılan kavram, yaş, sosyal sınıf, cinsiyet, cinsellik, din, ırk, etniklik ve dil gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşırken; bu kavramlardan din, ırk, etniklik ve dil aynı zamanda çok kültürlülüğün temel gündeminde önemli bir yere sahip olmuştur (Çağlar, 2008: 384). Dolayısıyla çok kültürlülük postmodernizmin benimsediği bir kimlik siyaseti türü olarak bu tip farklılıklara saygı duyulması ve bu farklılıkların kamusal olarak da tanınması gerekliliğini savunur.

Modern siyasetin getirmiş olduğu disiplin ve otoriteden uzaklaşmayı; özgürlük, farklılık ve heterojenlik gibi kıstaslara yönelmeyi ifade eden postmodern siyasette, kimlik ve yerellik konuları tekrar gündeme alınmıştır. Bunun en önemli sebebi postmodern dönemin farklı kimliklerin kamusal alanda görünürlük kazanmasını savunmasıdır.

Postmodernizmin en fazla eleştirisini yaptığı konu, modernliğin kimlik siyasetidir. O, ulus devletin homojenleştirici kimlik politikasını karşınl kültürler arası eşitliği, etnik, dilsel, dinsel ve mezhepsel özgüllükleri ve toplumdan dışlanmış ve dezavantajlı görünen marjinal grupların (homoseksüeller, geyleler, lezbiyenler, hippiler, rockler) haklarını savunmaktadır.

Bütün bu anlatılanlardan yola çıkarak modern toplum ile postmodern toplum yaşamını birbirinden ayıran en belirgin farklardan bir tanesinin modern toplum yaşamında ortaya konan düşüncenin, daha önceden belirlenmiş katı kurallara uyulması yönünde iken postmodern yaşamda ortaya konan düşüncenin nasıl hissediliyorsa öyle yaşamayı öngörmesi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu toplumda (modern/postmodern) birçok teorisyen kimlik hakkında değişik görüşlere sahip olmuşlardır. Bu görüşlerden bazılarına yer verecek olursak;

Castells'e göre kimlik "insanların anlam ve tecrübe kaynağıdır" (Castells, 2008:12). Calhoun ise bu durumu;

"İsmi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında birtakım ayrımların yapılmadığı diller ve kültürler bilmiyoruz... Kendini bilmek –ki her ne kadar bir keşif gibi gelse de aslında her zaman bir inşadır – ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz." (Calhoun, 1994: 9-10) şeklinde ifade etmektedir.

Giddens'a göre kimlik, aktörlerin hem kendileri açısından bir anlam kaynağı olmakla birlikte aktörler tarafından bir bireyleşme sonucunda da oluşmaktadır (Giddens, 1991). Kimliklerin oluşumu her ne kadar egemen kurumların bünyesinde gerçekleşse de aslında esas inşa süreci bireylerin bu kimlikleri benimsemeleri ve kendi anlam mekanizmasını bu yolda içselleştirmesiyle başlar. Anlam kelimesiyle burada "bir toplumsal aktörün eyleminin amacına getirdiği sembolik tanım" (Castells, 2008:13) kastedilmiştir.

Castells, ağ toplumunda birçok toplumsal aktör için anlamın, zaman ve uzam içinde kendini koruyan asal bir kimlik (bu başkalarını çerçeveleyen bir kimliktir) etrafında örgütlendiği düşüncesini ileri sürmektedir. (Castells, 2008:13). Bu, her ne kadar Ericson'un değinmiş olduğu kimlik formülasyonuna uzak durmasa da, burada asıl odaklanılan konu bireysel kimlikten ziyade kolektif kimliktir.

Bütün kimlikler, sosyolojik bir bakış açısıyla bakıldığında, inşa edilmiş olgulardır. Bu konuda belirtilmiş her hangi bir zıt düşünce olmamakla beraber, asıl odaklanılması gereken; bu kimliklerin kim tarafından, nereden hareketle, nasıl ve niçin üretildiği sorusudur.

Bilindiği üzere kimliğin toplumsal inşası, çoğunlukla iktidar ilişkileri bağlamında oluşturulduğu için Castells, bu sözü geçen kimlik inşasını 3 farklı grupta incelemektedir: Bunlardan ilki olan meşrulaştırıcı kimlik; toplumsal aktörlere karşı egemen kurumların egemenlik alanlarını genişletmek ve sahip oldukları egemenliği meşru bir zemine oturtmak (akılcılaştırmak) amacıyla inşa edilen bir kimlik kategorisidir (Castells, 2008: 14). Bu kimlik kategorisi, otorite ve baskınlık teorilerini ortaya koyan Sennet'in düşüncelerinde de merkezi bir konum teşkil etmektedir (Sennet, 1980).

Direnış kimliği ise; egemen güçler tarafından damgalanan ve ötelenen aktörlerin geliştirmiş oldukları kimlik formudur (Castells, 2008: 14). Burada, toplumun göstermiş olduğu direniş ve ayakta kalma mücadelesi ön plandadır.

“Dışlayanların dışlananlar tarafından dışlanması” olarak da nitelendirilebilir (Castells, 2008: 16).

Son olarak da proje kimliği üzerinde durmak gerekirse; bu kimlik kategorisi aktörlerin toplumdaki konumlarını dahil oldukları kültürel yapıyla yeniden harmanlayıp yeni bir kimlik üretmeleri ve böylelikle toplumsal yapıyı değiştirme gibi bir amacı gütmeleridir (Castells, 2008: 14).

Kimlikler konusunda dikkat etmemiz gereken mesele, onların zamanla değişip dönüşebileceğidir. Örneğın; direniş olarak ortaya çıkan kimlikler zamanla bir proje başlatabilir ya da toplumsal kurumlardaki egemenliklerini akılcılaştırabilirler. Böylelikle direniş olarak çıktıkları yola ya proje ya da meşrulaştırıcı kimlik olarak devam edebilirler.

Castells'in değerlendirmesine göre tarihsel açıdan bakıldığında hiçbir kimlik, z Şekliyle varlığını srdrmemekle birlikte bu tarihsel bağlamda ilerici ve gerici bir değere sahip değildir. Ayrıca her kimliğin, sahibine büyük ölçüde yarar sağladığı da unutulmaması gereken önemli konulardan birisidir (Castells, 2008).

Meşrulaştırıcı kimlik, bir sivil toplum yaratırken; direniş kimliği komünlerin ve cemaatlerin yaratılmasını sağlamaktadır. Ayrıca nc bir kimlik inşa süreci olan proje kimliği ise Touraine'in (1995) zne kavramsallaŐtırmasından hareketle özneler üretilir:

Bir birey olma, kişisel bir tarih yaratma, bireysel hayatın bütün deneyim alanlarını anlamlandırma arzusuna özne diyorum... Bireylerin öznelere dönüŐmesi için, iki olumlamanın gerçekleŐmesi gerekir: Bireylerin cemaatler karşısında ve bireylerin piyasa karşısında olumlanması... (Touraine, 1995: 29-30).

Toplumsal hayatta karşılaşılan birçok farklı kimlik tipi bulunmasına rağmen bu kimliklerin inşa süreci hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Kimliklerin kim tarafından ve hangi koŐullarda inşa edildiği konusu tam anlamıyla yanıtlanmamıŐ bir durumdur. Fakat bu durumu daha anlamlı kılmak ve anlaşılabilirliğini artırmak için kimliğe tarihsel bir bakış açısıyla bakmak ve onu bu yönde belirli konumlandırmalara tabi tutmak gerekmektedir.

Bu noktada ağ toplumu ve Giddens'in 'geç modernlikler' teorisi ile konu açıklanmaya çalıŐılırsa Giddens'in konu ile ilgili Şu sözlerine yer vermek gerekir; "z kimlik, bireyin sahip olduğu ayırıcı bir özellik değildir. Kişinin biyografisi çerçevesinde düŐünsel olarak algıladığı benliktir." Ayrıca "İnsan olmak, hem ne yaptığını hem de neden yaptığını bilmektir. Geleneksellik sonrası düzen bağlamında benlik, düŐünsel bir proje haline gelir." (Giddens, 1991: 53, 35, 32).

Yukarıda yer verdiğimiz Giddens'in geç modernlik dönemindeki kimlik inşası ile ilgili tanımının yanı sıra ele almamız gereken bir diğer önemli konu ağ toplumunun yükselişi ile beraber bu dönemdeki kimlik inşa süreçlerinin sorgulanmaya başlaması meselesidir. Böylelikle yeni toplumsal değişim biçimleri de kendini göstermiştir.

Castells, toplumsal değişim sürecinin kalbi olan öznelerin inŐasının, modernlik ve geç modernlik döneminde, bilindiğinden daha farklı bir yola girdiği varsayımında bulunmaktadır. O; "Artık özneler inşa edilirse, ya da inşa

edildiklerinde, bugün çözümlenme süreci yaşayan sivil toplumlar temelinde değil, komünal direnişin sürekliliği olarak kuruluyorlar” (Castells, 2008: 19) demektedir. Dolayısıyla modern dönemde sivil toplumdaki hareketle inşa edilen proje kimliği, ağ toplumunda komünal direniş sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.1.2. Dini / İslami Kimlik

Din tarih boyunca insanın, varoluşu anlamlandırma araçlarından biri olmuştur. Kimliği tanımlama, kurgulama ve ifade etmede farklı özellikler sergilemekle beraber “farklılaşma” ve “benzeşme” konuları din için merkezi bir önem teşkil etmektedir (Karakaş, 2013). Ayrıca din, önemli bir sosyal bütünleşme aracı olmakla birlikte bireysel ve grup kimliğinin oluşmasında büyük bir işleve sahiptir. Bilindiği üzere, dini kimlikler diğer kimliklerden temel dini esaslar çerçevesinde oluşturulmasından dolayı ayrılmaktadır. Nitekim dini kimlikler her zaman sadece temel dini esaslar yönünde bir tanımlamaya tabi tutulmamış, bunun yanı sıra milli kimlik gibi farklı kimliklerle bütünleşip bu doğrultuda bir değişim-dönüşümü de beraberinde yaşamıştır. Modernliğin bu süreçte ne ifade ettiğini kısaca belirtecek olursak; toplumun dinden ve büyüden arındırılması anlamına gelen modernlik, toplum ve kültür sektörlerinin dinin egemenliğinden kurtarılması olarak da tanımlanabilmektedir.

Dinin sosyal yaşam üzerindeki etkisinin modernlikle ortadan kalkacağı görüşünde olan teorisyenler arasında Marx, Engels, Durkheim ve Weber vardır (Delibaş, 2008:136). Dini öğretiler ile bilim bu teorisyenlere göre birbiriyle çelişen yapıdaydı. Bilimsel öğretiler, teknolojinin ve ekonominin temelini oluşturması itibarıyla saygınlığını daha da arttırırken dinin etkisi bu noktada zayıflayacaktı. Fakat beklenildiği gibi bir sonuçla karşılaşılmadı ve din, sosyal yaşamın bütün evrelerinde varlığını sürdürmeye devam etti. Dini içerikli motifler, modern zamanlara kadar kültürün bütün alanlarında, sekülerleşmenin yaygınlaşmasıyla oluşan günümüz koşullarında ise sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyla etkileşerek toplumsal benlik içerisinde kendine bir yer edinmiştir.

Dolayısıyla dinin tarihsel gelişimine baktığımızda 1970 sonrası köktendinci hareketler, büyük bir hızla yayılmaya başladı. Bu yükselişin sebebi ise, siyasal çatışmaların sınıf/ideolojik eksenli olmaktan çıkıp kimlik eksenli bir karaktere bürünmesi ile açıklanabilir (Delibaş, 2008: 136). 1980’li yıllara kadar din, bir kitle fenomeni olarak insanları belirli bir amaç etrafında toplamak ve

onları politize etmek için kullanılan araçlardan bir tanesidir. Ahsen'e göre (1986) bu durum; dinin geleneksel toplumlarda kitle fenomeni olmakla birlikte geçiş toplumlarında kitleleri politize etmek için kullanılabilen bir araç mahiyetini taşıyor olabilmektedir.

Toplumun sanat, mimari, siyaset, ekonomi, kültür ve serbest zaman değerlendirmesi gibi çoğu alanda etki sahibi olan din, toplumsal kimliğin teşekkülünde ve gelişiminde büyük bir rol oynamaktadır (Gürsoy, 2006-2009). Postmodern dönemde, diğer dönemlerden farklı olarak, dünya genelinde yaygınlaşan köktendincilik, çağın yapısına uygun olarak bireylere hazır, yüzeysel ve kırılğan kimlikler sunmaktadır (Yorulmaz, 2012:71). Nitekim bireylerin kimlik ihtiyaçlarına nazaran köktendinci kimliklerde de bir artış görülmektedir. Toplumsal hayatta eşitsizlik, mahrumiyet ve adaletsizlik yaşayan insanlar köktendinci hareketlerin etkisine kolaylıkla kapılabilmektedir. Modernizmin tartışma konusu yapıldığı ve git gide gözden düştüğü bu dönemlerde, dinin de bu yönde canlanmaya başladığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

Bu canlanmanın etkileri 1980 sonrasında Türkiye'de hissedilmiştir. Ayrıca bu etkiler, ülkenin diğer ülkelerle girmiş olduğu ilişkilerde hafızalarda yer etmiş olan "Osmanlı kimliği" ortaya çıkarmış ve böylece kitlesel bir görüntü sergilemiştir. Siyasal alanda gittikçe etkisini arttıran ekonomi ve ekonomiyi aşama aşama yönlendiren aktör niteliğini taşıyan devlet karşısında yeni kentlileşen nüfus ortaya konan reformlara ayak uyduramamış ve devlete karşı yabancılaşmaya başlamıştır. Bu yabancılaşma ile başa çıkabilmek için çare dini vurguyu arttıran bir kültür politikasını benimsemek olmuştur. Tam bu noktada din, siyasi anlamda ortaya konan politikalarda belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır. Ayrıca 1980 sonrasında dinin siyasette kullanımı daha da farklılaşmış ve din artık siyasal aidiyet sağlayıcı bir araç olma özelliğinden çıkıp siyaset yapmanın temel amacı olma yolunda ilerlemeye başlamıştır.

Daniel Bell, F.Jameson gibi düşünürler, toplumsal gerçekliğin modernlik tarafından geldiğini ve onu onarmanın bir yolunun da dinle gerçekleşeceğini savunmaktadırlar. Din, postmodern dönemde adalet, sevgi ve yardımlaşma gibi duyguları toplumsal yaşama aktarabilecek bir zemin oluşturur (Perşembe, 2003).

Günümüz toplumu içinde bir yol gösterici özelliğe sahip olan din, iyiyi ve doğruyu tanımlamak, içsel dünyalara yönelmek, gündelik yaşamı zamanlamak,

cinsler/insanlar arası ilişkilerin kurallarını belirlemek gibi bir işleve sahiptir (Göle, 2004:180).

İslamcı kimlik, toplumda birbiriyle rekabet halinde olan entelektüeller, tarikatlar ve siyasal partiler gibi sosyal gruplar arasında yaygın milliyetçi kimliklere de karşı çıkarak, adeta kendini onların karşısında kurgulamakta, siyasallaştırıp geliştirmektedir. Söz konusu gruplar siyasal kimliklerini modern iletişim araçlarını kullanarak oluşturup yaymaktadırlar. Aynı zamanda, entelektüeller ve İslamcı gruplar bir takım özel, sosyal ya da siyasal duruma bağlı olarak kimliğin bir katmanını dinsel, cinsiyet, statü/sınıf, etnik, bölgesel, aşiret ya da dilsel kimlikler gibi kimliklerin üzerine çıkarabilirler (Yavuz, 2004: 21).

Yavuz'a (2004) göre Türkiye'deki siyasal İslamcı hareketlerin değerlendirilmesi sürecinde, bu hareketleri basitçe, gerici, modernite karşıtı hareketler olarak değerlendirilmesinden, bunların geleneksel modernleşmeyi batılılaştırmak olarak gören anlayışa yönelmiş bir karşı çıkış olarak görülmesi gerektiğini savunur. İslamcı kimlik bu süreç aynı zamanda, Türk modernleşmesine bir tepki ve alternatif arayışı olarak gelişmekle birlikte küresel çapta yayılan Avrupa merkezli modernleşme anlayışına bir karşı çıkış olarak da görülebilir.

2.2. Türkiye'de Kimlik Siyaseti

2.2.1. Kimlik Siyaseti Olgusu

Kimlik siyaseti, sosyal bilim düşünce dünyasında son zamanlarda ortaya çıkan yeni bir kavramsallaştırmadır. Küreselleşmenin, özellikle kültürel alanda yarattığı etkiler, kendini daha çok kimlikler üzerinde hissettirmiş, son çeyrek yüzyılda her kategoriden kimlik toplumsal, kültürel bir veri olmaktan çıkarak siyasi birer olguya dönüşmüştür. Kimlik eksenli oluşan çatışmalar, her ne kadar modern devletin ortaya çıkışı ile birlikte kısmen kontrol altına alınmış olsa da günümüzde dünyanın hemen her yerinde yaygın bir sorun haline gelmeye, grup üyelerini kimlik kategorileri üzerine daha çok düşündürüp harekete geçirmeye ve farklılıkları bu yolla siyasallaştırmaya başlamışlardır.

Küreselleşme, belirsiz bir ortam yarattığı için bu ortamda göze çarpan en önemli olgu, farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik siyasetinin giderek siyasi bir söyleme dönüşmesidir. Burada üç temel noktayla durumu açıklamak gerekirse: Kimlik siyaseti, vatandaş-birey ya da sınıf temelli kimliği bütünselleştirici,

aynılığa dayalı modern siyasal söylemlerin yetersiz kalmasından dolayı yaşanan meşruiyet krizinin ortaya çıkardığı belirsizlik durumu içinde kendi tarihsel bağlamını kurmakta, bu belirsizlik durumunda hem demokratik hem de toplulukçu siyasal projelere eklenmekte; bu yönüyle de yeni bir siyaset pratiği (çok kültürcü bir siyaset anlayışı) sergileyerek, bunu hakim bir siyasal anlayışa dönüştürmeye çalışmaktadır (Keyman, 1998:40).

‘Kimlik’ ve ‘tanınma’ gibi kavramların modern öncesi dönemde modern zamanlardaki gibi gündemde olmamakla beraber, aynı zamanda bu kavramların bir sorun olarak algılanmadığı belirten Taylor, modern kimlik kavramının gelişmesini, ayrımcılık ve ikinci sınıf vatandaşlık anlayışının eleştirileri ile dolu olan tanınma siyasetine ve ayrıca ayırıcı özellikleri ön plana çıkaran farklılık siyasetine bağlamaktadır (Taylor, 2005: 52-53). Kimlik siyaseti olgusu, bu düşünceler çerçevesinde gelişen ve genellikle ‘tanınma sorununun’ bir siyaset biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda o, belirli bir gruba odaklanıp, o grubun kimliği düşünülerek oluşturulabilecek olan siyasal taleplere öncelik veren siyasi bir yaklaşımdır.

Kimlik siyaseti, her ne kadar ortak özellikleri siyasal arenada belirli amaçlara sahip bir grup kimliği çatısı altında toplanmış kitlelerden oluşsa da bu topluluk arasında farklı yapı ve karaktere sahip gruplar da vardır (Tok, 2006:26). Ayrıca oluşan bu grubun toplum içindeki yeri, toplumun bir parçası olarak değil, dahil olduğu grubun ayırt edici özelliklerinin ön planda tutulduğu bir tanımlamayı içerir (Kalm, 2006).

Bir zamanlar toplumsal uzlaşmanın zemini olarak görülen kültür, toplumun 1960’lardan sonra yaşamış olduğu parçalanmanın etkisi ile sahip olduğu uzlaşma özelliğini yitirip onun yerine çatışmaların odak noktası haline gelmiştir. O, varlığı ile insanları bir arada tutmak yerine, uğruna ölünen bir değere dönüşmüştür (Eagleton, 2005:51).

Konuya açıklık getirmek amacıyla tarihsel bir geri dönüş yapılacak olursa; siyaset, 1980’li yıllara kadar daha çok refah devletinin oluşturulması, refahın eşit dağılımı ve sosyal/siyasal güvenliğin sağlanması gibi konulara odaklanmış ve aynı zamanda siyasi mücadele biçimleri bu konular tarafından belirlenmiştir. Bu noktada, çoğu insanın aile, iş, tüketim gibi üç temel oluşum etrafında toplanacağı, siyasi bir çatışma söz konusu olduğunda ise bunun insan ya da toplum yaşamında

sınırlı bir alana sahip olacağı ve çatışmaya neden olan zıtlıkların giderek eriyeceği düşüncesinin hakim olduğu refah devleti anlayışından söz edilebilir (Offe, 1999:53-80). Kimliğin burada devreye girmesi, ‘ulus’ ile tanımlanan bir kültür ve ulusun varlığını sürdürdüğü mekânsal sınırları ile olmuştur. Ulus devletin git gide çözülmeye doğru evrilmesi ve sahip olduğu işlevselliğin azalması, kimlik siyasetinin görünürlüğünü daha da arttırmış ve ayrıca kimlik eksenli politikaların gündeme gelmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle 1980’li yıllarda kendini daha da gösteren toplumsal, siyasal ve ekonomik bazı sıkıntılar, ulus devletin farklılıkları bir arada tutma kabiliyetine negatif etki yaparak onun hakimiyet gücünü biraz daha sarsmıştır.

1980’lerde gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlayan ulus devlet, her ne kadar yaşamış olduğu bu krizi azaltmaya çalışsa da bu dönemde etnik, dinsel ve kültürel farklılıkların siyasal alanda daha da görünürlük kazanmasının önüne geçememiştir. Kimlikler de böylelikle kültürel özellikleriyle siyasal alana taşınıp, siyasal çatışma mekanizmasında yerini almıştır (Smith, 2002: 203).

Kimlik siyaseti, gruplar bazında ele alındığında 3 temel sorunu beraberinde getirmektedir: İlk olarak, grupların yer aldığı topluluklar hakkında birtakım genel-geçer ve homojenize edici ön kabullerde bulunması; ikinci sorun olarak, kimlik siyasetinin adalet, özgürlük, barış, doğruluk, sorumluluk, dürüstlük gibi evrensel kavramları doğru ve önemli olduğu için değil, belli grup kimliklerinin süzgecinden geçirerek tartışması ve sahiplenmesi; üçüncüsü ise, İbn-i Haldun’un değindiği ‘asabiyetçilik’ in ortaya çıkmasına sebep olmasıdır (Kalın, 2006).

Çok kültürlü toplumsal bir yapının varlığından bahseden kimlik siyaseti olgusu, içerisinde tek kültürlü homojen bir yapıyı barındıran ulus devleti eleştirir. Bunun sebebi; onun kültürel, dinsel ve etnik farklılıkları görmezden gelerek tekil bir kimliği tüm topluma dayatması ve otoriter yapıyı kurumsallaştırmasıdır. Burada çözüm; ancak ulus devletin inşa ettiği otoriter yapının, farklılıkları dikkate alacak şekilde esnetilmesi ve toplum içindeki farklılıklara saygı çerçevesinde demokratik bir düzen kurmasıyla olur. Aslında her ne kadar toplumsal bütünlük, içerisinde tekli bir görüntüyü barındırsa da burada odaklanılması gereken esas nokta bu görüntünün toplumu oluşturan etnik, dinsel ve kültürel gruplar ve toplumun bütünü tarafından nasıl algılandığıdır.

2.2.2. Kimliğe Tarihsel Bir Açıdan Bakış (Osmanlı-Cumhuriyet Dönemi)

Kimlik; bireysel, toplumsal ve kültürel bir tanımlamaya tabi tutulmanın yanı sıra tarihsel bir olgudur ve bütünsel bir kimlik duygusu tarihsel süreç içerisinde gelişir. Bu tarihsel süreç, her ne kadar bize belirli bir bakış açısı sunsa da kimlik macerasının evrelerine ilişkin sınırları net olarak çizmekte zorlanır. Fakat yakın zamanda hem yerel hem küresel çapta, özellikle de Türkiye’de siyaset alanında önemli yankılar uyandıran kimlik siyaseti sorununu açıklayabilmek için bu sürecin gözden geçirilmesi gerekir. Bunun için en azından modern Türk devletinin öncülü olan Osmanlı devletine kısa da olsa değinmek ve bu devlete aidiyet hissettiren toplumun kendini tanımlama biçimini anlamak gerekmektedir. Çünkü geçmişe başvurmadan ve onu anlamadan yaşanan sorunları açıklamak ve anlamlandırmak oldukça güç bir meseledir.

Son zamanlarda kimlik olgusunun bir tartışma konusu haline gelişinin izleri, Türkiye’de yaşanan toplumsal, siyasal ve kültürel birçok sorunun kaynağı olan Osmanlı’da bulunabilir. Bilindiği üzere Osmanlı imparatorluğu bünyesinde etnik, dinsel, dilsel ve kültürel birçok unsuru barındıran siyasal/toplumsal bir yapı görünümündedir.

Dolayısıyla Osmanlı’nın sahip olduğu kimliğin tanımlanması aşamasında ilk başvuru noktası İslam dinidir. İslam dini, hem Osmanlı’nın kendini tanımlamasında (kimlik) hem de Hristiyan dünyası tarafından tanımlanmasında önemli bir unsurdur (Yavuz, 2005: 61). Bireylerin dini bağlılıkları bireysel olmaktan çok toplumsal bir durumdur ve bir milletin mensubu olmak için belirleyici olan dil değil dindir. Örneğin; Ermeniler, Rumlar, Arnavutlar, Bulgarlar konuştukları dillere göre değil, inandıkları dine göre tanımlanıyorlardı (Ahmad, 2006: 13). Ayrıca din, Müslümanlar için de kimliği tayin eden tek unsurdur.

Kendisini yerel, etnik ve dini toplumsallıkların temsilcisi olarak değil, değişik toplumsallıkların tamamının birleştirildikleri yer olarak tanımlayan Osmanlı Devleti (İnsel, 1995:38), millet sistemi ile Bulgarları, Sırları, Arapları ve imparatorluğun diğer unsurlarını bir milletin üyesi haline getirmeye çalışıyordu (Kushner, 2004:47). Buradaki amaç, birbirinden farklı olan birçok unsur arasında bir denge kurmak ve böylelikle merkezi bir kontrol gücüne sahip olmaktır. Fakat ‘ulusçuluk’ düşüncesinin yayılmasına sebep olan Fransız Devrimi, Osmanlı

Hristiyan tebaasının imparatorluktan ayrılmasına sebep olup Osmanlı'nın sahip olduğu kontrol mekanizmasını sekteye uğratmıştır.

19. yüzyıla kadar din/mezhep temelinde tanımlanan toplumsal unsurlar bu yüzyıldan itibaren etnik/kültürel temelli ayrışmaların failleri haline geldiler (Vatandaş, 2004: 111).

Osmanlı aydınları, devletin bu durumuna bir son vermek ve devleti kurtarmak önceliği ile “üç tarzı siyaset” denilen Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi üç düşünce sistemini ortaya attılar. Bu düşünce sistemleri, imparatorluğun Müslüman ve Müslüman olmayan halkını birbirine bağlayacak yeni bir sosyo-politik harç arayışının şekillendirdiği “acil eylem planı” olarak nitelendiriliyordu (Akçura, 1976).

Osmanlı vatandaşlarının din, dil, mezhep farkı gözetmeksizin yeni bir siyasi kimlik etrafında bütünleştirilmesi fikri ile ortaya atılmış olan Osmanlıcılık düşüncesi, 1856'da Islahat Fermanı'nın ilanı ile kurumsallaşmıştır (Ahmad:2006). Fakat belirli bir zaman geçtikten sonra Osmanlıcılık ideolojisi, bir birliktelik duygusu oluşturamadığı için beklentilere cevap verememeye başladı ve yerine alternatif bir çözüm olarak İslamcılık düşüncesi benimsendi.

İslamcılığın, biri Osmanlı tebaasını ‘İslam’ bayrağı etrafında toplama çabası, diğeri Osmanlı dışında yaşayan Müslümanların ‘halifelik’ makamı etrafında toplanması olmak üzere iki temel bileşeni vardı (Mardin, 1995: 93).

İslamcılık siyasetini devlet siyaseti olarak uygulamaya koyan II. Abdülhamid döneme damgasını vurdu ve yaşamış olduğu bu dönem herkesçe genellikle İslamcılık düşüncesinin hakim olduğu bir dönem olarak adlandırıldı (Akçura, 1976). Ayrıca bu dönem, Türk kimliğinin tarihsel olarak şekillendiği de bir dönem özelliğine sahip oldu.

19. yüzyılın sonlarından itibaren din olgusunun kolektif bir aidiyet kategorisi olarak etkisini yitirmesi, özellikle Balkan Savaşları sonrasında Müslüman tebaanın dini aidiyet yerine etnik aidiyeti önemsemeye başlaması, Osmanlı'daki Türk unsurunu kendi kökeni üzerinde düşünmeye itti (Ahmad:2006). Dolayısıyla insanların bilinç düzeyinde Türkçülük düşüncesi popülerite kazanmaya başlamış fakat din de toplumda dayanışmayı sağlayacak önemli bir olgu olarak yerini korumaya devam etti.

Cumhuriyet ile birlikte meydana gelen toplumsal ve siyasal değişim süreci ise dinselliği ağır basan bir ideolojik zeminde, ulusçu bir ideolojiyi etkin kılmaya çalışıyordu. Burada dinsellikten arındırılmış ulus kavramı ile Osmanlı'da geçerli olan din-devlet birliği, ulus devlet birliği ile ikame edilmeye çalışıldı.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yaşanan laikleşme sürecinin en önemli hedefi öznel kimliklerin sekülerleşmesiydi, ama 1950'li yıllardan itibaren din olgusu siyasi alanda, partiler ile kitleler arasında kurulan siyasi aidiyeti belirleyen temel bir referans olma özelliği kazandı (Keyman, 2006:124) ve bu durum özel alanla sınırlandırılmaya çalışılan dinin, siyaset aracılığı ile kamusal alana yeniden taşınmasını sağladı. İslam'ın kamusal görünürlüğü arttı ve İslamcı gruplar, özellikle Nurcular ve Nakşibendiler, DP aracılığı ile sisteme eklemeye başladı (Yavuz, 2005:91). DP açısından bu durum Cumhuriyetçi tanımlamadan bir uzaklaşma anlamına gelmiyordu. Demokratlar iktidara gelmeden önce 1949 yılı Ocak ayında yaptıkları resmi bir açıklamada 'Ben Türküm' diyen herkesi ırk ve din farkı olmaksızın 'Türk' kabul ettiklerini zaten açıklamışlardı (Karpaz, 2010:215).

1950'li yıllardan sonraki süreç, sosyo-ekonomik açıdan ciddi dönüşümler ve bu dönüşümlerin beraberinde getirdiği sorunların yaşandığı bir dönem oldu. Söz konusu dönemde ekonominin dışa açılması, tarım sektörüne sağlanan destek ile üretimin artması, karayolu yapımının hızlandırılmasıyla ulaşım imkânlarının genişlemesi, yabancı yatırımların özendirilmesi, sanayileşmenin hızlanması, toplumsal farklılaşma, sendikal gelişmeler, sanayileşmeye bağlı olarak göç olgusunun bir sorun olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkması, hızlı büyümenin yarattığı ekonomik sorunlar, bu sorunların 1970'li yıllarda getirdiği toplumsal/siyasal şiddet ortamı (Ahmad, 2006), kimlik siyaseti sorununun arka planını anlamlandırmak için önemli kilometre taşlarıdır.

Katılımcı ve yarışmacı bir siyasi sistemin kabul edilmesi ile siyasi partiler, kitlelerinin kimlik arayışlarına cevap vermek, onlarla güçlü bir kimlik bağı kurmak, siyaseten yeni bir 'biz'lik kategorisi oluşturmak zorundaydı (Şaylan, 1992:83). Bu zorunluluk, çok partili siyasetin kesintilerle de olsa devam ettiği 1950-1980 yılları arasındaki dönem, dinsel kimliği ağırlıklı olarak temel referansı olarak algılayan kitlelerin sağ partilerde, etnisite bağlamını temel referansı olarak algılayan kitlelerin ise sol partilerde temsil edilme imkanı yakaladığı, kendini

siyasete katılma aracılığı ile legalize etmeye çalıştığı ve siyaseten meşruiyet kazandığı bir dönem oldu.

2.3. Türkiye’de Siyasal İslam

2.3.1. İslamcı Siyasetin Yükselişi (MNP ve Sonrası)

2.3.1.1. Siyasal İslam

İslamcılık düşüncesi, hem Osmanlı’da hem de İslam ülkelerinde 19.yy.’ın son kısmında ortaya çıkmıştır. İslam’ı yeniden topluma ve siyasete hakim kılmak, Batı’da ortaya çıkan evrensel fikirlerin ve kurumların karşılıklarını İslam’dan devşirmek ve Batılı anlamıyla İslam’ı bir ideoloji olarak sistemleştirmek gibi amacı olan bir akındır (Kara, 1986). 20. yy.’da İslamcılık düşüncesinden yola çıkarak oluşturulmuş olan çalışmalar, İslamcı hareketler adı altında toplanmış ve ekonomiden kültürel hayata ve siyasete kadar birçok alanda örgütlenen ve faaliyet gösteren oluşumlar haline gelmişlerdir. Bu oluşumlardan Siyasal İslamcı hareketler siyasal alanla ilgilenirken, diğer oluşumlar sosyal ve kültürel alanlara yönelmişlerdir.

Siyasal İslamcılık, çözümü devlette gören, değişimi siyasal iktidarın gücünde ve etkili araçlarında arayan, yukarıdan aşağıya Müslümanlaşmayı öngören, resmi bir din görüşüne dayanan total eğilimleri baskın bir anlayış olarak tanımlanabilir (Akdoğan, 2004:92).

Siyasal İslam daha çok Batılılarca geliştirilen bir kavram olmakla birlikte silahlı örgütler, şiddet olayları, baskıcı akımların yanı sıra demokratik yollarla dinin etki gücünü arttırmaya yönelik gruplar da siyasal islam kavramının içine dahil edilebilmektedir. İslamcı hareketler söz konusu olduğunda İslamcılar gibi Kur’an ve Sünnet’e dönüşü istemeleri, doğrudan siyasete yönelerek toplumun İslamlaştırılmasının toplumsal ve siyasal bir eylemin ürünü olarak tasavvur etmeleridir.

“Siyasal İslam’ı farklı şekillerde algılayıp, yukarıdan ve devlet aracılığıyla Müslümanlığı herkese zorla kabul ettirmek isteyen, bu uğurda şiddete başvurarak iktidar olmak isteyen gruplar olduğu gibi, sosyo-ekonomik ve siyasal alanda dinin etkisini arttırmaya yönelik olarak yasal ve demokratik zeminde faaliyet gösteren örgütler de vardır (Akdoğan, 2004: 93). Dolayısıyla hareketleri sınıflandırırken

amaçlarına ve kullandıkları yöntemlere dikkat etmek gerekir ve aynı zamanda unutulmaması gereken şey; Batılıların siyasal İslamcı hareketlere yönelik yaptıkları tanımlamalar baskıcı, yukarıdan aşağıya dönüşümü esas alan ve çoğunlukla meşruluk problemi yaşamaması gibi özellikler içerirken; Türkiye’de bu tam karşılığını bulamamaktadır. Bu yüzden farklılık taşımamaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi İslamcılık kategorisinde değerlendirilen oluşumlar ülkeden ülkeye değişebilmektedir.

“Siyasal İslamcılık, dini kimlikle siyasal alanda faaliyet göstermek, dini değerlerle siyasal alanı revizyona tabi tutmak, iç siyaset ve uluslararası politikalarda İslam’ın rolünü arttırmak, İslamcılık anlayışını siyaset sahnesinde dile getirmek gibi amaçlara yönelik olabilmektedir” (Akdoğan, 2004: 93). Siyasal İslamcılık, iki kategoriden oluşmaktadır: İlki; İslam’ın getirdiği düşünülen kural ve değerlerden ikincisi ise; konjonktür ve tarihi şartlardan kaynaklanmaktadır. Bunları kısaca açıklarsak; birinci kategori, İslam’ın ortaya koyduğu kimi ilkelerin siyasal alana yönelik olarak algılanması ve yaşanan tarihi tecrübelerde dinin önemli bir rol oynamış olması İslam’ın politik boyutunun ön plana çıkarılmasına yol açmıştır. Adalet, meşveret ve meşruiyet gibi İslam dininin vaaz ettiği ilkeler, iyiliğin emredilmesi ve kötülüklerden sakındırılması gibi düzenlemeler Hz. Peygamber’in bir devlet başkanı olması, şura, biat, imamet, hilafet gibi kurum ve kavramlar İslam’ın siyasal düzlemde algılanmasını sağlamıştır (Bulaç, 1995:96). Bu düşünceler doğrultusunda, sözü geçen değer ve yapıların (İslam’ın öngördüğü), ancak devlet aygıtı kullanılarak gerçekleştirilebileceği düşüncesindekiler, İslam’ın siyasal alandaki var oluşunun merkezine devleti yerleştirmişlerdir.

İkinci kategori ise, siyasal İslam’ın ortaya çıkmasındaki etmenler olarak sekülerliğin dinler ve İslam üzerine bir saldırısının olduğu düşüncesi, İslamcıların ideolojik bir sindirme sürecine tabi tutulmaları, Müslüman kesimlerin sosyo-kültürel ve siyasal alana ortak olmak istemeleri gibi sebepler görülebilir (Akdoğan, 2004).

İslamcılığın, 20.yy.’daki gelişimi, dünya genelinde dini ve manevi olana yönelişin artmasıyla alakalıdır. Garaudy’ye göre, yeniden sahneye çıkan din, insanların modern zamanlardaki arayışına cevap niteliğini barındırır oldu (Özcan, 1996: 13). George Wiegel’in ifade ettiği gibi “dünyanın sekularizasyondan uzaklaşması” 1900’lü yılların sonlarına doğru yaşanan sosyal bir gerçekliktir. Dindeki canlanma, Kepel’e göre “Tanrı’nın Rövanşı” olarak belirtilmekle beraber

medeniyetleri birleştiren ve milli sınırları aşan bir kimlik ve ümit temeli sağlıyordu (Huntington, 1995:18). Canlanma, aslında bireylerin dini hassasiyetlerinin artmasından çok, uluslararası güç dengelerinde dinlerin iktidarı zorlamaya başlaması olarak da görülebilir.

Gilles Kepel, dini uyanış hareketlerini evrensel bir olgu olarak görmektedir. Tüm dünyada dinlerin 1950’li yıllardan sonra modern yaşamdan hoşnutsuzluklarını ifade eden sesleri daha sık duyulmaya başlandı. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam başta olmak üzere pek çok din açıkça kamusal yaşamda daha aktif rol almaya başladılar. Dünya genelinde bir canlanıştan bahsedilebilir (Çelik, 1993). Modern zamanların ardından insanla ilişkisi hiç azalmayan din, sesini yine duyurmaya başladı. Siyasal İslam konusunda gözden kaçırılmaması gereken kayda değer bir yaklaşım olarak, İslamcı hareketlerin modernite karşısı şeklinde ifadesi ve bu hareketlerin 20. yy. daki hızlı gelişmeleri ve siyasal etkinliğe sahip olabilmelerinin altında yatan sebepler konusunda derinlemesine düşünmektedir (Delibaş, 2004).

İslamcılığın ortaya koyduğu modellerin eleştiri konusu olması da yeni bir dönüşüme kapı aralamıştır. Oliver Roy, tam da burada sahneye girer ve siyasal İslam’ın bittiğini vurgular. Ona göre 1980’li yıllar boyunca siyasal İslam, yeni fundementalizme kaymıştır. Roy, o güne kadar islam devrimi için çalışan militanların artık aşağıdan yukarıya bir yeniden İslamileştirme sürecinin içine girdiklerini, bireylerin İslami amele geri dönmesini savunduklarını şeriat lehindeki kampanyalarında geleneksel mollalarla buluştuklarını söylüyordu (Roy, 1995).

2.3.1.2. İslamcı siyasetin yükselişi

İslamcı siyasetin tam manasıyla yükselişi, çok partili hayata geçiş sonrasında gerçekleşmiştir (Yaraşır ve Aygün, 2002). Çok partili sisteme geçiş ile birlikte din, siyaset arenasında görünürlüğünü artırmaya başladı. Bu dönem, siyasal farklılaşmaların keskin sınırlar teşkil etmediği ve siyasal aidiyetin dinsel kimlik referansları ile tanımlandığı bir dönemdi.

1950-60 yılları arasında varlık gösteren Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki siyasal farklılığı gösteren en önemli unsur olarak din gösterilebilir. Din, her ne kadar bu farklılığı tek başına doğurmasa da Demokrat Parti’nin siyasal arenadaki kimliğini tanımlar nitelikteydi.

Cizre'nin de belirttiği gibi, bu dönemde meydana gelen gelişmeler, siyasal alanda dinin/İslam'ın güç kazanmasının yolunu açmıştır (Cizre, 2005:94). Ahsen'e göre ise, dini duygular, 1960'lı yıllardan sonra siyasal amaçlar için istismar edilmeye başlanmıştır (Ahsen, 1986:24). Din, toplumsal ve siyasal alanda görünürlüğünü artırmış olsa da Milli Nizam Partisi hareketi ortaya çıkana kadar tek başına dümeni eline alamamıştır.

Milli Nizam Partisi'nin dinsel muhalefeti somut bir sosyo-ekonomik tabana dayandırması onun Demokrat Parti ve Adalet Partisi'nden farklılığını ortaya koyar (Sarıbay, 1985: 104-105).

Osmanlı'dan devralınan dinsel kimliğin ve dinsel yapının ortadan kaldırılması için uygulanan laiklik politikaları, İslamcı kimliğin siyasallaştırılarak muhalif bir kimlik formatında yeniden kamusal alanda bir görünürlüğe sahip olmasında önemli bir yere sahiptir ve bu muhalif kimlik, MNP'nin kullandığı, dini sembol ve değerleri siyasal alana taşıdı (Yavuz, 2005: 594).

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, MNP kültürel İslam karşısında siyasal İslam'ın ortaya çıkışını temsil eden ilk parti konumundaydı (Cizre, 2005:96). Çünkü, MNP'nin siyaset geleneği, diğer sağ partilerin benimsedikleri siyaset tarzından farklıydı. O, sağ partilerin sadece seçim zamanlarında kullandıkları dinsel sembol ve söylemleri, merkezi bir konuma yerleştirip dinsel referans noktası olarak ele almaya çalışıyordu (Çakır, 1990:216). Bu hareket, Erbakan'ın kişisel din algısını ortaya koymakla birlikte, Türk modernleşmesini ahlaki ve manevi yönden bir yozlaşmaya sebebiyet verdiği için eleştirmektedir (Subaşı, 2005: 86).

MNP, toplumsal ve ekonomik hayatta aktif rol oynayabilecek 'inançlı insan tipi' yetiştirip bu şekilde belirli bir ahlaki düzen getirmeyi kendisine amaç edinmiş (Sarıbay, 1985: 103) ve böylelikle 'Müslüman modernleşmeciliği' olarak tanımladığı kavramı Türk siyasal hayatına sokarak hem muhalif söylem hem de modernist bir geleneğin ortaya konmasında öncüllük yapmıştır (Subaşı, 2005:85). Dolayısıyla Erbakan'ın başkanlığındaki bu hareketi değerlendirecek olursak; o, genelde sisteme karşı bir tepkisi özelde ise modernleşme arzusu olan sosyo-politik bir harekettir. Bu hareket, sahip olduğu söylemlerle, geleneksel İslam ve modern kurumları siyasal arenadan yavaş yavaş silmek istiyordu.

Bilindiği üzere din, 1950-60'lı yıllarda kısmen de olsa kamusal alanda belirli bir meşruiyet elde etmişti. Bu meşruiyet, daha sonra MNP'ye geçmiş ve 1971 muhtırası sonrası kapatılmasının ardından ise MNP'nin devamı niteliğindeki MSP'ye devrolmuştur. MSP, sahip olduğu ideolojisini duyurmanın en iyi yolunun iktidarı elinde tutarak gerçekleştirebileceğini bildiğinden istemeyerek de olsa kendisi ile zıt görüşlere sahip olan CHP ile bir koalisyon kurmak zorunda kaldı.

CHP-MSP koalisyonu, MSP'nin seçim ile kazandığı meşruiyeti yürütme düzeyinde de elde etmesine yardımcı oldu (Sarıbay, 1985:188). Kitleleri bir arada tutmaya yarayan en önemli etken olarak din, ekonomik, toplumsal ve siyasal değişim ve dönüşümün yaşandığı bu dönemde, kitlelerin siyasal bir nitelik kazanması için bir araç olarak kullanıldı. Dolayısıyla MGH, kendi kimliğini dini söylemler çerçevesinde ifade etti.

Bir kimlik kategorisi olarak din, bu dönemden sonra sadece siyasal iletişimin kurulmasında ve siyasal aidiyetin sağlanmasında kullanılan bir araç olmaktan ziyade siyaset yapmanın temel amaçlarından biri haline geldi (Bayrı, 2011:140-141). Tüm bu yaşanan gelişmeler, dinin daha İslam içerikli kimlik siyasetinin geçirmiş olduğu ilk gelişim aşamalarını ortaya koymaktadır.

1980 sonrasında modernizmin sorgulanmaya ve gözden düşmeye başladığı zamanlar aynı zamanda dine dönüşün de yaşandığı dönemdi. Devletin ekonomi üzerinde gücünün hissedildiği bu dönemde, yeni kentleşen nüfusun sosyo-ekonomik nimetlerden tam manasıyla yararlanamayan kısmı, ekonomi alanında yapılan reformlara yabancılaşmaya başladı. Bu, aynı zamanda devlete karşı da bir yabancılaşmaydı. Bununla başa çıkabilmek için, dine vurguyu artıran bir kültür politikası benimsenmesi meselesi belki de resmi anlamda bir çare olabilirdi.

Nitekim gün geçtikçe din, siyaset arenasında uygulamaya konulan yeni politikaları belirleyici bir özelliğe sahip olmaya başladı (Köker, 1998: 95). Bu dönemde din, hem ekonomik gelişmenin hem de kalkınmanın sağlanması için gerekli olan üçüncü bir faktör haline gelmişti. Dönemin başbakanı Turgut Özal, dine yapmış olduğu vurguyu;

“Allah'a inanma(k), toplumların sağlığında esaslı bir unsur”du ve “(d)inin esaslarının öğretilmesinde fayda” vardı (Barlas,1994:85). “Ekonomik kalkınmanın muharrik gücü, (ancak) manevi kalkınma ile artar(dı)... İslam

terbiyesini veren bir Milli Eğitim sistemi hızlı kalkınma için en lüzumlu bir şart"tı .(Barlas, 1994:203-204).

Bilindiği üzere 'Özal pragmatizmi', din olgusuna , hem ilkesel hem de araçsal bir tutum sergiliyordu. Bu araçsal tutumun amaçsal bir söylem şekline bürünmesi ancak siyasal yasakların ortadan kalkıp Milli Görüş çizgisinin takipçisi olan Refah Partisi'nin iktidara gelmesiyle gerçekleşecekti (Bayri, 2011:142).

Tarihsel olarak değerlendirmeye alındığında, 1980 öncesi İslami unsurlar ile siyasal alanın kontrollü entegrasyonu konusu resmi çevrelerce çok göze batmazken, 1980 sonrası ekonomik liberalizmin yapısal ve kültürel alanda yarattığı hasar o dönemde iktidarda olan merkez sağ tarafından kontrol altına alınmadı. Merkez sağın yaşamış olduğu bu yetersizliklerin karşısında RP, yaşanan olumsuzluklar ve toplumsal yapıda oluşan hasarı gündemine alıp bütün bunlara çözüm yolu sunacağına dair vaatlerini de beyan ederek siyasal alandaki görünürlüğünü daha da artırmıştır.

Refah Partisi'nin de içinde yer aldığı Milli Görüş çizgisi, modernist bir siyasal yaklaşım tarzını benimsiyordu. Her ne kadar MNP, siyasi söylemleriyle tam bir toplumsal karşılık bulamasa da 1970'lerden sonra MNP, MSP ve Refah Partisi Cumhuriyet İslamcılarının birikimlerini siyasal alanda sistemleştirmeyi ve ülkenin sorunlarına İslamcı bir perspektiften bakarak çözüm yolları bulmayı kendilerine amaç edinen kanallar olmayı başarmışlardır (Sitembölükbaşı, 1993:131).

Bu durumu, dönemin toplumsal ve ekonomik koşullarını göz önüne alarak açıklamaya çalışan Gülalp'e göre değerlendirecek olursak; 1960-90 yılları arası şehirde yaşayan nüfusun artması, ücretlerdeki düşüş, gelir dağılımındaki adaletsizlikten dolayı adalet ve refah kavramlarına dayanan söylemlerin değeri arttı ve MGH, İslami kültürel öğeler ile süslenen popülist söylemler aracılığıyla kitleler açısından cazibe merkezi haline geldi (Gülalp, 2003:54).

1980 sonrası oluşan İslamcı siyaset, siyasal söylemlerden ziyade kültürel söylemlere ağırlık vermiş ve o dönemde popülerlik kazanan neoliberal politikalar ve dünyada yeni gelişmeye başlayan kültüralist eğilimlerle belirli bir uyum yakalamıştır.

Refah Partisi, tek başına iktidar olabilmek için benimsemiş olduğu siyasi anlayışı genişletme yoluna başvurmuştur. Bu siyasi anlayışı daha çok dinsel söylemlerden oluştuğu için bu bağlamda bir düzenleme yapmak partinin geleceği için daha yararlı olacaktır.

Dinsel aidiyet bağlamında Batı ötekileştirildi ve Atatürkçülük yeni bir yoruma tabi tutuldu (Sarıbay, 1998: 128). Kimlik, söylem ve siyaset olarak Refah Partisi, Batı karşıtı bir tavır takınan siyasal akımın temsilcisi haline geldi (Dağı, 1998: 23). Onu Milli Görüş hareketinin diğer partilerinden, MNP ve MSP, farklı kılan nokta; hem dinsel radikalizmi destekleyen kitleleri hem de yeni gelişmeye başlayan orta sınıfı temsil ediyor olmasıdır (Yaraşır ve Aygün, 2002:189). Dolayısıyla partiyi destekleyenler; taşrada yeni gelişmeye başlayan küçük sermaye sahipleri, muhafazakar eğilimli ve çevre kökenli yeni aydınlar, sendikal haklardan yoksun olanlar ve PKK terörünü eleştirmesine rağmen devletin etnik farklılıkları gözetmesinden yana olanlardan oluşmaktadır (Gülalp, 2014: 59).

‘Medeniyet’ ve ‘İnanç’ konusu partinin asıl üzerinde durduğu odak noktalarıydı. Söylemleri kültürel/dinsel kimlik etrafında toplanmakla beraber sınıf temelli meseleler kimlik siyaseti çerçevesinde ele alınmıyordu (Gülalp, 2014).

Her ne kadar MNP ve MSP, toplumsal alanda görünürlüğü yüksek olan bazı cemaat ve tarikatlarla bir uzlaşım sonucu kurulmuş partiler olsalar da RP, kendisini onlardan farklı bir konuma, cemaatlerin üzerinde İslamcı hareketin merkezine, yerleştirmiştir.

Dinsel ve siyasal olan birbirine girmeye ve git gide aralarındaki fark, ortadan kalkıp belirsizleşmeye başlamıştır. Bir hareket, siyasal bir mecrada değerlendirilirken daha sonrasında bu bakış açısı değişip hem dini hem de siyasal bir alanda konumlandırılabilir konu haline gelebiliyor.

Siyasal olanla dini olan arasındaki farkın belirsizleştiği o yıllarda kimlik, kitlelerin siyasal katılımında ve tercihlerini belirlemede önemli görev üstlenen bir konuma yerleşmiştir. Refah Partisi kimliği, özellikle dini kimliği, ön planda tutan söylemleriyle halkın desteğini almaya çalışan bir parti görünümündedir.

Onun, ‘adil düzen’ sloganı, her şeyin üzerinde tuttuğu adalet duygusunu kitlelere beyan etmesiyle beraber İslami bir popülizmin temsilcisi konumuna eriştiği bir söylemdir. Toplumsal ve siyasal kimliği ‘ümmet’e dayandıran ve dinin

siyasal otorite kaynağı olması gerektiği üzerinde bir anlayışa sahip olan bu popülizmin düşüncesini kentli nüfusun koşullarıyla bütünleştirdiği ölçüde belli bir başarıya sahip oldu (Sarıbay, 1994: 21). Fakat bu başarısı onun sistemle entegrasyonunda fazla kolaylık sağlamadı ayrıca 28 Şubat süreci sonrası Milli Görüş çizgisinin Türk siyasetindeki etkinliğini yitirmeye başlaması RP'nin bir yıkım yaşamasına sebep oldu.

Refah Partisi, iktidar olduğu dönem boyunca Cumhuriyet karşıtı bir görüntü sergilemekten kaçınmadı ayrıca devlet memurları için türbanın serbest bırakılması, başbakanlıkta dini cemaat liderleri için düzenlenen yemek daveti ve Taksim meydanını cami yaptırılması projesi gibi birçok sürecin içine girerek tartışmaların odağında yer almayı başarmıştır (Bayri, 2011: 147).

Toplumunu yukarıdan aşağıya İslamcı bir modernleşme hamlesi ile dönüştürmek gibi bir amaca sahip olan RP, iktidar olduğu süre zarfında bunu gerçekleştirmek için büyük bir çaba harcamıştır. Devlet üzerinden dini kontrol anlayışını ortaya koyan resmi gelenek, dini sembolleri kullanarak devleti kontrol altında tutmak gibi bir anlayışı benimseyen Milli Görüş geleneğine dönüştü. Nitekim 28 Şubat 1997 tarihinde laik düzenin tehdit edilmesi meselesi resmi olarak gündeme gelerek bu tarihte RP'nin kapatılması kararı alındı. Böylelikle bu tarihten itibaren dinsel kimlik siyaseti yapan partilerin siyasal alanda barınabilmesi oldukça zorlaşmış oldu. Dolayısıyla Milli Görüş çizgisinde olmasına rağmen değişimden yana olanlar harekete geçmenin tam sırası olduğunu düşündüler.

1980 sonrasında etkinliği daha da artan kimlik siyaseti olgusu, neo-liberal ekonomik politikalarla beraber kabuk değiştirmeye başladı. Muhafazakar eğilimli orta sınıfın gelişmeye başlaması, hem dinsel tutum ve pratikleri yeniden şekillendirdi hem de dinsel kimlik taleplerinin sistemle uyumunu kolaylaştırdı (Yavuz, 2005: 115-116).

Dolayısıyla bu noktadan sonra, dinsel kimlik siyasetini temsil eden İslamcı siyaset sistemle çatışmak yerine siyasal anlamda sistemle uyumlaşmaya başladı. 17 Aralık 1997 yılında kurulan ve Milli Görüş'ün dördüncü partisi olan Fazilet Partisi, Refah Partisi'nin benimsemiş olduğu siyasal çizgiyi terk etmedi fakat başlarda Refah Partisi'nin devamı gibi görünmekten kaçındı.

O, din olgusunun siyasal alanda kullanılmasının doğru olmadığı savunmakla beraber, dinin siyaset malzemesi olarak kullanılmasından vazgeçilmesi konusunda herhangi bir itirazının olmadığını özellikle belirtiyordu (Özgürel, 1998). Toplumsal uzlaşmanın olması için, herkesin kendisi olarak kaldığı ve bir başkası gibi yaşanmaya zorlanmadığı bir anlayışın temsilcisi olacaklarını belirterek farklılıkçı bir söylemin taraftarlığını yapıyordu. ‘Daha az devlet gücü, daha çok özgürlük ve hukuk’ ilkesini harekete geçirmek istediklerini, “bürokratik cumhuriyetten, demokratik cumhuriyete geçiş için gerekenleri yapacaklarını, yerel yönetimler bazında ‘mikro demokrasiyi’ geliştireceklerini, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşanan olayları önlemek için katılımcı bir anlayışla sosyo-ekonomik önlemler alacaklarını kamuoyuna duyuruyorlardı (Fazilet Partisi, 1998: 23-27).

Her ne kadar parti, söylemlerinde bazı değişikliklere gitse de 1999 seçimde istenilen oy oranı elde edilememiş ve Milli Görüş çizgisinin oy oranı yüzde 15,4’e kadar düşmüştür. Bu düşüşün sebebi hem 28 Şubat sürecinde yaşanan siyasal/toplumsal gerilim hem de Fazilet Partisi’nin radikal değişim beklentilerini karşılayamaması sonucu oluşan hayal kırıklığından kaynaklanmaktaydı (Selim, 2002:167).

Yaşanan hayal kırıklığından sonra parti içinde bazı ikilikler kendini göstermeye başladı ve partinin kapatılmasının ardından Fazilet Partisi’nin içinden ‘adil düzen’ söylemini devam ettirecek Saadet Partisi ile kendilerini yenilikçi olarak ifade eden Adalet ve Kalkınma Partisi olmak üzere iki parti kurulmuş oldu.

Fazilet Partisi’nin kapatılmasından sonra, ayrışma yaşayan Milli Görüş’çü gelenek, Adalet ve Kalkınma Partisi ile ‘muhafazakar demokrat’lığa yöneldi. Burada Adalet ve Kalkınma Partisi’nin varlığı bir bakıma o dönemlerde yaşanmış olan 28 Şubat sürecine verilmiş bir cevap niteliğini taşımaktadır. Çünkü ‘postmodern darbe’ olarak aktarılan bu süreçten sonra uğranılan yenilgiyi parti, Milli Görüş ideolojisi kaynaklı olarak değerlendirdi. Dolayısıyla Milli Görüş Hareketinin sahip olduğu geleneksel çizgiden git gide bir kopuş yaşanmaya başladı.

İslamcı bir kökenden geldiği bilinen AK Parti, kendisini meşru gördüğü sınırlar içinde ‘muhafazakar’ olarak tanımlıyordu (Aktay, 2005: 575). Parti incelendiğinde, ne söylemlerinin ne de programının İslami bir parti görünümünde

olmadığı dikkati çekmektedir. Her ne kadar parti İslami bir kökene sahip olsa da bunun aksi bir konumda olduğunu etrafına göstermek için büyük çaba harcıyordu (Yılmaz, 2005: 616). Dolayısıyla kurucuları tarafından sosyolojik bir yenilenme hareketi olarak tanımlanan AKP (Selim, 2002:491), dinsel kimlik siyasetine ilişkin geleneksel yaklaşımı yeni bir mecraya taşımıştır. Buradaki yenilikten kasıt, belirli bir gücü elinde bulundurmasına rağmen, dinsel bir gündem oluşturmaktan uzak durmaya çalışmasıdır. Partinin kurucu kadrosu, dinsel sembolizmi açıktan kullanmak istemiyordu. Din ile ilgili konuları temel hak ve özgürlükler çerçevesinde ele alarak hareket ettiklerini kamuoyuna bildiriyorlardı.

AKP 'nin bu konudaki ikircikli tavrı, ülke içindeki güç dengelerini gözetmek ve aynı zamanda kendi tabanının taleplerini karşılamak zorunda kalmasından kaynaklanıyordu (Bayrı, 2011: 150).

Bu çalışma bağlamında değerlendirildiğinde, dinsel kimlik siyasetine yön veren siyasal aktörler, İslamcı siyasetin nasıl şekillendirilmesi konusundaki sınırları yeniden çizen karakterler konumundaydılar. Aktay'a göre; AKP, halkın istediği ölçüde İslamcılık talebine cevap vermeye ve halkın istediği ölçüde de İslamcılığın yükünü çekmeye talip olmuştur (Aktay, 2005: 63).

2.3.2. 28 Şubat Süreci ve AK Parti

2.3.2.1. 28 Şubat süreci

RP, iktidar olduğu zaman süresince İslamcı siyaseti, dinsel örüntülerle ilişkilendirip varlığını bu şekilde sürdürmeye devam etmiştir. Bu süreç içerisinde Erbakan, var olan geleneksel yapıların bazılarını göz ardı etmiş ya da aksine davranışlar sergilemeye başlamıştır. Mesela bu konuya örnek vermek gerekirse; Erbakan, Kurban Bayramı'nda bağışlanan derilerin geleneksel yönden yapılan bağış işlemlerinde bir düzenlemeye gidip farklı tarzda teşvik etmesi, dini liderleri iftarda yemeğe davet etmesi ve daha başka bir çok davranışlarda bulunmuştur.

28 Şubat sürecinin tam anlamıyla neye karşılık geldiği tartışma konusudur. Onun bir darbe mi yoksa muhtıra mı olduğu bilinmemekle birlikte onun baskıcı bir müdahale olup olmadığı da tam anlamıyla belli değildir. 12 Şubat 1997 yılında meydana gelen MGK, bu sürece ismini vermiştir. Bu kurul, Erbakan'a bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler daha çok Siyasal İslam konulu tavsiyeler olmakla birlikte kurulun öne sürdüğü kararlar oldukça serttir. Kararların

yumuşatılması yönünde her ne kadar Erbakan bazı önerilerde bulunsa da bu ciddiye alınmamıştır ve 6 Mart'ta kararlar yürürlüğe girmiştir.

Bu kararların içeriği hangi yönde olmuştur? sorusunu sorduğumuzda dini bağlantısı olan mekanların (yurt, vakıf, okul) kontrol altında tutulması, okul ve kamu kuruluşunda türban yasağının olması RP açısından hiç de olumlu sonuçlar doğurmamaktadır (Akdoğan, 2014:622).

28 Şubat süreci, AK Parti hükümeti için de ayrıca bir yol ayrımı niteliğini taşımaktaydı. Bunu ifade eder sözlerini Recep Tayyip Erdoğan, Sabah (2003) gazetesinde; Refahiyol Hükümeti ve 28 Şubat sürecinin bireyleri bazı şeyleri tekrar tekrar sorgulaması gerektiği yönünde bir düşünceye girmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. Bu konuda kişilerin yönünü ilk olarak çevirmesi gereken tarafın Fazilet Partisi olacağını ve partinin kuruluşunun yanı sıra partiye katılmalarının da sıkıntılı bazı süreçlerden geçilerek gerçekleştirildiğini söylemektedir.³

2.3.2.2. AK Parti

R. Tayyip Erdoğan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde Siirt'te okuduğu bir şiir nedeniyle "halkı din ve dil farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği" gerekçesiyle TCK'nın 312. maddesi uyarınca yargılandı. Diyarbakır DGM, 21 Nisan 1998'de Erdoğan'ı bir yıl hapis cezasına çarptırmanın yanı sıra artık siyasetten de men etmişti (Akdoğan, 2014:624).

RP de o yıllarda laiklik karşıtı eylemlerin odak noktası olarak görüldüğünden dolayı kapatıldı. Sonrasında kurulan Fazilet Partisi de RP'nin devamı niteliği taşıdığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından 14 Mayıs 2000 tarihinde kapatılmıştır. Fazilet Partisi kapatıldıktan sonra partinin içerisinden Ak Parti ve Saadet Partisi olmak üzere iki parti türemiştir.

AKP 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinden Cumhuriyet tarihinin en büyük başarılarından birini alarak çıktı, yüzde 34 oy alan AKP 365 milletvekili çıkartarak 550 kişilik TBMM çatısı altında Demokrat Parti'den sonra en güçlü siyasal grup haline geldi (Akdoğan, 2014:624).

³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/08/15/p01.html>, Erişim: 10.10.2016.

İslamcı kesimler, her ne kadar 28 Şubat sürecinde büyük bir hüsrana uğrasalar da Milli Görüş Hareketi'nin devam etmesi için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlar ve farklı kurumlar (SP) altında örgütlenmişlerdir. Fakat toplumda, iktidara geldikleri zaman engelleneceklerine dair bir algının oluşması ve ayrıca İslamcılık ideolojisinin bir sorun teşkil ettiği düşüncesinin de benimsenmesinden ötürü bazı gruplar farklı bir çatıda toplanıp daha popüler örgütlenmeler kurmak istemişler ve “eski” İslamcı kadrolarla beraber AKP'yi kurmuşlardır.

AKP bu yüzden 28 Şubat sürecine karşı verilmiş bir cevap niteliğini bünyesinde taşır. AKP, 28 Şubat sürecinde yaşanan yenilginin sebebinin İslamcı bir özne imkanının ihtimalini içinde barındıran siyasal kimlikten kaynaklandığını ileri sürmektedir. Tam bu noktada AKP, diğer İslamcı partilerden farklı bir konuma yerleştirilebilir ve böylelikle İslamcı bir özeleştirinin siyasal açılım çabasının almış olduğu bir form tanımlamasını alır (Yılmaz, 2004: 615).

Ancak ideolojinin görünürde sorunlu olarak algılanması, AKP'nin zamanla İslamcılık düşüncesinin temel değerlerinden uzaklaşmasına sebep olmuş ve bu yüzden AKP, yoluna daha çok kendisini var etme gibi bir amaçla devam etmiştir. Dolayısıyla, İslamcılık üzerinde fazla durmamaya gayret edip, kendi siyasetini oluşturmada İslamcılıktan bazen liberalizm bazen muhafazakarlık bazen ise klasik Türk sağcılığı lehinde vazgeçmiştir.

Hürriyet (2001) gazetesinde R. T. Erdoğan'ın partinin “Muhafazakar Demokrat” sıfatını ele alıp açıklamaya çalışırken; partinin değiştiğini, toplum tarafından kendilerinin eskiyi baz alarak değerlendirildiklerini, dini bir parti olmaktan ziyade kendilerine muhafazakar demokrat bir yol çizdiklerini ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan kurtulmasının bu yolla olabileceğini söylemektedir (Hürriyet, 2001).

Kendisini her ne kadar İslamcı olarak tanımlamasa da AKP, İslamcı bir sosyolojiden beslenmekte ve bu İslamcı sosyolojiyi, halk desteğinin getirdiği rahatlıkla, örgütlemeye başarı sağlamıştır. Ayrıca İslamcı kitleyi muhafazakar demokrasi olarak adlandırılan postmodern bir kimlik(sizlik) yolunda bir dönüşüme sokmuştur (Yılmaz, 2004: 615). Dolayısıyla yaşadığı taban mücadelesinin yanı sıra AKP, her kesime hitap eden bir niteliğe sahip olduğu için, halk arasında giderek daha fazla popüleritesini arttırmıştır.

“AKP açısından İslamcılık, aşılması gereken “taşralı” bir kimliği temsil etmekte ve bu açıdan İslamcılığın temsili AKP için “geri”, “eski”, “hayali”, “aşılması gereken bir çocuk hastalığı” olarak görülmektedir “(Yılmaz, 2004: 616).

Fakat AKP ile İslamcılığın arasının öyle kolay kolay bitemeyeceği söylenebilir. Çünkü İslamcılık, AKP’nin ilerleyebilmesi için çok önemli bir kaynak olmakla beraber parti kadrosunun oluşmasında da kilit nokta görevi görmektedir.

AKP, 2002 Genel Seçimleri öncesi kendini, kadrolarını ve seçmen tabanını diğer partilerden ayırmak için Türkiye’de daha önce bir araya getirilmemiş iki kavram olan “Muhafazakar Demokrasi” yi seçmiştir. Aslında bu iki kavramı başka partilerde benimsemişler fakat AKP onlardan farklı olarak partinin kadrolarını, politika tercihlerini, ileri dönük hedeflerini ve bu hedefleri gerçekleştirmede benimsediği politikaları açıklayan; bunları hem halkın, hem Avrupa Birliği’nin, hem de merkezi siyasal aktörlerin gözünde meşrulaştıran bir kavram olarak ön plana çıkarmıştır. AKP bu kavramı açıklamada daha çok 1960’lı yıllarda gündeme getirilen “katılımcılık, çok kültürlülük ve müzakere” kavramlarını kullanmıştır (Doğanay, 2007: 66). Fakat bu kavramların partinin kullanım biçimiyle Türkiye’deki kullanış biçimi arasında farklılıklar olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Muhafazakar Demokrasi, Ak Parti hükümeti ile gündeme oturan ve tartışma konusu haline gelen önemli konular arasındadır. Kavram, Ak Parti tarafından demokrasiye yeni bir tanım getirmek amacıyla değil; kendisine bu yolla yeni bir bakış açısı oluşturmak için kullanılmıştır. Bu kavram, “siyaseti normalleştirmek, siyaseti gerçekçi bir zemine oturtmak, müstakil bir muhafazakar parti üretmek, kuşatıcı bir siyaset tarzı üretmek” açısından önemlidir (Akdoğan, 2014).

Siyasi kimliğini “Muhafazakar Demokrat” olarak tanımlanan parti, demokrasi ve laikliğe büyük önem vermekle birlikte laikliği demokrasinin oluşmasında ve toplumsal barışın sağlanmasında en önemli etken olarak görmektedir. Ayrıca parti, Cumhuriyet’in ilkeleri çerçevesinde toplumsal bir uzlaşma sağlamanın yolunu bulmaya çalışan bir partidir.

AKP' nin yayımlamış olduğu Muhafazakar Demokrasi adlı kitabında muhafazakar demokrasinin siyaset anlayışı; “Siyaset toplumsal alandaki farklılıkların tanındığı bir uzlaş alanıdır. Siyasa otorite hukuki, anayasal ve siyaset meşruluk temeline oturmalıdır. Siyasal iktidar bir kişi veya zümrenin elinde yoğunlaşmamak, sınırlı bir hükümet ve devlet anlayışı esas olmalıdır. Muhafazakârlık devrimci dönüşüme karşı evrimci ve tedrici değişimi savunur, radikalizmin yerine ılımlığı esas alır, geleneği, aileyi ve geçmişten gelen toplumsal kazanımların korunması gereğine inanır”(Akdoğan, 2003:6) şeklinde ifade edilir.

Parti programında; demokrasi, hukuk devleti, laiklik ve insan hak/özgürlükleri konularına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca vurgu yapılması ve üzerine çalışılması gerekenler olarak mağdur ve muhtaç kesimlerin seçilmesi gerekliliği, özel sektör ve STK'nın daha belirgin hale gelmesi sağlanmalıdır.

AK Parti'nin TBMM'deki ilk grup toplantısında Erdoğan (2003) partinin bazı görüşlerine ⁴ yer vermiştir.

Şu anda partinin başında olmasa bile halk tarafından hala AK Parti denildiğinde ilk akla gelen Erdoğan, diplomatik bir üsluba rağbet etmeyen bir siyasi liderdir. Tartışmaları keskinleştirmekten asla çekinmediği için kimi köşe yazarları onu “külhanbeyi” olarak tanımlıyorlardı. Onun da bu imajdan rahatsız olduğu söylenemezdi. Hatta bu “delikanlı” imajını pekiştirmek için gayret de göstermekteydi.

Ayrıca Erdoğan, farklı kimliklere sahip bir liderdir: Aslen Rizeli, Kasımpaşalı, İmam Hatipli, futbolcu, Fenerli, çekirdekten Milli Görüşçü, sıkı bir hatip, usta bir örgütçü ve tavizsiz bir İslamcı. Atatürk'ten başlayıp Erbakan'a kadar uzanan bir siyaset çizgisi çizen Erdoğan, Erbakan'ın daha çok artılarını kapsayan bir siyaset ortaya koymak istediğini söylemiştir. Yeni çizgi arayışı zaman zaman onu güç duruma düşürecek, örneğin, "Bize sakallı ve iyi Kur'an okuyan adam değil, işini iyi yapanlar lazım," sözü muhaliflerinin diline dolana çaktı. Ama bütün bunların üzerindeki bir gerçek, Erdoğan'ın yıldızını hep parlak tutmaya yetiyordu: Halk onu istiyordu” (Çakır ve Çalmuk, 2001: 142).

Yine partiye dönecek olursak AKP, İslamcılığın hem Türkiye hem de küresel düzeyde nerede durduğunun sorgulanması hususunda önemli bir yer işgal

⁴ Bk. EKLER 1.

etmektedir. Bu, onun demokrasi ile olan ilişkisi, insan hakları konusunda merkezi bir konum üstlenmesi ve İslamcı bir gelenekten gelmesi gibi özellikleri ile ortaya konulabilir. İslamcılığın geldiği son noktayı ortaya koymak için AKP, hem dini hem de sosyal bilimler açısından, çok iyi bir laboratuvardır.

AKP günümüzde İslamcılığın nesi olmaktadır gibi bir soruya sosyolojik analizin İslamcılığı tanımlaması itibariyle bakılacak olursa AKP, “merkeze yaklaşma” ve “devletin merkezinden pay kapması” gibi İslamcılığın uzun yıllardır sürdürdüğü mücadelelerin aynı olmasa da farklı bir şekilde devamı niteliğine sahip olduğu söylenebilir.

“Devlet siyasetine herhangi bir etkide bulunmadan, genel geçer bütün argümanları kabul ederek, merkeze merkezleşerek yerleşen AKP, parti politikasıyla icraatları arasındaki yarığı sorgulayan eleştirilere akademizm suçlamasıyla karşılık vererek oldukça “muhafazakar” bir tepkiyle işe başlamış oldu” (Yılmaz, 2004:613).

Sonrasında bir dizi eleştirilerle bu tartışmalar alevlenmiştir: İlk olarak; siyaset bilimi literatürü eksenli eleştiri göze çarpar. Bu eleştiri, muhafazakarlığın AKP’nin bahsetmiş olduğundan daha farklı bir şey olması yönündedir. Evrensel muhafazakarlığın Türkiye şartlarında farklı bir siyasete karşılık geldiği ortaya konmuştur. İkinci olarak da genelde İslamcılar tarafından savunulan; AKP’nin İslamcılık gibi bir iddiasının olmamasından dolayı onları bu yolla eleştirmenin yersiz olması gibi bir bakış açıdır.

AKP’nin muhafazakar olduğunu ve İslamcılıkla ilişkilendirilmesinin yanlış olduğu yönündeki bir diğer eleştiri ise; AKP’nin İslamcılığa yeni bir boyut kazandırdığı, her ne kadar söylem düzeyinde İslamcı olmasa da İslamcılıktan tamamen kopamayan eski İslamcı yeni AKP’li yaklaşım.

Dördüncü yaklaşım ise; literatürde muhafazakarlık ile demokrasinin bir arada bulunduğuna dair bir tanımlamanın yer almadığını ve bu yüzden onun liberal demokrat olarak anılmasının daha rasyonel olacağı yönündeki liberal düşünce. Beşincisi, takkiye suçlamasıyla AKP’yi eleştiren Kemalist yaklaşımdır.

Son olarak da, parti programında başta demokrasi, insan hakları, AB ve Kıbrıs konularına yer veren AKP’yi, ne kadar hoş görse de kendi siyaset alanını

daralttığı yönünde kaygıyı hisseden liberal sol yaklaşımdır (Yılmaz, 2004: 613-614).

AKP'nin siyasal anlamda bir başarısından bahsedilecek olunursa bu, hakkında ortaya konmuş ve çeşitlilik arz eden birçok eleştirinin bu kadar empatik bir kodlamayla ortaya konmasını sağlamasıdır. Bunu ise halk tabanında ve akademik düzeyde kurmuş olduğu hegemonya ile sağlamaktadır. Peki bu hegemonyayı nasıl kuruyor? Bu hegemonyanın en önemli sebebi pek tabii AKP'nin yaptıkları değil, muğlak ve eklektik bir çizgiyle farklı söylemleri kendi şahsında eklemlemesidir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çok partili düzenin kurulması ve siyasal alanın genişlemeye başlaması ile din, siyaset arenasına geri dönmüştür. O zamanlar demokrasi ve özgürlük kavramları toplumun algılaması bakımından kendi başına kitleleri harekete geçirici kavramlar olmadığı için bu kavramlar, dinsel sembollerle süslenerek halka sunulmuştur.

1070'lerde toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimler yaşanmakla birlikte, bir kitle fenomeni olan din kitleleri politize edebilmek için bir araç olarak kullanılmaya başlandı. Bu dönemde, toplumsal ve siyasal açıdan bölünmüşlük görüntüsü sergileyen Türk toplumunda yaşanan çatışmalar, siyasal aidiyetlere iliştilirilmiş dinsel kimliği kendi zihninde var eden grupları ortaya çıkardı. Bir kimlik kategorisi olarak din, bu dönemden sonra sadece siyasal iletişimde ya da siyasal aidiyetin sağlanmasında kullanılan araçlardan biri olmaktan çıkarak siyaset yapmanın temel amaçlarından biri haline geldi.

1990'lardan itibaren dini kimliğin siyasetteki artışı ile ortaya çıkan Siyasal İslam'ın yükselişini açıklayabilmek için parti seçmeninin seçecek olduğu partiyi nasıl algıladığı, kendisini oy verirken nerede konumlandığı ve partiye oy vermesinin altında yatan sebepleri ortaya koymak bize konu hakkında önemli bazı bilgiler sunacaktır. Dolayısıyla parti seçmenlerinin partiyi ve kendini algılayış biçimleri ve oy verme davranışlarının altında yatan sebepler Aydın örneğinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

AK Parti seçmenleriyle yapılan bu çalışmada 16'sı Aydın merkez ve 14'ü de Aydın'ın bir mahallesi olan Kardeşköy'de olmak üzere toplam 30 AK Parti seçmeni ile görüşülmüştür. Çalışma nitel araştırma yöntemine göre analiz edilmiştir, ancak görüşmecilerin sosyo-demografik özelliklerini elde etmek için de nicel analiz kullanılmıştır. Nicel analiz kısmında öncelikle görüşülen seçmenlerin sosyo-demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumları ve kendilerini algılayış biçimleri (kimliksel ve siyasal olarak)ve oy verme davranışları analiz edilmiştir.

Daha sonra veriler betimsel analiz ile nitel olarak değerlendirilmiştir. Tablo 1'de Aydın Merkez'de Görüşülen AK Parti Seçmeninin Özellikleri ve Tablo: 2'de ise Kardeşköy'de Görüşülen AK Parti Seçmeninin sosyo-demografik özellikleri yer almaktadır.

3.1. Görüşülen Seçmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 3.1. Aydın Merkez’de Görüşülen AK Parti Seçmeninin Özellikleri

Görüşmeci	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Durumu	Nerede Doğduğu
1	Kadın	30	Üniversite	Ebe	Evli	Kent
2	Kadın	28	Üniversite	Sınıf Öğretmeni	Evli	Kent
3	Kadın	30	Yüksek Lisans	Araştırma Görevlisi	Bekar	Kent
4	Erkek	31	Lise	Tesisatçı	Evli	Kent
5	Erkek	24	Üniversite	Kamu Yönetimi mezunu	Bekar	Kent
6	Erkek	32	Lise	Fabrika Çalışanı	Evli	Kent
7	Erkek	26	Üniversite	işletmeci	Bekar	Kent
8	Kadın	31	Üniversite	Hemşire	Evli	Kent
9	Erkek	62	İlkokul	Terzi	Evli	Kent
10	Erkek	35	Yüksek Lisans	Makine Mühendisi	Evli	Kent
11	Erkek	35	Lise	Lokantacı	Evli	Kent
12	Erkek	37	Üniversite	Türkçe Öğretmeni	Evli	Kent
13	Erkek	60	İlkokul	Esnaf	Evli	Kent
14	Kadın	37	Lise	Ev Hanımı	Dul	Kent
15	Kadın	30	Üniversite	Memur	Bekar	Kent
16	Kadın	29	Üniversite	Memur	Boşanmış	Kent

Aydın Merkez’de görüşülen seçmenlerin 9’u erkek, 7’si kadındır. Seçmenlerin yaşları 24-62 yaşları arasında değişmektedir. Grupta ilkokul mezunu da yüksek lisans mezunu da bulunmaktadır. Görüşmecilerin yarısından fazlası evlidir ve Aydın Merkez’de yaşayan bu görüşmecilerin tamamı şu an yaşamış olduğu yer gibi bir kentte doğmuştur. Ayrıca görüşmeciler birbirinden farklı işlerde çalışmaktadırlar.

Tablo 3.2. Kardeşköy’de Görüşülen AK Parti Seçmenin Özellikleri

Görüşmeci	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Durumu	Nerede Doğduğu
1	Erkek	29	İlkokul	Temizlik Görevlisi	Bekar	Köyü
2	Erkek	50	İlkokul	Çiftçi	Evli	Köy
3	Erkek	30	Ortaokul	Çiftçi	Bekar	Köy
4	Kadın	41	İlkokul	Ev Hanımı	Dul	Köy
5	Kadın	37	Lise	Ev Hanımı	Evli	Köy
6	Erkek	65	İlkokul	Bakkal	Evli	Köy
7	Kadın	36	Üniversite	Makine Mühendisi	Evli	Köy
8	Kadın	38	Üniversite	Bankacı	Evli	Köy
9	Erkek	21	Lise	Öğrenci	Bekar	Köy
10	Kadın	48	İlkokul	Ev Hanımı	Dul	Köy
11	Erkek	32	Ortaokul	Fabrika Çalışanı	Evli	Köy
12	Erkek	36	İlkokul	Temizlik Görevlisi	Evli	Köy
13	Kadın	45	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Köy
14	Kadın	27	Yüksek Lisans	Kimya Mühendisi	Bekar	Kasaba

Kardeşköy’de görüşülen seçmenlerin 7’si erkek, 7’si kadındır. Seçmenlerin yaş aralığı 21-65 yaşları arasında değişmektedir. Grupta 8 evli, 4 bekar ve 2 dul bulunmaktadır. Grupta 1 kişi dışında, daha önce köy olan ve sonrasında kente bağlı bir mahalleye dönüşen Kardeşköy gibi bir köyde geri kalan bir kişinin de kasabada doğduğu bilinmektedir. Görüşülen seçmenler birbirinden farklı işlerde çalışmaktadır.

3.1.1. Görüşülen Seçmenlerin Doğdukları Yere Göre Dağılımları

Tablo 3.3. Seçmenlerin Doğdukları ve Yaşadıkları Yere Göre Dağılımları

		Doğduğu Yere Göre Dağılım			
		Köy	Kasaba	Kent	Toplam
Yaşadığı Yere Göre Dağılım	Aydın Merkez Sayı	0	0	16	16
	Yaşadığı Yere Göre Dağılım	0	0	%100,0	%100,0
	Doğduğu Yere Göre Dağılım	0	0	%100,0	%100,0
	Toplam	0	0	%53,4	%53,4
	Kardeşköy Sayı	13	1	0	14
	Yaşadığı Yere Göre Dağılım	%92,9	%7,1	0	%100,0
	Doğduğu Yere Göre Dağılım	%92,9	%7,1	0	%100,0
	Toplam	%43,3	%3,3	0	%46,6
Toplam	Sayı	13	1	16	30
	Yaşadığı Yere Göre Dağılım	43,3	3,3	53,4	%100,0
	Doğduğu Yere Göre Dağılım	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0
	Toplam	43,3	3,3	53,4	%100,0

Tablo 3.3’de görüşülen seçmenlerin doğduğu yerler ile yaşadığı yerlerin birer karşılaştırılması verilmiştir. Çalışma kapsamında köy, kasaba ve kent olmak üzere üç farklı yerde doğan seçmenlerle görüşülmüştür. Böyle farklı kategorilerin seçilmiş olması seçmenlerin yaşam biçimleri ile hayatlarında aldıkları kararlar arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak içindir. Köyde doğan ve yaşayan bireylerin genellikle geleneksel, kentte doğan ve yaşayan bireylerin ise daha çok ideolojik davrandığı düşüncesinin hakim olduğundan yola çıkarak böyle bir ön kabulün geçerli olup olmadığının tespit edilmesi açısından seçmen kitlelerini farklı yerlerde yaşayanlar arasından seçip incelemekte yarar gördük.

3.1.2. Seçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Tablo 3.4. Yaşadığı Yerlere ve Cinsiyete Göre Dağılım İlişkisi

		Cinsiyete Göre Dağılım		
		Kadın	Erkek	Toplam
Yaşadığı Yere Göre Dağılım	Aydın Merkez Sayı	7	9	16
	Yaşadığı Yer	% 43,7	% 56,3	% 100,0
	Cinsiyet	% 50	% 56,3	%53,4
	Toplam	% 23,3	% 30	%53,4
	Kardeşköy Sayı	7	7	14
	Yaşadığı Yer	% 50	% 50	%100,0
	Cinsiyet	% 50	% 53,4	% 46,6
	Toplam	% 46,6	% 53,4	% 100,0
Toplam	Sayı	14	16	30
	Yaşadığı Yer	%46,6	%53,4	% 100,0
	Cinsiyet	% 100,0	% 100,0	% 100,0
	Toplam	%46,6	% 53,4	% 100,0

Tablo 3.4’de seçmenlerin cinsiyetinin yaşadıkları yerlere göre dağılımları yer almaktadır. Görüşülen seçmenlerin %53,4’ünü erkekler, % 46,6’sını da kadınlar oluşturmaktadır. Görüşülen 14 kadın seçmenden yalnızca 5 tanesi ev hanımı, diğer 9 tanesi ise ebe, sınıf öğretmeni, memur gibi belirli meslekleri icra etmektedirler.

Türkiye’de kadın seçmenlerin istihdama katılım oranları gelişmiş toplumlarla kıyasladığımızda düşüktür. Yine de iletişim alanında yaşanan gelişmeler ve küreselleşmenin sonuçları itibariyle seçmenlerin yaşadıkları toplumların geleneksel sınırlarını aşmaları ve herkesin her şeye kolaylıkla erişebileceği küresel bir hale evrilmektedir. Ama yine de kültürel inançlar ve normlar kadınların bir yandan istihdam piyasasının dışında kalmasına sebep olurken diğer yandan da onların seçimlerdeki kararını da etkilemektedir.

Erkek katılımcıların istihdama katılımı söz konusu olduğunda onlardan da 6 kişinin çalışmadığını söyleyebiliriz. Çalışmamanın ilk sebebi olarak kişinin öğrenci ya da emekli olması gelebilir. Diğer sebebi ise kişinin çalışabileceği uygun

bir iş bulamaması ve dolayısıyla her hangi bir işte çalışmak üzere istihdamının sağlanamamasıdır.

3.1.3. Görüşülen Seçmenlerin Yaşa Göre Dağılımları

Tablo 3.5. Yaşa Göre Dağılım

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
20-24	2	6,7
25-29	5	16,6
30-34	8	26,7
35-39	8	26,7
40-49	3	10
50-69	4	13,3
TOPLAM	30	100,0

Tablo 3.5 seçmenlerin yaşa göre dağılımlarını vermektedir. Görüşülen seçmenlerin %23,3'ü 20-29 yaş aralığında iken; %53,4'ü ise 30-39 yaş aralığındadır. Bu dağılıma göre seçmenlerin % 76,7'si çalışabilir yaşta olmasının yanı sıra aynı zamanda herhangi bir konuda karar alma sürecinde yeterli bilgiyi edinebilecek donanıma sahip genç yaş aralığındadır. Görüşmecilerin geri kalan % 23,3'ü ise 40-69 yaş aralığında yer almaktadır. Bu yaş aralığında olan bireylerin çalışma durumları biraz daha yavaş ve karar alma-verme süreçleri biraz daha pragmatisttir. Tüm bunların yanı sıra Aydın Merkez'de görüşülen seçmenler 28-31 yaş aralığında iken, Kardeşköy'de görüşülen seçmenler 27-48 yaş aralığındadır.

3.1.4. Görüşülen Seçmenlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 3.6. Seçmenlerin Eğitim ve Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı

	Eğitim Durumuna Göre Dağılım					Toplam
	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	YL Mezunu	
Aydın Merkez	2	0	4	8	2	16
Kardeşköy	7	2	2	2	1	14
TOPLAM	9	2	6	10	3	30

Tablo 3.6 görüşülen seçmenlerin eğitim durumlarının yaşadıkları yere göre dağılımlarını göstermektedir. Eğitim durumu, bir seçmenin bilinçlilik ve farkındalık düzeyini arttıran bir faktördür. Konda Araştırma Merkezi'nin eğitim ve

dindarlık arasındaki ilişki bağlamında yapmış olduğu çalışmaya göre; eğitimin artması ile dindarlık ölçüsü arasında ters bir ilişki vardır. Eğitim arttıkça sofuluktan inançlılığa doğru kayılmaktadır (KONDA, 2007:35). Dolayısıyla eğitim düzeyi yükseldikçe kişinin olaylar karşısındaki bakış açısı ve tutumu da bu oranda değişmektedir. Görüşülen seçmenlerin %36,7'si ilkokul ve ortaokul mezunudur. Bu %36,7'lik kesimin %30'unu Kardeşköy'de yaşayan seçmenler oluşturmaktadır. Dolayısıyla kırsal kesime eğitim sorunu hala daha aşılması gereken önemli bir problemdir. Eğitim düzeyi yükselmediği sürece insanların özgüvenlerinin yanı sıra eleştirel/mantıklı düşünme kapasitelerinin de artması beklenemez. Nitekim görüşülen seçmenlerin %63,3'ü lise, üniversite ve yüksek lisans mezunudur. Her ne kadar %36,7'lik kesim eğitim düzeyini aşağıya çekse de %63,3'lük kesim bu oran üzerinde biraz daha düşünülmesi gerektiğini ortaya koyar. Çoğunluğu oluşturan bu grup içinde 6 lise, 10 üniversite ve 3 yüksek lisans mezunu bulunmaktadır.

AK Parti seçmenlerinin eğitim durumlarına göre bakıldığında yaşadıkları yerlere göre önemli bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesinin yüksekliği bakımından Aydın Merkez'deki seçmenler öne çıkmaktadır. Burada görüşülen 16 seçmenin sadece 2 tanesi ilkokul mezunu olmakla birlikte 4'ü lise, 8'i üniversite ve 2'si yüksek lisans mezunudur. Kardeşköy'de görüşülen seçmenler ise 7'si ilkokul, 2 ortaokul, 2 lise, 2 üniversite ve 1 yüksek lisans mezunundan oluşmaktadır. Durumları çok kötü olmamakla birlikte yine de diğer grup (Aydın-merkez) dikkate alındığında eğitim seviyelerindeki düşüş dikkati çekmektedir.

3.1.5. Görüşülen Seçmenlerin Medeni Durumuna Göre Dağılımları

Tablo 3.7. Seçmenlerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	18	60
Bekar	8	26,7
Boşanmış	1	3,3
Dul	3	10
Toplam	30	100,0

Tablo 3.7 seçmenlerin medeni durumlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Görüşülen seçmenlerin %60'ı evlidir. Evlilerin %61,2'si erkek,

%38,8'i kadındır. Seçmenlerin %26,7'si bekadır. Bekarların ise % 62,5'i erkek, %37,5'i kadındır. Ayrıca görüşülenlerden 3 dul ve 1 de boşanmış kadın mevcuttur.

Medeni durum, kişinin karar verme mekanizması üzerinde etkin güce sahiptir. Görüşülen seçmenlerin belirli bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşadığı ve üzerinde geleneksellik örüntülerini taşıdığı için ister istemez sahip olduğu düşünce yapısında yakınlarının da etki payı vardır. Dolayısıyla ülke ve toplum için bir karar verileceği durumlarda kişi çoğunlukla çevresinden etkilenme içerisine girer.

Kırsal kesimde yaşayan evli kadınların çoğu, daha çok ekonomik özgürlüğünü elinde bulundurmayanlar olarak, eşi ne dediyse o yönde karar aldığı görülmektedir. Günümüzde hala devam eden bir düşünce olarak kırsalda baskın düşünceye sahip olanın daha çok erkek olduğu, kadınların bu konuda daha itaatkar olma eğilimlerine sahip olduğu ve bu doğrultuda kendilerine denileni yaptıkları görülmektedir. Kentte yaşayan bekar kesimin çoğunluğu ise daha özgürce ve düşünümsel olarak hareket etmekte ve kararını bu yönde vermektedirler.

3.1.6. Görüşülen Seçmenlerin Birlikte Yaşadıkları Kişi Sayısına Göre Dağılımları

Tablo 3.8. Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısına Göre Dağılım

Hane Halkı Sayısı	Sayı	Yüzde
Yalnız	0	0
2 kişi	2	6,7
3 kişi	14	46,7
4 kişi	7	23,3
5 kişi	5	16,7
6 kişi	1	3,3
7 kişi	1	3,3
Toplam	30	100,0

Tablo 3.8 seçmenlerin kaç kişiyle yaşadıklarını yani hane halkını göstermektedir. Birlikte yaşanılan kişi sayısı açısından bakıldığında seçmenlerin hepsinin en az bir kişiyle yaşadığı görülmektedir. Geçindirmekle yükümlü olunan kişi sayısı bireyin istihdam koşullarını belirlediği gibi ayrıca siyasi duruşunda da bazı durumlarda etkili olabilmektedir.

TUİK'in 2012 yılı istatistiklerine göre Türkiye'nin ortalama hane halkı büyüklüğü 3,7'dir.⁵ 2015 yılındaki istatistiklerinde ise nüfusumuzun % 63,9'u çekirdek aileden oluşan hane halklarında , % 27,6'sı geniş aileden oluşan hane halklarında ve % 1,5 'i ise çekirdek aile bulunmayan hane halklarında yaşamaktadır. Tek kişilik hane halklarında yaşayan nüfusun oranı ise %4'tür.⁶

Görüşülen seçmenlerden hepsinin geçindirmekle yükümlü oldukları birileri vardır. Sorumlu olunan kişi sayısı demek, karşılanması gereken daha fazla ihtiyaç demek olduğundan kişiler siyasi düşüncelerini oluştururken kendisine bu yönde iş imkanı sağlayabilecek ve rahat bir yaşam sunabilecek bir lider arayışı içine girer. Dolayısıyla hane halkı sayısı kişinin siyasal yaşamında etkin rolü olan bir faktördür.

⁵ TUİK, İstatistiklerle Aile, 2012, Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13662> (Erişim Tarihi:10.10.2016).

⁶ TUİK, İstatistiklerle Aile, 2015, Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21523> (Erişim Tarihi: 10.10.2016)

3.1.7. Seçmenlerin Yaptıkları İşe Göre Dağılımları

Tablo 3.9. Mesleklere Göre Dağılımları

Meslekler	Sayı	Yüzde
Ebe	1	3,3
Sınıf Öğretmeni	1	3,3
Araştırma Görevlisi	1	3,3
Tesisatçı	1	3,3
Kamu Yönetimi mezunu	1	3,3
Fabrika Çalışanı	2	6,7
İşletmeci	1	3,3
Hemşire	1	3,3
Terzi	1	3,3
Makine Mühendisi	2	6,7
Lokantacı	1	3,3
Türkçe Öğretmeni	1	3,3
Esnaf	1	3,3
Ev Hanımı	5	17
Memur	2	6,7
Çiftçi	2	6,7
Temizlik Görevlisi	2	6,7
Kimya Mühendisi	1	3,3
Bakkal	1	3,3
Bankacı	1	3,3
Öğrenci	1	3,3
Toplam	30	100,0

Tablo 3.9 seçmenlerin yaşadıkları yerde yapmış oldukları mesleklerin dağılımını vermektedir. Seçmenlerin meslekleri, onların bilinçlilik düzeyini az ya da çok bize sunmaktadır. Bu meslekler arasında % 54 oranında niteliksiz ya da az nitelikli diyebileceğimiz meslekler varken, % 46 oranında ise devlet memuru, makine mühendisi, sınıf öğretmeni gibi nitelikli meslekler de mevcuttur.

Akgül'ün (2015)'te yapmış olduğu “Seçmen Tercihlerinin Bir Yönelimi Üzerine Bir analiz: Oy Tercihini Etkileyen Temel Faktörler” adlı çalışmasında eğitimin oy tercihi üzerindeki etkisini; ilk olarak memurlar üzerinde bir değerlendirme yaparak ele aldığında, memurların maaşlarını devletten aldıkları ve adımlarını da bu yolda hükümetin ortaya koyduğu kurallar çerçevesinde atan bireyler olarak siyasetle ilişkileri yüksektir, siyasette de rol alma oranlarının bu yönde fazla olduğu ayrıca görülmektedir. Eğitimci de memurlar gibidirler, eğitimcilerin memurlara ek olarak kişileri siyaset konusunda etkileme gücü de vardır. Eğitim seviyeleri düşük olan çiftçi, işçi ve esnaf gibi bireyler ise işleri sebebi ile siyasete çok yakın durmamaktadırlar. (Akgül, 2015).

Kişilerin almış oldukları eğitime göre yapmış oldukları meslekler değiştiği için nitelikli mesleklere sahip görüşmeciler olaylara daha objektif bakarak sormuş olduğumuz soruları daha içtenlikle ve belli bir bilgi birikimiyle cevaplamaya çalışmışlardır.

3.2. Görüşülen Seçmenlerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Çalışma Yaşamları

3.2.1. Görüşülen Seçmenlerin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımları

Tablo 3.10. Seçmenlerin Çalışma Durumları

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Çalışıyor	12	7	63,4
Çalışmıyor	4	7	36,6
Toplam	16	14	100,0

Aydın Merkez’de yaşayan görüşmecilerden 12 kişinin düzenli bir işi olmasının yanı sıra 4 kişi çalışmamaktadır. Aynı zamanda Kardeşköy’de 7 kişi çalışırken 7 kişinin belli bir işte çalışmadığı görülüyor. Dolayısıyla seçmenlerin çalışma durumlarının yaşadıkları yerlere göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılığın en önemli sebeplerinden bir tanesi çalışma isteğinin olup olmaması yönündedir. Kardeşköy’de görüştüğümüz kadınlardan çoğu (4) çalışmaktan ziyade evde çoluk çocuğuyla ilgilenmeyi seçmiş ve ev hanımı olmuştur. Bu düşüncelerinin temelini geleneksel yaşantılarının hala sürmesinden dolayı kaynaklandığı düşünülmektedir.

Genele bakıldığında görünen tablo, görüşülen kişilerin % 63,4'ünün düzenli bir işinin olduğu ve %36,6'sının ise belirli bir yerde çalışmadığıdır. Günümüzde yaşama koşullarının zorluğu göze alındığında bu oran bize düşük gelebilir fakat %36,6'lık kesimi oluşturan kişiler her ne kadar düzenli bir işe sahip olmasalar da günlük ihtiyaçlarını karşılayacak küçük çaplı işler yapmaktadırlar. Yine de “ekmeğin aslanın ağzında” olduğunu her defasında belirtmektedirler. Yaşamın zor olduğunu ve günden güne ekonomik yönden bazı sıkıntılarının arttığını belirtmektedirler.

3.2.2. Görüşülen Seçmenlerin Aylık Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımları

Tablo 3.11. Sosyo-Ekonomik Durumları (aylık)

Aylık Gelir Durumu	Sayı	Yüzde
0- 499 TL	5	16,7
500-749 TL	0	0
750-999 TL	0	0
1.000-1.499 TL	8	26,7
1.500-1.999 TL	5	16,7
2.000-2.499 TL	6	20
2.500-2.999 TL	4	13,3
3.000-3.999 TL	1	3,3
4.000- 4.999 TL	1	3,3
5.000 - üstü	0	0
TOPLAM	30	100,0

Tablo 3.11 bize seçmenlerin aylık ellerine geçen geliri vermektedir. Görüşülen kişilerin dörtte biri (%26,7) 1000- 1499 aralığında maaş aldıkları görülmektedir. Bu da bize gösteriyor ki bu kişiler (8) daha çok asgari ücretle çalışmaktadır. Günümüz koşullarında hanede sadece bir kişinin almış olduğu asgari ücret bir hane halkı için yeterli bir miktar mıdır? Tabii ki de yeterli değildir. Çünkü her ne kadar son zamanlarda asgari ücretin miktarı artmış olsa da giderlerin de aynı oranda artması sonucu durumu çok da değiştirmeyecektir. Dolayısıyla bir asgari ücret bir aile için yetersiz bir miktardadır

3.2.3. Görüşülen Seçmenlerin Toplam Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 3.12. Sosyo-Ekonomik Durumları (toplam)

Toplam Gelir Durumu	Sayı	Yüzde
0- 499 TL	0	0
500-749 TL	0	0
750-999 TL	0	0
1.000-1.499 TL	8	26,6
1.500-1.999 TL	2	6,7
2.000-2.499 TL	5	16,7
2.500-2.999 TL	4	13,3
3.000-3.999 TL	4	13,3
4.000- 4.999 TL	5	16,7
5.000 – 7.500 TL	2	6,7
7.500- 10.000 TL	0	0
10.000 - üstü	0	0
TOPLAM	30	100,0

Hane içine giren toplam gelir durumu incelenecek olursa; yukarıdaki aylık maaş tablosunda yer alan asgari ücretli kişi sayısının (8) değişmediği ve yine diğerlerine nazaran çoğunluğu oluşturduğu dikkati çekmektedir.

Seçmenlerin iş bulma stratejilerini göz önüne aldığımızda bazıları direk iş bulmanın zor olduğunu bu yüzden bu süreci biraz kolaylaştırmanın yolunun parti üyelikleri ile olabileceğini belirtmişlerdir. Öyleyse yaptığımız görüşmeler sonunda görülüyor ki partiye üye olan kişiler diğerlerine nazaran daha kolay ve kısa zamanda iş sahibi olmaktadır.

3.2.4. Görüşülen Seçmenlerin Sosyo- Ekonomik Gelir Grubuna Göre Dağılımı

Tablo 3.13. Sosyo-Ekonomik Gelir Grubu

Sosyo-Ekonomik Gelir Grubu	Sayı	Yüzde
Alt	1	3,3
Alt - Orta	11	36,7
Orta	14	46,7
Orta - Üst	4	13,3
Üst	0	0
Toplam	30	100,0

Tablo 3.13 seçmenlerin kendilerini hangi sosyo-ekonomik gelir grubuna ait hissettiklerini göstermektedir. Görüşmeciler kendilerini daha çok orta (%46,7) ve alt-orta (%36,7) gelir grubuna yakın hissetmektedir. Görüşme esnasında anladığımız kadarıyla görüşmeciler durumları ne kadar kötü görünse de ellerindekilerle yetinmeye alıştıkları için ve kendilerini karşı tarafa alt düzeyde olduklarını belli etmemek için gelir grubunun “alt” seviyede olduğunu kabullenememektedirler. Durumları her ne kadar kötü olsa da idare edebildiklerini, güç bela ailesine yetebildiklerini beyan etmektedirler.

3.2.5. Görüşülen Seçmenlerin Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 3.14. Sosyal Güvence Durumu

Sosyal Güvence	Sayı	Yüzde
SGK	22	73,3
Bağkur	3	10
Yok	5	16,7
Toplam	30	100,0

Tablo 3.14 seçmenlerin sosyal güvencelerini göstermektedir. Görüşülen 30 kişiden %73,3’ü (22) ileriye dönük yaşamını güvence altına almak için sosyal güvencesinin SGK olduğunu; geriye kalanlardan %10’u ise güvence durumunu kendi yatırdığı paralarla Bağkur’la sağladığını ve % 16,7’lik kesimin ise hiçbir sosyal güvencesinin olmadığını görmekteyiz. Günümüz koşullarında kazanılan

maaşın gelir miktarından daha ziyade o işin bireye bir güvence sunup sunmamasına bakılmaktadır. Son zamanlarda gelişen olaylarla birlikte bireyler “güvencesizleşmekten” aşırı derece korkmakta ve bu yönde adımlarını atarken tedirginlik yaşamaktadır.

3.2.6. Görüşülen Seçmenlerin Sosyal Yardım Alma Durumuna Göre Dağılımları

Tablo 3.15. Herhangi Bir Sosyal Yardım Alma Durumu

Sosyal Yardım	Alıyor	Almıyor
Aydın Merkez	1	15
Kardeşköy	5	9

Tablo 3.15 seçmenlerin devletten herhangi bir sosyal yardım alıp almama durumunu göstermektedir. Görüşülen 30 kişiden 6’sı devletten yardım aldığını söylemiştir. Bu kişilerden bir kişi (öğrenci) Başbakanlık bursu, bir kişi evde bakım maaşı, iki kişi dul maaşı, bir kişi hem dul maaşı hem de kömür yardımı, bir kişi de hem evde bakım maaşı hem de kömür yardımı almaktadır.

Nancy Fraser ve Linda Gordon “A Genealogy of Dependency” (Bağımlılığın Soyağacı) (Fraser and Gordon, 1994) adlı denemelerinde; Avrupa’da sanayi öncesi dönemde çoğunluğun bağımlılık ilişkileri içinde yaşadığı kabul edilmişken, günümüzde, temelde bağımlı ve bu nedenle bağımsızlık normundan sapmış olarak – özellikle para için çalışmayan insanlar ve paradigmatik olarak “yoksulluk yardımı alan bekar siyah anneler- belirli insan gruplarıyla tanımlanmaktadır.

Kategori soruları, kavramsal olarak, varoluşsal anlam sorularından farklı olmasına karşın iki tür soru pratikte birbirleriyle karıştırılır. Şayet kim olduğunu ve kim olmak istediğini anlamaya çalışan yoksulluk yardımı alan siyah bekar bir anne iseniz, kendi kendinizi bağımlı bir kişi olarak anlamaktan kurtulmanız zor olacaktır ve yoksullara yardımdan kurtulmak, çocukları kreşe göndermek ve her ne kadar düşük ücretli ve kısa süreli olsa da bir iş bulmak daha fazla “bağımsız” olma arzusuna direnmenizi zorlaştıracaktır. Öyleyse Foucault, toplumsal kategorilerin bizim en derin kendimizi anlama yollarımızın içine ithal edildiği durumlara odaklanmakta ve sahicilik idealinin iktidar rejimlerinin benlikte demir atmasına hizmet ettiğini belirtmekte haklıdır.

Aslında şöyle bir bakıldığında tabloda verilmiş olan sayılar gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü kişiler bazen aldıkları yardımın farkında bile değildirler ya da insanlardan yardım aldıklarını gizlemektedirler. Bu yüzden de herhangi bir yardım almadıklarını bize beyan etmektedirler.

Bilindiği üzere sosyal yardımların bir bölümü düzenli, bir bölümü ise geçicidir. Sağlık, doğum, eğitim, muhtaç asker ailelerine yapılan sosyal yardımlar, kömür, yiyecek, birçok çeşit maaş yardımları (geliri olmayan muhtaçlara fakirlik maaşı, geliri olmayan yaşlılara 65 yaş aylığı, eşi vefat eden kadınlara dul aylığı, engelli ya da yaşlıya bakan kişilere bakım aylığı v.s) Türkiye’de mevcuttur. Yaklaşık olarak 3 milyon kişiye ulaşan sosyal yardımlar sayesinde bireyler tamamen refaha yükselmeseler de var olan mevcut durumlarını az da olsa koruma şansını elde etmiş olurlar.

3.3. Görüşülen Seçmenlerin Oy Verme Davranışları

3.3.1. Görüşülen Seçmenlerin Kimlik Kategorilerine Göre Dağılımları

Tablo 3.16. Seçmeni En İyi Tanımlayan Kimlik Kategorileri

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Müslüman (dindar)	12	13	83,4
Dindar olmayan	0	0	0
Türk	15	11	86,6
Kürt	1	3	13,4
Alevi	0	0	0
Muhafazakar	4	8	40
T.C. Vatandaşı	16	14	100
Ateist	0	0	0
Milliyetçi	0	0	0
İslamcı	1	6	23,3
Laik	0	0	0
Sağ	0	4	13,4
Ortada	3	1	13,4
Sol	0	0	0
Diğer (.....)	0	0	0

Tablo 3.16 “Aşağıdaki kimlik kategorilerinden hangisi ya da hangileri sizi en iyi tanımlar?” sorusuna verilmiş olan cevapları göstermektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplar çerçevesinde %83,4 ‘lük kesimin kendisini Müslüman (dindar) olarak, %86,6’sının Türk, %13,4 ‘ünün Kürt, %40’ının muhafazakar, %23,3’ünün İslamcı, %13,4’ünün sağ, %13,4’ünün ortada ve katılımcıların hepsinin kendisini T.C Vatandaşı olarak tanımladığı görülmektedir. Seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun kendisini dindar (%83,4) ve muhafazakar (%40) olarak tanımlaması kendisini dini açıdan bir yerde konumlandığını göstermektedir. Bu verilmiş olan yüzdeler tam manası ile geneli göstermemekle birlikte sadece bize görüşme yaptığımız kişilerin kimlik kategorileri ile alakalı önemli bir bilgi sunmaktadır.

Bilindiği üzere, Türkiye’de son zamanlarda oldukça yaygınlaşan ve daha çok anket yoluyla bilgi toplanan seçmenlerin davranış kalıplarına ilişkin bir çok çalışma, genel manada Türk halkı açısından dinin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. TESEV adına Çarkoğlu ve Toprak’ın (2006) yapmış olduğu çalışmada, katılımcılara sorulan “Kendinizi ilk olarak nasıl tanımlarsınız?” sorusuna katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 35,4) kendilerinin öncelikle Müslüman olduklarını belirtmişlerdir (Çarkoğlu ve Toprak, 2000: 27). KONDA’nın 2014 Nisan araştırmasında ise toplumda kendini inançlı olarak gören kesim % 25, dindar olarak gören kesim % 60, sofu olarak tanımlayan kesim ise % 13 olarak ortaya konmuştur (KONDA, 2014: 27) Bu doğrultuda, 2010 Aralık’ta Gökçe’nin yapmış olduğu çalışmada ise seçmenlerin %19,7’lik bir orana sahip olan büyük bir kısmı kendilerini muhafazakar/dindar olarak tanımlarken, %18,2’lik kısmı ise kendilerini muhafazakar/milliyetçi olarak görmekteydiler. (Gökçe, 2011: 5).

3.3.2. Görüşülen Seçmenlerin Kimlik Siyasetini Tanımlamalarına Göre Dağılımları

Tablo 3.17. Kimlik Siyasetinin Görüşmeciler Tarafından Tanımlanması

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Kimlikler üzerinden politikalar üretmek	5	0	16
Siyasetin kimlik ekseninde ortaya konması	4	1	16
Kimliğin siyasette kullanılması	2	3	16
Siyasete farklı din ve ırkların araç edilmesi	1	2	12
Bilmiyorum	4	8	40

Tablo 3.17 “Sizce kimlik siyaseti nedir? Kimlik siyaseti denilince aklınıza ilk olarak ne gelmektedir?” sorusuna verilmiş olan cevapları göstermektedir. Yüzelere bakıldığında %60’lık kesimin sorulan soruya cevap verebildiği %40’lık kesimin ise bu terim hakkında herhangi bir fikrinin/bilgisinin olmadığı görülür. %60’lık kesimin verdiği cevaplar ortalama aynıdır. Soruya cevap vermeyen kesimin çoğunluğunun eğitim seviyesi düşük olduğu göz önüne alınırsa “kimlik siyaseti” kavramı onlara bir terim olarak yabancı gelmiş olabilir; fakat aslında bu kişilerin üzerinde durulan konu hakkında bazı bilgilere sahip olduğu düşünülmektedir. Kimlik siyaseti kavramı görüşmeciler tarafından birkaç farklı şekilde ifade edilse de aslında ortalama aynı anlama gelmektedir:

“ Siyasette kimi zaman bazı kimlikler üzerinden politikalar üretilir. Muhtemelen böyle bir şey demek”. (G1, Kadın, 30 yaşında ,Ebe, Kent).

“Kimliğin siyaset yapma uğruna araçsallaştırılması”. (G8, Kadın,38 yaşında, Bankacı, Köy).

“Siyasette belirli kimliklerin kullanılması yoluyla politika yapılması olabilir. Kısacası siyasette kimliklerin kullanımı”. (G2, Kadın,, 28 yaşında, Sınıf Öğretmeni, kent).

“Siyasette bazı kimliklerin daha ön planda tutulup onlara diğerlerinden daha ayrıcalık sunmaktır. Bunlar etnik ve dini kimlik bakımından farklılıklar

oluşturur. Kürt siyaseti, Alevi siyaseti ve İslamcı siyaset gibi”...(G14, Kadın, 27 yaşında, kimya mühendisi, Kasaba).

3.3.3. Türkiye’de Kimlik Siyasetinin Yapılma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 3.18. Türkiye’de Kimlik Siyasetinin Yapılıp Yapılmama Durumu

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Evet düşünüyorum	12	6	60
Hayır düşünmüyorum	0	0	0
Bir fikrim yok	4	8	40

Tablo 3.18 “Türkiye’de kimlik siyaseti yapıldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Daha önceki soruda kimlik siyaseti kavramını bilmediğini söyleyen görüşmecilerin aynı zamanda Türkiye’de kimlik siyasetinin yapılp yapılmadığı konusunda da herhangi bir fikri yoktur. Bu kesim totalin % 40’ını oluşturmaktadır. Diğer görüşmeciler ise böyle bir siyasetin yapıldığı konusunda hemfikir olmakla birlikte içlerinden bazıları böyle bir durumun sadece Türkiye ile sınırlanamayacağını başka ülkelerin de bu durumdan nasibini aldıklarını beyan etmektedir:

“ Televizyonlarda ya da internette karşılaşıyoruz. Haberlerde sürekli veriliyor. Yapıldığını düşünüyorum”. (G5,Kadın, 37 yaşında, ev hanımı,köy).

“Evet. Türkiye kozmopolit bir ülke. Bu ülkede çok farklı insanlar yaşamakta. Kürtler, Dindar kesimler, Çingenerler, Romanlar vs.”...(G3,Kadın, 30 yaşında, Asistan, kent).

“Evet yapılıyor. Kürt, Alevi vs. Belirli zamanlarda belirli kitlelere hitap etmek için ve ayrıca oy elde etmek için yapılıyor”. (G5, erkek, 24 yaşında, kamu yönetimi mezunu, kent).

“Çoğu yerde olduğu gibi Türkiye’de de var. Hele hele Türkiye gibi kozmopolit bir ülkede kimlik siyasetinin olması kadar doğal bir şey olamaz”. (G10, erkek, 35 yaşında, makine mühendisi, kent).

“Bilmem”. (G10, kadın, 48 yaşında, ev hanımı, köy).

3.3.4. Etnik/Dini Kimliklerin Görünürlüğüne İlişkin Dağılım

Tablo 3.19. Günümüz Siyasetinde Etnik ve Dini Kimliklerin Görünürlüğü

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Dini Kimlik	16	13	96,7
Kürt Kimliği	0	0	0
İkisi de	0	1	3,3

Tablo 3.19 “Günümüz siyasetinde etnik ya da dini kimliklerin görünürlüğü konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizce hangisi daha ön planda?” sorusuna görüşmecilerin verdiği cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin %96,7’si günümüzde Türkiye’de dini kimliklerin daha ön planda tutulduğunu dile getirirken, bir kişi de her ikisinin de (etnik/dini) ön planda olduğunu söylemiştir. Türkiye’de her iki kimliğin varlığı söz konusudur. Ama Kürt kimliğinin, dini kimliğe göre son zamanlarda biraz daha arka planda kaldığı görülmektedir. Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olduğu göz önüne alınırsa bu durum çok da yadırganacak bir konu olarak değerlendirilmez:

“İkisi de görünür ama kıyaslayacak olursak dini kimliklerin görünürlüğü daha fazla çünkü hitap ettiği kesim çok fazla. Müslüman bir toplumda tabi ki din önemli bir yerde konumlanmaktadır”. (G15, kadın, 30 yaşında, memur, kent).

“Eski günlere nazaran siyaset herkesin ağzında bir şey oldu. Herkes bir şeyler söylüyor bilse de bilmesede. Şimdiki zamanda inanan/inanmayan herkes bir şeyler için kendilerini olmadıkları gibi gösterebiliyorlar. Din bunların başında. Dinin siyasette kullanıldığını düşünüyorum”. (G9, erkek, 62 yaşında, terzi, kent).

“Din, Türkiye’de önemsenen bir konu. O yüzden o ön planda”. (G12,erkek,36 yaşında, belediyede temizlik görevlisi, köy)

“Bir zamanlar Kürtler üzerinden bayağı siyaset yapmaya çalışılmıştı. Şimdilerde ise daha çok din/İslam üzerine odaklanılıyor”. (G5,kadın,37 yaşında, ev hanımı, köy).

3.3.5. Dinin Siyasette Yer Alma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 3.20. Dinin Siyasette Yer Alma Durumu

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Osmanlı'dan beri	8	2	33,4
1900'li yılların başlarında	0	1	3,3
1950'li (DP'li) yıllarda	3	1	13,3
1970'li yıllarda (Erbakan zamanında)	0	2	6,6
AK Parti zamanında	2	5	23,4
Sürekli var	3	3	20

Tablo 3.20 “Sizce din ne zaman siyasette yer almaya başlamıştır?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. % 33,4 gibi büyük bir oran sorduğumuz soruya Osmanlı’dan beri dinin siyasette yer aldığını söylemektedir. Bu cevabı takip eden ise %23,4 oranında AK Parti zamanında olduğunun söylenmesidir. Dinin siyasal alana taşınarak siyasallaşması, küreselleşmeyle alakalıdır. Türkiye başta olmak üzere bir çok ülkede dini kimlik, önemli bir etken haline gelmekle birlikte bu süreç daha çok Soğuk Savaş’ın bitmesiyle başlamıştır. Sonraki zamanlarda küreselleşme ile beraber oluşan sıkıntılar da göze çarpmaktadır (Delibaş, 2008:153). İslami kimlik, Cumhuriyet’in kurulmasından sonra toplumun belirli kesimleri için bir tanımlatıcı öge olmasının yanı sıra aynı zamanda siyasal arenada bir doktrin olarak da görev görmektedir.

1970’lerden itibaren ise dini kimlik kavramı; Castels’in (2004) tanımladığı şekliyle yeniden ve birçok durumda da politik saiklerle yeniden kurgulandığı söylenebilir. Görüştüğümüz kişiler, dinin siyasette yer almasının AK Parti’nin iktidar olduğu zamanda olduğunu söylemişler. Fakat bu zaman diliminde aslında yer almaya başlamıyor; o zaman diliminde pekişmiş oluyor:

“Benim bildiğim ak parti zamanında. 200’li yılların başlarında başa geçti ve halka daha çok İslami yönünü gösterdi. Kitap dedi, Kur’an dedi, Müslümanlığın bazı gerekliliklerini halka duyurmaya çalıştı”. (G3, erkek, 30 yaşında, çiftçi, köy).

“Osmanlı’da din siyasette yer almaya başlamıştır. Devlet işlerinin bazıları din adamlarına sorulup ona göre hallediliyordu” (G.5, erkek, 24 yaşında, kamu yönetimi mezunu, kent).

“Din her zaman siyasette vardı. Ama son zamanlarda 1990 sonrası artık bir araç olarak kullanılmaya başlandı. Nesneleştirildi resmen”.(G8, kadın, 31 yaşında, hemşire, kent).

“AK Parti'yle...” (G.10, kadın, 48 yaşında, ev hanımı, köy).

3.3.6. Din ve Siyaset İlişkisine Göre Dağılım

Tablo 3.21. Din ve Siyaset İlişkisi

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Din adamları siyasete katılmamalı	10	6	53,3
Belirli oranda siyasette yer alabilirler	1	0	3,3
Birbirlerine müdahale etmeden beraber hareket etmeliler	5	1	20
Siyasette yer almalılar	0	7	23,4

Tablo 3.21 “Din ve siyaset ilişkisi size göre nerede durmalıdır? (din adamları ve dini liderler siyasette daha fazla yer mi almalı?)” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Katılımcıların %23,4 gibi bir çoğunluğu din adamlarının siyasette yer almalarının gerektiği konusunda fikir birliği oluşturmuşken %53,3 gibi büyük bir çoğunluk da din adamlarının siyasete katılmaması gerektiği yönünde cevaplar vermişlerdir. Bunun en önemli sebebi son zamanlarda yaşanan kötü olaylardan kaynaklanmaktadır:

“İlk önce sorgulanması gereken din adamları, din adamı mı gerçekten. Eğer değilse boşver. Herkes yerinde sağolsun” (G.13, erkek, 60 yaşında, esnaf, kent).

“Din ve siyasetin aslında ayrılması yönünde bir düşüncem var ama bunun şu sıralar imkanı yok gibi. Her ne kadar siyasette dinin kullanılmadığı beyan edilse de liderimizin dini duyguları (Müslüman) ağır bastığından siyasete de ister istemez bulaşıyor” (G.15, kadın, 30 yaşında, memur, kent).

“Din adamları siyasette yer almaya başladıktan sonra herşey daha karmaşık hale geldi. Çünkü belirli bir zaman sonra birbirlerine de karışmaya başlıyorlar” (G.7, kadın, 36 yaşında, makine mühendisi, köy).

“Din adamları siyasete katılmamalı. Çünkü Türkiye’de böyle bir şey oldu ve geldiğimiz durum belli, göz önünde. Birbirleri ile çatışma halinde lider-cemaat furyası oluştu” (G.1, kadın, 30 yaşında, ebe, kent).

“Din adamları diye cübbeli birkaç insanı çıkarıyorlar. Onlar da ahkam kesiyor. Neyi ne kadar biliyorlar acaba. Böyle insanlar siyasette yer almamalı” (G.6, erkek, 65 yaşında, bakkal, köy).

Görüldüğü üzere seçmenler ilk olarak din adamlarının bilgilerini sorgulamaktadır. Önüne gelen her kişinin din adamı olamayacağından hareketle aslında devlet işlerinde herkesin bildiği doğrultuda işini yapması ve birbirlerine müdahale etmemesi yönünde bir düşünce mevcuttur.

3.3.7. Din ve Siyasetin Birbirinden Kopma/Birbirine Entegre Olma Durumuna Göre Dağılım

Tablo 3.22. Din ve Siyasetin Birbirinden Kopma/Birbirine Entegre Olma Durumu

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Birbirine entegre olmalı	5	7	40
Birbirine karşı ılımlı olmalı	3	1	13,3
Birbirinden kopmalı	8	6	46,7

Tablo 3.22 “Din ve siyaset birbirinden kopmalı mı yoksa birbirine entegre mi olmalı?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Katılımcıların %46,7’si din ve siyasetin birbirinden kopması gerektiğini, %40’ı din ve siyasetin kopmasından ziyade birbirine entegre olmasının iyi olacağını ve geri kalan %13,3’lük dilim ise ikisinin birbirine karşı ılımlı olmasının ülke açısından daha yararlı olacağı yönünde düşüncelerini belirtmişlerdir:

“Din ve siyaset birbirinden ayrılmamalı. İnsanların mutlu ve güzel bir yaşam sürebilmesi için dininin gerektiği gibi yaşaması gerekir” (G.3, erkek, 30 yaşında, çiftçi, köy).

“Birbirinden ayrılamazlar. Müslüman bir ülkede din ve siyaset birbirinden kopamaz” (G.2, erkek, 50 yaşında, çiftçi, köy).

“Kopmalı bence. Çünkü birlikte oldukları sürece birbirlerine ve çevrelerine zarar vermeye devam edecekler” (G.10, erkek, 35 yaşında, makine mühendisi, kent).

“Birbirinden ayrı olmalı. Din başka yani yerinde yaşamalı, siyaset yerinde. Birbirinin alanına girmemeli” (G.16, kadın, 29 yaşında, memur, kent).

Katılımcılardan almış olduğumuz cevapların çoğunluğu dinin siyasetle ilişkisinin olmaması, eğer varsa da bu ilişkinin bir an önce bitirilmesi yönündedir. Çünkü eğer birlikte hareket ederlerse, ki bir ara Türkiye’de de böyle bir durum gerçekleşmişti, iki taraf da kendi sözünü dinlettirmeye çalışacak ve böylece bir çatışma ortamı oluşacaktır.

3.3.8. Önceki Seçimlerde Oy Verilen Partiye Göre Dağılım

Tablo 3.23. Önceki Seçimlerde Oy Verilen Parti

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Ak Parti	7	9	53,3
Çoğunlukla AK Parti	5	2	23,4
CHP + AK Parti	2	2	13,3
Erbakan + AK Parti	1	1	6,7
Sağ tandanslı partiler + AK Parti	1	0	3,3

Tablo 3.23 “Önceki seçimlerde hangi partiye oy verdiniz?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Katılımcılardan % 53,3 gibi bir çoğunluk daha öncesinde AK Parti’ye oy verdiklerini söylerken, %23,4’ü çoğunlukla AK Parti’ye, %13,3’ü CHP ve AK Parti’ye, %6,7’si Erbakan ve AK Parti’ye ve son olarak da % 3,3’ü sağ tandanslı partilerin yanında AK Parti’ye oy verdiğini söylemiştir. Büyük bir çoğunluğun sadece AK Parti’ye oy vermiş olduğu göz önüne alınırsa yaşları büyük olmasına rağmen sadece oy verdikleri partinin AK Parti olduğunu dile getirenler de vardır. Bu, AK Parti’nin zihinlerinde yer etmiş olduğu şeklinde yorumlanabilir:

“Değişti. Ama 2000’li yıllarda ilk seçiminde AK Parti’ye vermiştim. Sonra çok değişmedi oyum” (G.9,erkek, 62 yaşında, terzi, kent).

“Çoğunlukla AK Parti...” (G.14, kadın,37 yaşında, ev hanımı, kent).

“AK Parti...”(G.4, erkek, 31 yaşında, elektrik-tesisatçı, kent).

“AK Parti...” (G.10, kadın,48 yaşında, ev hanımı, köy).

“CHP ve AK Parti’ye veriyorum” (G.12, erkek, 36 yaşında, belediyede temizlik görevlisi, köy).

“Çoğunlukla AK Parti’ye verdim. Çünkü diğer liderler beni çok fazla ileriye dönük tatmin etmedi” (G.5, kadın, 37 yaşında, ev hanımı, köy).

Kartopu örnekleme yöntemi ile seçmiş olduğumuz görüşmeciler AK Parti’ye oy vermiş kişiler içerisinde seçildikleri için oy verilen partinin çoğunlukla AK Parti çıkması doğaldır. Fakat seçmenlerin AK Parti dışındaki partilere çok fazla rağbet etmemesi, ya bu partiden memnun olduklarını ya da kayda değer seçecek başka bir partinin bulunmamasındandır. Çünkü görüşmemiz sırasında seçmenler Türkiye’deki çoğu partinin herhangi bir vasfının olmadığını ve olamayacağını belirtmiştir. Kişiler bu yüzden AK Parti’yi hem dini inançlarını daha rahat yaşayabilmek için hem de oy verilebilecek başka bir partinin olmaması yüzünden seçimlerini bu yönde kullandıklarını beyan etmişlerdir.

3.3.9. Zamanla Oy Tercihindeki Değişiklik Dağılımı

Tablo 3.24. Zamanla Oy Tercihindeki Değişiklik

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Olmadı	5	10	53,3
CHP + AK Parti	1	0	3,3
Erbakan + AK Parti	1	0	3,3
İslamcı Partiler + AK Parti	0	1	3,3
Farklı Parti + AK Parti	1	1	6,8
Yerel seçim/Genel seçim farklı parti	8	2	30

Tablo 3.24 “Zaman içerisinde oy tercihinizde bir değişiklik oldu mu?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Katılımcılardan %53,3’ü oy tercihlerinde zamanla herhangi bir değişikliğin olmadığını ve sadece AK Parti’ye oy verdiklerini söylemişlerdir. %30’luk kesim ise yerel seçimlerde oylarını daha çok partinin performansına göre kullandıklarını dile getirmişler ve bu yüzden oylarının farklılaştığını söylemişlerdir:

“Belediye seçimlerinde bazen fikrimin değiştiği oldu. Çünkü belediye seçimlerinde güzel çalışana oy vermeye çalıştım. Şimdilerde Özlem Çerçioğlu (CHP) güzel çalışıyor mesela. Sarı otobüsler, yol yapımı, özel günlerde bir güzellik yapıyor mesela” (G5, kadın, 37 yaşında, ev hanımı, köy).

“Bazı zamanlar (yerel seçimlerde) CHP’ye de oy vermişliğim var. Yerel seçimlerde daha çok çalışma potansiyeline göre oy kullanıyorum” (G14, kadın, 37 yaşında, ev hanımı, kent).

“Birkaç kere belediye seçimlerinde CHP’ye verdim. Kadın güzel çalışıyor bence” (G6, erkek, 32 yaşında, fabrika çalışanı, kent).

“Olmadı (G2, kadın, 28 yaşında, sınıf öğretmeni, kent).

“Değişmedi”(G5, erkek, 24 yaşında, kamu yönetimi mezunu, kent).

Yukarıda görüldüğü gibi görüşmecilerin çoğunluğu ya sadece AK Parti’ye oy vermiş ya da yerel seçimlerde oylarını değiştirmişlerdir. Şu gözden kaçmamalıdır ki katılımcıların ne kadar oylarında değişiklik olsa da yine de bir noktada dini yönelimli partileri ön planda tutarak oylarını kullanmaktadırlar. Din olgusu bu kişiler için belirleyici bir kıstastır ve ondan vazgeçmek gibi bir düşünceleri yoktur.

3.3.10. Oy Verirken Dikkat Edilen Kriterlerin Dağılımı

Tablo 3.25. Oy Verirken Dikkat Edilen Kriterler

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Demokratik bir yaklaşım tarzı	2	0	6,6
Parti liderinin yetenekli ve başarılı tavrı, hitap gücü	8	7	50
Parti liderinin düşüncelerinin beğenilmesi	4	1	16,6
Ülkenin güvenliğini sağlayacak potansiyele sahip olması	2	2	13,3
Halkı ve vatanını sahiplenmesi, onlara öncelik vermesi, hakları ihlal etmemesi	10	5	50
Kendinde bir parti olması (hedefleri olan)	2	1	10
Ülkeyi daha üst seviyeye ulaştıracak potansiyele sahip olması	5	7	40
Yoksulluk ve işsizlik gibi sorunlara çözüm bulması ve ekonomik durumu düzeltmesi	4	8	40
Yolsuzluk, terör olaylarını durdurması	4	2	20
Diğer parti liderlerinden daha iyi bir lidere sahip olması	1	2	10
İslami değerlere sahip çıkıyor olması ve Müslüman bir parti olması	7	13	66
Dini rahatça yaşanabilecek duruma getirmesi	2	1	10
Oy verirken çıkarlarını ön plandadır	1	1	6,6

Tablo 3.25 “Oy verirken hangi kriterler size daha cazip gelmektedir? (hangi kriterlere bakarak oy kullanırsınız?)” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Yüzdelerle baktığımızda %40’lık kesim oy verme davranışında bulunurken bir partinin öncelikli olarak ülkeyi daha üst seviyeye ulaştıracak bir potansiyele sahip olup olmaması durumuna bakarken; %80 ‘lik dilim ise bir partinin İslami değerlere sahip çıkıyor olması ve bunun yanı sıra Müslüman bir parti olma özelliklerini taşıyıp taşıymasına bakmaktadır. Halkı ve vatanını sahiplenmesi, onlara öncelik vermesi, hakları ihlal etmemesini belirten %50’lik bir kesim vardır. Ayrıca parti liderinin yetenekli ve başarılı tavrı, hitap gücünü de ön planda tutanlar %50’lik dilimi kapsamaktadır. Oranların bu kadar

yüksek olması bir kişinin birden fazla özelliği dile getirmesinden kaynaklanmaktadır:

“İlk olarak Müslüman bir parti olmalı. Lideri Müslüman olmalı. Parti liderini sevmem gerekir. Konuşmasını bilmeli. Yönetme kabiliyeti olmalı. Halkın sorunlarını çözebilmeli. Ülkeyi güzel yönetebilecek bir parti olmalı” (G2,erkek, 50 yaşında, çiftçi, köy).

“Öne çıkan partiler arasında bizim için en hayırlısı kim ise onu seçiyorum. Tabii bu seçimimde liderin yapmış olduğu başarılar ve yenilikler var”. (G7, kadın, 36 yaşında, makine mühendisi, köy).

“Dinini yaşayan bir olmalı. Bizim rahat yaşamamızı sağlamalı”. (G13, kadın, 45 yaşında, ev hanımı, köy).

“İslami değerlere sahip çıkıyor olması. Parti liderini beğeniyor olmam. Yolsuzluk ve terörle mücadele etmesi. Halkın refahını arttırabilecek özellikte olması”. (G15, kadın, 30 yaşında, memur, kent).

“İlk olarak liderin bilgi ve beceri durumu, vatanını ve milletini benimseme kabiliyeti, hitabet gücünün iyi olması, etki alanının kapsamı, vatani koruyup kollama özelliği, ilerletme gücü, vicdanı”. (G10, erkek, 35 yaşında, makine mühendisi, kent).

Katılımcıların ifadelerini değerlendirdiğimizde onlar için ilk olarak vatanının gidişatının iyileştirilmesi ve bu doğrultuda da dinini güzelce ve rahatça yaşayabilme imkanının sağlanması öncelikli olarak hayatlarında yer verdikleri koşullar olarak ifade ediliyor. Ayrıca bütün bu istediklerinin olması için parti liderinin özelliklerinin de yüksek olması, yetenekli ve başarılı bir yönetici pozisyonuna girebilecek bir kişi olması istenmektedir.

3.3.11. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Seçmenler Tarafından Değerlendirilmesine Göre Dağılım

Tablo 3.26. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Seçmenler Tarafından Değerlendirilmesi

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Demokratik bir yaklaşım tarzı	2	0	6,6
Liderinin hitap gücü, yetenek ve başarısı	9	4	43,4
Hakları ihlal etmemesi	4	1	16,6
Ne yapmak istediği kestirilemeyen bir parti	2	0	6,6
Diğer partilere nazaran önde olması	6	4	33,4
Ülkeyi yönetebilecek potansiyele sahip olması	6	7	43,4
Ne yapmak istediğini bilen bir parti olması	1	5	20
Ekonomiyi düzeltebilecek bir parti	3	2	16,6
Halkın ve vatanın güvenliğini sağlaması	1	2	10
Halkını ve vatanını sahiplenen ve onlara öncelik veren bir parti olması	6	2	26,7
Yolsuzlukla mücadele etmesi	4	3	23,4
İşsizliği ortadan kaldırmaya çalışması	1	1	6,6
Yaşlı, yoksul ve çaresizlere el açan bir parti	1	3	13,3
Dini rahatça yaşayabilme imkanı sunan Müslüman bir parti	6	14	66,4
Başkaları tarafından kışkırtılması	1	0	3,3
Liderin beğenilmesi	3	4	23,4

Tablo 3.26 “Bir seçmen olarak Adalet ve Kalkınma Partisi’ni nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Görüşmemizde bir önceki sorumuz genel olarak bir partinin nasıl olması yönündeki katılımcıların fikirlerini içermekteydi. Bu sorumuzda ise biraz daha derinlemesine girerek katılımcıların AK Parti’yi nasıl değerlendirdiklerini sormuş bulunmaktayız. Almış olduğumuz cevapların %43,4’ü partinin ülkeyi

yönetebilecek bir potansiyelde olduğu yönünde iken; %36,4'ü dini rahatça yaşayabilme imkanı sunan ve % 30'u Müslüman bir parti olduğu yönündedir. Yüzdeler göz önünde bulundurulduğunda bir önceki sorumuzun cevapları ile şimdiki cevaplar birbirine uyum sağlamaktadır. Bunlara ek olarak %33,4'lük kesim AK Parti'nin diğer partilere nazaran önde olduğunu belirtmiştir. AK Parti'nin diğer partilerle kıyaslaması yapıldığında diğer partiler hep bir adım geri planda kalmaktadır:

“Şu zamanda oy verilebilecek tek parti olarak görüyorum. Olumsuzlukların üstesinden zekasıyla gelebilen bir lideri var partinin. Zaten bu yüzden cumhurbaşkanı oldu”. (G8, kadın,31 yaşında, hemşire, kent).

“En son yaşamış olduğumuz darbe girişimi ve onun dört saat içerisinde müdahalesi, bizim liderimizi iyi seçtiğimiz anlamına geliyor. Bu zor günlerde halkın arkasında olması ve ona destek vermesi de son derece önemli bir konu”. (G7, erkek,26 yaşında, işletmeci, kent).

“Adalet ve Kalkınma Partisi, hakkın ve halkın yanında olan bir partidir öncelikle. Dinimizi rahatça yaşamamız için bize fırsatlar sunmaya çalışır”. (G1,erkek,29 yaşında, temizlik görevlisi, köy).

“Bütün olumsuzlukları az hasarla atlatmak için olabildiğince çabalayan bir parti. İnsanı düşünüyor. Müslüman bir liderden de zaten bu beklenir”.(G6, erkek, 65 yaşında, bakkal, köy).

3.3.12. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Uygulamış Olduğu Sosyal Politikaların Değerlendirilmesine Göre Dağılım

Tablo 3.27. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Uygulamış Olduğu Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
İnsanların mağduriyetlerinin önüne geçmeye çalışıyor	4	2	20
Temel hak ve özgürlükleri destekleyen bir parti	3	4	23,4
Yararlı işler yapıyor(dul,yetim,şehit ailelerine maaş bağlıyor)	4	6	33,4
Uyguladığı politikaları çok iyi	4	8	40
Eğitim ve sağlık alanındaki politikaları iyi	7	8	50
Terör ve paralel yapı ile mücadele ediyor	4	3	23,4
Dini özgürce yaşanabilecek ortam oluşturdu	4	10	46,7
Dini inanç konusunda ayrıcalıkların olması	1	1	6,6
Uyguladığı politikalar daha iyi olabilir	2	1	10
Eğitim alanında eksiklikleri var	2	1	10

Tablo 3.27 “Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 14 yıllık iktidarlık döneminde uygulamış olduğu sosyal politikalar hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Katılımcıların %40'ı uyguladığı politikaları çok iyi bulurken %50'lik kesim bu politikalardan eğitim ve sağlık alanında uygulananların iyi olduğunu belirtmişlerdir. %46, 7'lik yüzdeye sahip olan kesim ise politikaların dini özgürce yaşanabilecek ortam oluşturduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların %33,4'ü ise partinin uygulamış olduğu politikalarla yararlı denilebilecek (dul, yetim ve şehit ailelerine maaş bağlaması) işler yaptığını söylemişlerdir. Geriye kalanların %23,4'ü ise partinin uyguladığı politikalar sayesinde terör ve paralel yapı (FETÖ örgütü) ile mücadele ettiğini belirtmişlerdir:

“Elinden geldiğince herkese el açıyor parti. Aylık bağlıyor. Ben alıyorum şimdi. O olmasa geçinemezdik. 4 çocuk var bende. Yaşam zor. Ama yine de annemin aylığı ile geçinip gidiyoruz”. (G13, kadın, 45 yaşında, ev hanımı, köy).

Türban konusu bizim için önemli. Bizim aile ve akrabalarda başını açmak istemediği ya da başı açılacak diye bir sürü kızımız okuyamıyor ya da az okuyordu. Bu sorun biraz giderildi". (G4, kadın, 41 yaşında, ev hanımı, köy).

"Ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok alanda yapmış olduğu politikalarla durumu iyileştiren bir yönü var partinin. Yaşlıların bakımı, güvenliği, parasal yardım gibi şeylerle ilgilenmenin yanında eğitim, sağlık gibi alanlarda da olabildiğince aktif". (G8, kadın 31 yaşında, hemşire, kent).

"İnananların dini hayatlarını daha rahat yaşamasını sağlaması, insan haklarının ihlal edilmesinin önüne geçmesi, uygulamış olduğu politikalarla insanların daha rahat yaşamasını, belirli maaş bağlayarak rahat etmelerini sağlamıştır". (G16, kadın, 29 yaşında, memur, kent).

Verilen cevaplar dikkate alındığında partinin halkını öncelikli sıraya koyup onların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilecekleri ölçüde uygulamış olduğu politikalarıyla maddi manevi destek sağlaması katılımcıların üzerinde durdukları en önemli konu olarak göze çarpmaktadır. Manevi destek olarak kişilerin dini yaşamlarına müdahale etmeyip aksine bunun iyi yönde iyileştirilmesini sağlaması, maddi destek olarak da yaşam savaşı veren kişilere belirli miktarda maaş bağlayıp onların yaşam standardının yükselmesine öncülük etmesidir.

3.3.13. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Diğer İslamcı Partilerden Farkına Göre Dağılım

Tablo 3.28. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Diğer İslamcı Partilerden Farkı

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Evet farklıdır	16	14	100,0
Hayır farklı değildir	0	0	0

Tablo 3.28 "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin daha önceki İslamcı partilerden (MNP, MSP, RP, FP, SP) farklı olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Yukarıda görüldüğü üzere katılımcıların hepsi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin diğer İslamcı partilerden (MNP, MSP, RP, FP, SP) farklı olduğunu belirtmişlerdir. Her ne kadar bu parti, İslamcı bir parti olarak değerlendirilse de diğer partilere kıyasla farklı özellikler yüklenerek kendi alanında tek olması sağlanmış ve bireylerin kafasında sürekli

farklılaştırılmıştır. Zaten bu farklı olma özelliğini parti, kurulduğu zaman diliminde seçmenlerine ifade etmiş ve kesinlikle diğer partiler gibi bir parti olmadığını dile getirmiştir.

3.3.14. Parti'nin Diğerlerinden Farkına Göre Dağılım

Tablo 3.29. Parti'nin Diğerlerinden Farkı

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Daha cesurca hareket etmesi	1	3	13,4
Hitap etmiş olduğu geniş kitle	3	2	16,7
Oyunu kurallarına göre oynaması	1	0	3,3
Düşünce ve yol alış olarak farklılaşmakta	1	0	3,3
Diğerlerinin göze alamadıklarını yapması (türban, PKK ile mücadele, haklar konusu)	2	5	23,4
Halkın daha rahat yaşamasını sağladı (dini açıdan)	4	8	40
Sorunlara çözüm bulmada hızlı davranması	1	2	10
Okuma ve iş bulabilme gibi yönlerden dindar kesimi desteklemesi	4	8	40
Sürekli farklılaşma ve yenilik isteği	2	4	20
Daha çok şey başarması	2	2	13,3
Kalıcılığını sağlamış bir parti olması	1	1	6,6
İslam'ı açıktan değil üstü kapalı ele alması	1	0	3,3
İnsanı merkeze alması	0	3	10
Partiye olan güvenin fazlalığı	0	2	6,6

Tablo 3.29 “Farklı olduğunu düşünüyorsanız ne yönlerden parti diğerlerinden farklılık göstermektedir?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin %40'ı partinin halkın daha rahat yaşamasını sağladığını (dini açıdan) söylemiştir. Partinin okuma ve iş bulabilme gibi yönlerden dindar kesimi desteklediğini söyleyen görüşmeciler de %40'lık kesimi oluşturmaktadır. Diğer partilerin göze alamadıklarını yaptığını söyleyenler %23,4 iken partinin sürekli farklılaşma ve yenilik isteğinin olduğunu beyan edenler %20'lik kesimi oluşturmaktadır. Partinin geniş halk kitlesine hitap ettiğini söyleyenler ise %16,7'lik bir yüzdeliğe sahiptir.

“Bu partiler İslamcı parti olsalar da ak parti onlardan farklılık taşımaktadır. Çünkü o İslami bir yaşam tarzını hakim kılmak istiyor. Çalışma hayatında da daha çok İslami kesimleri yerleştirmeye çalışıyor”. (G2,erkek, 50 yaşında, çiftçi, köy).

“Sorunlara aniden çözüm bulunabiliyor. Din konusunda insanlar daha rahat hareket edebiliyorlar. Okullarda ve işte”. (G6, erkek, 32 yaşında, fabrika çalışanı, kent).

“Diğer İslamcı partiler din yönünde çok bir şey yapmadı. İsimleri kalıcı değildi. Ama AK Parti, sonrası yıllarda da ismini her zaman hafızalarda saklı tutacak bir parti”. (G11, erkek,35 yaşında, lokanta sahibi, kent).

Katılımcıların çoğu AK Parti’nin diğerlerinden farkının dindar kesimin din konusunda eskiye nazaran daha rahatça hareket edebilmelerini sağladığını söylemiştir. Her ne kadar kimlik siyasetinin azaldığı ve siyasal İslam’ın gerileme dönemine girdiği söylene de tam manasıyla böyle bir şeyden bahsetmek doğru değildir. Kimlik siyasetinin azalması söz konusu olmamakla birlikte belki bu siyasetin görünürlüğü azalmıştır.

3.3.15. Adalet ve Kalkınma Partisi’ne Oy Verilmesindeki En Önemli Sebeye Göre Dağılım

Tablo 3.30. Adalet ve Kalkınma Partisi’ne Oy Verilmesindeki En Önemli Sebep

	Aydın merkez	Kardeşköy	Yüzde
Geleneksel Sebepler	0	1	3,3
Yaşam Tarzı	0	0	0
Dini Sebepler	5	7	40
İdeolojik Sebepler	9	3	40
Ekonomik Sebepler	2	3	16,7
Diğer	0	0	0

Tablo 3.30 “Adalet ve Kalkınma Partisi’ne oy vermenizdeki en önemli sebep ne olabilir?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin %40’ı partiye oy verme sebepleri olarak dini sebepleri, %40’ı ideolojik sebepleri, %16,7’si ekonomik sebepleri, %3,3’ü ise geleneksel sebepleri göstermişlerdir. Önceden geleneksel sebepler kırsal

kesimlerde daha çok görülürken şimdilerde artık o kadar da fazla görülmez. Çünkü artık kişilerin bilgiye ulaşımı kolaylaşmış ve bireyler eskiye nazaran daha özgürce ve daha bilinçli bir şekilde karar verme ve kararları yönünde hareket etme yetisini elinde bulundurmaya başladı.

Diğer verilen cevaplardan dini ve ideolojik sebeplerden veren kişi sayısı eşittir. Fakat bu cevaplar kişilerin buldukları yerlere göre farklılaşma göstermektedir. Dini sebeplerin AK Parti'ye oy vermede önemli bir kıstas olduğunu söyleyenlerin büyük bir çoğunluğu (7) kırsal alanda yaşarken, ideolojik sebeplerin önemli olduğunu söyleyenlerin büyük bir çoğunluğu (9) ise kent merkezinde yaşamaktadırlar. Bireylerin yaşayış şekillerinin burada büyük bir payı vardır. Ekonomik sebeplerin önemli olduğunu söyleyen kesim de çıkarlarını ön planda tutan bireylerden oluşmaktadır.

3.3.16. Seçmenlerin Kendilerini Konumlandırışına Göre Dağılım

Tablo 3.31. Seçmenlerin Kendilerini Konumlandırışı

	Aydın merkez	Kardeşköy	Yüzde
Aşırı Sol	0	0	0
Demokratik Sol	0	0	0
Merkez Sol	0	0	0
Merkez Sağ	14	7	70
Muhafazakar Sağ	2	6	26,7
Aşırı Sağ	0	1	3,3

Tablo 3.31 “Kendinizi aşağıdaki siyasal yelpazenin neresinde konumlandırıyorsunuz?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. %70’lik kesim kendilerini “merkez sağ” olarak %26,7’lik kesim “muhafazakar sağ” olarak, %3,3’lük bir kesim ise “aşırı sağ” olarak konumlandırmışlardır.

3.3.17. Bir Partide Olması Gereken En Önemli Özelliklere Göre Dağılım

Tablo 3.32. Bir Partide Olması Gereken En Önemli Özellikler

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Ülkesine ve milletine öncelik vermeli	7	5	40
Liderinin yetenekli ve başarılı olması	4	3	23,4
Belirli bir vizyonu olmalı	1	0	3,3
Haklar konusunda hassas olmalı	4	6	33,4
Oyunu kurallarına göre oynamasını bilmeli	1	0	3,3
Halkın dinini rahatça yaşamasını sağlamalı	5	6	36,7
Demokrasi, hak, ekonomik durum gibi şeyleri iyileştirmeli	5	5	33,4
Ülkenin refahını arttırmalı	7	4	40
Empati kurmalı, olaylara mantıksal yaklaşmalı	1	0	3,3
Ülkenin güvenliğini sağlamalı	1	1	6,6
Birlik ve beraberliği sağlamalı	1	4	16,7
İşsizlik, eğitim sorunu, yolsuzluk, PKK gibi problemlerle mücadele edebilmeli	3	4	23,4

Tablo 3.32 “Bir partide olması gereken en önemli özellikler nelerdir?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin uzlaştığı özelliklere öncelik vermek gerekirse; %40’ı bir parti ülkesine ve milletine öncelik vermeli derken, %40’ı ülkenin refahını arttırmalı, %36,7’si halkın dinini rahatça yaşamasını sağlamalı, %33,4’ü haklar konusunda hassas olmalı, %33,4’ü demokrasi, hak, ekonomik durum gibi şeyleri iyileştirmeli, %23,4’ü parti liderinin yetenekli ve başarılı olması gerektiği, %23,4’ü ise işsizlik, eğitim sorunu, yolsuzluk, PKK gibi problemlerle mücadele edebilmeli demmiştir. Bir partinin kişilerin gözünde saygınlığının olması ülkesini ve milletini düşünmesi ve bu yönde kişilerde dini yaşama rahatlığı sunması ile doğru orantılıdır.

3.3.18. AK Parti’de Görünen Özelliklere Göre Dağılım

Tablo 3.33. AK Parti’de Görünen Özellikler

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Ülkesine ve milletine öncelik vermesi	7	5	40
Liderinin yetenekli ve başarılı olması	4	3	23,4
Belirli bir vizyonunun olması	1	0	3,3
Haklar konusunda hassas olması	4	6	33,4
Oyunu kurallarına göre oynamasını bilmesi	1	0	3,3
Halkın dinini rahatça yaşamasını sağlaması	5	6	36,7
Demokrasi, hak, ekonomik durum gibi şeyleri iyileştirmesi	5	5	33,4
Ülkenin refahını arttırması	7	4	40
Empati kurması, olaylara mantıksal yaklaşması	1	0	3,3
Ülkenin güvenliğini sağlaması	1	1	6,6
Birlik ve beraberliği sağlaması	1	4	16,7
İşsizlik, eğitim sorunu, yolsuzluk, PKK gibi problemlerle mücadele edebilmesi	3	4	23,4

Tablo 3.33 “ Bu özelliklerin hangilerini AK Parti’de görüyorsunuz?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Görüşmecilere bir partide olması gereken özellikler ile AK Parti’de gördükleri özellikler arka arkaya sorulmuştur. Kişilerin çoğu partide olması gereken özellikleri detaylı şekilde söyledikten sonra AK Parti’de gördükleri özellikleri tek tek saymak yerine daha önce belirtmiş olduğum özelliklerin hepsi demişlerdir. Böyle demeleri kafalarındaki parti kalıbına AK Parti’nin uyduğunu gösterir:

“İçinde bulunduğu vatanın refah düzeyini en üst seviyeye ulaştırabilecek potansiyelde olması özelliğini AK Parti’de görüyorum. İçinde bulunduğumuz zor şartlara rağmen ekonomik canlanmayı sağladığını düşünüyorum”.(G7, erkek, 26 yaşında, işletmeci, kent).

“Bir partide olması ilk olarak olması gereken nefes aldığı vatani ve selam verdiği halkı benimseyen bir karaktere sahip olmak. Zaten sonrası arkadan gelir, ekonomi de yaşam standartları da o ölçüde artar. AK Parti, bu saydıklarımı yapmaya çalışan bir parti”. (G8, kadın, 31 yaşında, hemşire, kent).

“İnsanlar dinini kolaylıkla yaşıyor. Demokrasiye inanan bir parti. İnsan haklarına saygılı”.(G5, kadın, 37 yaşında, ev hanımı, köy).

“Bir partide olması gereken ilk olarak “sahip çıkma” özelliğinin olması. Ülkesine sahip çıkmalı. Lideri konuşmayı bilmeli, bilgili ve yetenekli olmalı. Kitlelerin hepsine seslenebilmeli. Ayrımcılık yapmamalı. Bu özelliklerin çoğunu AK Parti’de görüyorum”. (G14, kadın,27 yaşında, kimya mühendisi, kasaba).

3.3.19. Türkiye’nin En Önemli Sorununa Göre Dağılım

Tablo 3.34. Türkiye’nin En Önemli Sorunu

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Terör (PKK)	10	4	46,7
İşsizlik	2	9	36,7
İç Karışıklık	2	1	10
Toplumsal Bütünlüğü Sağlayamama	1	0	3,3
Ülkenin kısıncılması	1	0	3,3

Tablo 3.34 “Sizce Türkiye’nin en önemli sorunu nedir?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Katılımcılardan % 46,7’si Türkiye’nin en önemli sorununun terör (PKK) sorunu olduğunu söylemişlerdir. Bu tespitlerinde haklılık payı vardır. Son bir yıldır ülkeyi ateş çemberine alan terör sadece Güneydoğu’da asker ve polisleri değil metropollerde sivilleri de hedef aldı. Bu saldırıları kısaca hatırlayacak olursak; son 367 günde IŞİD ve PKK terör örgütleri tarafından 11 metropol saldırısı gerçekleştirildi. Saldırılarda 235 kişi yaşamını yitirdi yüzlerce insan da yaralandı. İşte kanlı yılın isyan ettiren bilançosu... 5 HAZİRAN 2015 - Diyarbakır’da HDP’nin mitinginde iki ayrı patlama meydana geldi. 7 Haziran seçimlerine 48 saat kala meydana gelen ve IŞİD’in düzenlediği saldırıda 5 kişi yaşamını yitirdi. 20 TEMMUZ 2015 - Şanlıurfa’nın Suruç ilçesinde IŞİD terör örgütü tarafından düzenlenen canlı bombalı saldırıda biri saldırgan 33 kişi hayatını kaybetti. 10 EKİM 2015-

Ankara'da barış mitingi öncesi GAR'da IŞİD'in iki canlı bombası kendini patlattı. Hain saldırıda 101 kişi yaşamını yitirdi. 12 OCAK 2016 - İstanbul Sultanahmet'te turist kafilesi hedef alındı. IŞİD'in üstlendiği canlı bomba saldırısında 11 Alman turist öldü. 14 OCAK 2016 - Diyarbakır'ın Çınar ilçesinde 14 Ocak'ta terör örgütü PKK, ilçe emniyet müdürlüğü binasını ve çevresindeki lojmanları hedef aldı. Saldırıda 3'ü çocuk 6 kişi yaşamını yitirdi. 17 ŞUBAT 2016 - Ankara'da askeri servise PKK'lı teröristin bombalı araçla düzenlediği saldırıda 28 kişi şehit oldu. 13 MART 2016 - Ankara Kızılay'da PKK yine sahneye çıktı. Bombalı araçla düzenlenen saldırıda 35 kişi yaşamını yitirdi araçtaki 2 terörist de öldü. 19 MART 2016 - İstanbul'un kalbi İstiklal Caddesi'nde IŞİD'li bir canlı bomba kendini patlattı. Saldırıda 3'ü İsraili biri İranlı 4 turist öldü. 27 NİSAN 2016 - Bursa Ulu Cami'de düzenlenen intihar saldırısında canlı bomba ölürken 13 kişi de yaralandı. 12 MAYIS 2016 - Diyarbakır'ın Sur ilçesinde Dürümlü mezrasında bir bomba yüklü kamyon patlatıldı. 16 vatandaş yaşamını yitirdi. Ve 7 Haziran - Vezneciler'de düzenlenen hain saldırıda 6'sı polis 11 kişi şehit oldu.⁷

Katılımcılardan %36,7'si Türkiye'nin en önemli sorununun işsizlik olduğunu söylemişlerdir. İşsizlik sorunu Türkiye için bir türlü halledilemeyen bir meseledir. Katılımcıların geri kalan %10'u iç karışıklık sorununun olduğunu, %3,3'ü toplumsal bütünlüğü sağlayamama, %3,3'ü ise ülkenin başka ülkelere kiskanılması gibi problemlerinin olduğunu dile getirmişlerdir.

⁷ Manşet Haber, Türkiye'de Son 1 Yılda Düzenlenen Terör Saldırıları!,
<http://www.mansethaber.com/turkiye-de-son-1-yilda-duzenlenen-teror-saldirilari/19164/>
Erişim Tarihi: 31.10.2016

3.3.20. Türkiye'nin En Önemli 3 Sorununa Göre Dağılım

Tablo 3.35. Türkiye'nin En Önemli 3 Sorunu

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Terör (PKK)	14	13	90
İşsizlik	16	13	96,7
İç Karışıklık	2	3	16,7
İstikrarsızlık	1	0	3,3
Eğitim Sorunu	4	0	13,4
Ülkenin Kıskanılması	1	0	3,3
Nüfus (Suriye)	5	3	26,7
Hayat Pahalılığı	3	2	16,7
Ekonomik belirsizlik	1	5	20
Toplumsal Bütünlüğü Sağlayamama	1	0	3,3
Darbe/FETÖ	0	2	6,6

Tablo 3.35 “Size göre Türkiye'nin en önemli 3(üç) sorunu nedir?” sorusuna görüşmecilerin verdikleri cevapları göstermektedir. Türkiye'nin en önemli üç sorunu söz konusu olduğunda katılımcıların %90'ı terör(PKK), %96,7'si işsizlik, %26,7'si nüfus(Suriye), %20'si ekonomik belirsizlik, %16,7'si iç karışıklık, %16,7'si hayat pahalılığının olduğunu söylemişlerdir. Diğer sorunlar da istikrarsızlık (%3,3), eğitim sorunu (%13,4), ülkenin kıskanılması (%3,3), toplumsal bütünlüğü sağlayamama (%3,3) ve darbe/FETÖ (%6,6)'dür. Saha görüşmelerinin yapılması planlandığı tarihte darbe girişimi yapıldığı için katılımcılar sorulara çok keskin cevaplar vermek istememişler ve soruları biraz korku ve çekingenlikle cevaplamışlardır. Ülkenin son durumunun ne olacağı hakkındaki belirsizlik de kişilerin düşüncelerini kolaylıkla dile getirmelerinin önüne geçmiştir. Bu yüzden bazen üstü kapalı cevaplarla sorulara genel bir yaklaşımda buldukları gözlenmiştir.

3.3.21. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Yapmış Olduğu En Önemli Başarıya Göre Dağılım

Tablo 3.36. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Yapmış Olduğu En Önemli Başarı

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Darbeyi Durdurması/Engellemesi	16	13	96,7
Türban yasağını kaldırması	0	1	3,3

Tablo 3.36 “2002’den bu yana iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yapmış olduğu en önemli başarı nedir?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevabı göstermektedir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında görüşülen bu kişilerin %96,7’si, AK Parti’nin en önemli başarısına darbeyi durdurması/engellemesi gibi bir cevap vermiştir. Sıcağı sıcağına yaşadıkları bu olay öncelikli olarak katılımcıların aklına gelmiş ve böyle bir yanıt verme gereksinimi duymuşlardır. Sadece %3,3’lük kesimi oluşturan bir kişi farklı bir yanıt olarak türban yasağını kaldırmasının partinin en önemli başarısı olduğunu söylemiştir.

3.3.22. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Laiklik İlkesine Karşı Tutumuna Göre Dağılımı

Tablo 3.37. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Laiklik İlkesine Karşı Tutumu

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Tamamen karşısında değil	7	5	40
Laikliğe karşı ılımlı davranıyor	5	3	26,6
Laikliğe karşıdır	4	1	16,7
Bilmiyorum	0	5	16,7

Tablo 3.37 “Sizce AK Parti hükümeti “laiklik” ilkesine karşı nasıl bir tutum sergilemektedir?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin %40’ı AK Parti’nin laiklik ilkesine tamamen karşı olmadığını, %26,6’sı partinin laikliğe karşı ılımlı davrandığını, %16,7’si laikliğe karşı olduğunu ve %16,7’si ise konu hakkında herhangi bir bilgisinin olmadığını söylemişlerdir. Görüldüğü üzere kimse partinin tam olarak laikliği savunduğunu söylememişlerdir. Çünkü katılımcıların gözünden bir parti eğer dini bir karakter taşıyorsa onun tam manasıyla laik olması düşünülemez. Sormuş

olduğumuz soruya “bilmiyorum” diye cevap veren beş kişi “laiklik” kavramının anlamını bilmediklerini ve bu yüzden kafalarında herhangi bir şey canlanmadığını söylemişlerdir.

3.3.23. 1990 Sonrası İslami Kimlikteki Değişim-Dönüşüme Göre Dağılım

Tablo 3.38. 1990 Sonrası İslami Kimlikteki Değişim-Dönüşüm

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Bir rahatlama olmuştur	7	12	63,3
Her şey belirsizleşmiştir	4	2	20
İslam / din kullanılmaya başlanmıştır	4	0	13,4
Dini kimliğin içi boşaltılmıştır	1	0	3,3

Tablo 3.38 “Türkiye’de özellikle 1990 sonrası İslami kimlikte öncesine nazaran nasıl bir değişim- dönüşüm meydana gelmiştir?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin %63,3ü gibi büyük bir çoğunluğu 1990 sonrası İslami kimlikte bir rahatlamanın olduğunu, %20’si her şeyin belirsizleştiğini, %13,4’ü İslam/dinin kullanılmaya başladığını, %3,3’ü ise dini kimliğin içinin boşaltıldığı belirtmişlerdir. İslam kimlikte son zamanlarda her ne kadar bir rahatlama söz konusu olsa da bir belirsizliğin varlığı da gözden kaçmamıştır. Kimin ne olduğunun belli olmadığı bir dönemde yaşamaktayız. “Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol” sözünün çoğu insana işlemediği bir zaman dilimindeyiz. Bu yüzden kişiler çıkarları söz konusu olduğunda bazı değerlerinden kolaylıkla vazgeçmekte ya da sanki o değere sahipmiş gibi de davranabilmektedir. Bu konuda görüşmecilerin birkaçı (4) dinin kullanıldığını düşünmekte, birkaçı ise (1) dini/İslami kimliğin içinin boşaltıldığını söylemektedirler.

3.3.24. “Muhafazakar Demokrat” Sifatının AK Parti’deki Karşılığına Göre Dağılım

Tablo 3.39. “Muhafazakar Demokrat” Sifatının AK Parti’deki Karşılığı

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüz
Bu sıfatı taşımaktadır	3	2	16,7
Bazı eksiklikleri vardır	7	8	50
Bu tanımlama doğru değildir	5	1	20
Bilmiyorum	1	3	13,3

Tablo 3.39 “Sizce AK Parti’nin siyasi kimliğini “muhafazakar demokrat” olarak beyan etmesi onu doğru olarak nitelendiriyor/tanımlıyor mu?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin %16,7’si “muhafazakar demokrat” sıfatını partinin taşıdığını söylerken, %50’si tanımlamada bazı eksikliklerinin olduğunu, %20’si bu tanımlamanın doğru olmadığını, %13,3’ü ise kavramı bilmediklerini söylemişlerdir. Katılımcıların yarısı muhafazakar demokrat sıfatının daha çok muhafazakar kısmının partiyi yansıttığını, demokratlık kısmında bazı eksikliklerin olduğunu belirtmişlerdir.

3.3.25. 15 Temmuz Kalkışma (Darbe) Hakkındaki Görüşlere Göre Dağılım

Tablo 3.40. 15 Temmuz Kalkışma (Darbe) Hakkındaki Görüşler

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Yaşanmaması gereken bir olaydı	5	4	30
Neden- Sonuç yönünden belirsiz bir olay	3	5	26,7
Haince/insanlık dışı bir saldırıydı	2	3	16,7
Bu olayla vatanın parçalanamazlığı gösterildi	3	1	13,3
Türk milletindeki birlik-beraberlik duygusu alevlendi	3	1	13,3

Tablo 3.40 “15 Temmuz’da yapılan kalkışma (darbe) hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Görüşmecilerin %30’u 15 Temmuz’da yaşanan darbe girişiminin yaşanmaması gereken bir olay olduğunu, %26,7’si bu darbe girişiminin neden-

sonuç yönünden belirsiz bir olay olduğunu, %16,7'si haince/insanlık dışı bir olay olduğunu, %13,3'ü bu olayla vatanın parçalanamazlığının gösterildiğini, %13,3'ü ise Türk milletindeki birlik-beraberlik duygusunun bu olayla tekrar alevlendiğini belirtmişlerdir. 15 Temmuz darbe girişimi beklenmedik bir anda beklenmedik bir şekilde gelişen bir olaydır. Kişiler darbenin olduğunu öğrendiklerinde duruma inanamamışlar ve sonrasında da durumun ciddiyetinin farkına vardıklarında oldukça paniklemişlerdir. Fakat şu da gözden kaçmamalıdır ki Türk halkının birlik-beraberliğinin önünde hiçbir şey duramaz. Bunu da darbe zamanı herkese göstermişlerdir.

3.3.26. Günümüzde Türkiye Açısından Geline Noktaya Göre Dağılım

Tablo 3.41. Günümüzde Türkiye Açısından Geline Nokta

	Aydın Merkez	Kardeşköy	Yüzde
Bütün yaşananlara rağmen düzlüğe çıkacağız	5	7	40
Türk halkı bütün zorlukların üstesinden birlik-beraberliği sayesinde gelir	4	5	30
Bir güvensizlik ortamı oluşmuştur	1	0	3,3
Herkes tedirgin ve korku içindedir	4	2	20
Ülkenin içinde bulunduğu son durumlar kritiktir	2	0	6,7

Tablo 3.41 “Günümüzde Türkiye açısından gelinen noktayı değerlendirmek istesiniz neler söylersiniz?” sorusuna görüşmecilerin vermiş oldukları cevapları göstermektedir. Görüşmenin sonuna yaklaşırken görüşmecilerin Türkiye'nin son durumu hakkındaki görüşlerini belirtmelerini istedik. Türkiye son birkaç yıldır yaşadığı olaylar bakımdan büyük badireler atlatmıştır. Katılımcıların %40'ı bütün yaşananlara rağmen düzlüğe çıkılacağı, %30'u Türk halkının bütün zorlukların üstesinden birlik ve beraberliği sayesinde geleceğini, %20'si son olaylardan sonra herkesin tedirgin ve korku içinde olduğunu, %6,7'si ülkenin içinde bulunduğu son durumların oldukça kritik olduğunu ve %3,3'ü ise bütün olanlardan sonra bir güvensizlik ortamı oluştuğunu söylemişlerdir. Görüldüğü üzere insanlar ne yaşarsa yaşasın yine de ümitlerini tamamen kaybetmiyorlar. İnançları sayesinde durumların iyileşeceğini ve olayların

sonlanacağını düşünmekte ve düzlüğe çıkacakları konusunda kendilerini motive etmektedirler.

3.4. Görüşmelerin Nitel Değerlendirilmesi

Bu bölümde görüşmelerin analiz edilmesi için betimsel ve sistematik analiz kullanılmıştır. Bu bağlamda içerik analizine göre daha yüzeysel bir yöntem olan betimsel analizde, veriler görüşülenlerden elde edildiği şekilde değiştirilmeden alıntılar şeklinde aktarılmıştır. Betimsel ve sistematik analizi kapsayan bu çalışmada, elde edilecek sonuçları daha sistematik belirlemek üzere konuşma metninin yazıya dökülmesi, alınan cevapların sınıflandırılması gibi yöntemlerin belirlenmiştir. Bu değerlendirme çerçevesinde seçmenlerin kimlik siyaseti konusundaki görüşleri, din ve siyaseti konumlandırmaları, günümüz dini yaşamındaki farklılaşma algıları, kendilerini ve seçtikleri partiyi tanımlama biçimleri, partinin sosyal politikalarını değerlendirme şekilleri, 15 Temmuz darbe girişimini değerlendirmeleri ve Türkiye açısından gelen son nokta hakkındaki görüşleri görüşmecilerin ifadelerinden yola çıkılarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.4.1. Görüşmecilerin İfadelerinin Sınıflandırılması

3.4.1.1. Seçmenlerin kimlik siyaseti konusundaki görüşleri

Tablo 3.42. Kimlik Siyasetinin Kimlik'sel Üretim Olarak Tanımlanması

Kimlik'sel Üretim		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
1	Siyasette kimi zaman bazı kimlikler üzerinden politikalar üretilir. Muhtemelen böyle bir şey demek.	Görüşmeciler kimlik siyaseti kavramını, kimlikler üzerinden bir politika üretmek, ortaya koymak şeklinde yorumlamışlardır.
14	İnsanların sahip oldukları kimlikler üzerinden siyaset yapmak	
5	Siyasetin kimlik ekseninde ortaya konmasıdır.	
3	Kimlik üzerinden yapılan siyaset demektir.	
12	Siyasette kimlik öğelerine yer vermek.	
14	Siyasette bazı kimliklerin daha ön planda tutulup onlara diğerlerinden daha ayrıcalık sunmaktır. Bunlar etnik ve dini bakımdan farklılıklar oluşturur. Kürt/alevi siyaseti/İslamcı siyaset vs.	

Görüşmeciler genel olarak değerlendirildiğinde “kimlik siyaseti” kavramı daha çok eğitim düzeyi yüksek olan, üniversite okumuş olanlar, kesim tarafından cevaplandırılmış ve konu üzerine sahip oldukları düşünceleri bize aktarmışlardır.

Küreselleşmenin özellikle kültürel alanda yarattığı etkiler, kendini en fazla kimlikler üzerinde hissettirmiş, son çeyrek yüzyıllık süreçte her kategoriden kimlik toplumsal, kültürel bir veri olmaktan çıkarak siyasal alana dahil olmuştur. Modern öncesi zamanlarda kimlik ve tanınmaktan söz edilmediğini, kimlik ve tanınmanın bir sorun olarak algılanmadığını belirten Taylor, modern kimlik kavramının gelişmesini, tanınma ve farklılık siyasetine bağlamaktadır (Taylor, 2005: 52-53). Hall ise kimlik siyasetini ilk olarak ırkçı toplum uygulamalarına karşı belli bir savunmacı kimlik inşa etme zorunluluğunun ortaya çıkardığı bir olgu olarak değerlendirmekte; insanların, ulusun çoğunluğu içerisinde bir kimlik ve özdeşleşmeden yoksun bırakıldıkları ve engellendiklerinde üzerinde durabilecekleri, özdeşebilecekleri başka kökler bulma çabası içine girmeleriyle bağlantılı olduğunu belirtmektedir (Hall, 1998: 76).

Kimlik siyaseti, bilindiği üzere 1980’li yılların ortalarından itibaren yaşanmaya başlayan ve 1990’lı yıllardan itibaren ise olumsuz etkileri ile Türk toplumunu sürekli olarak huzursuz eden, ekonomik, sosyal ve siyasal maliyetleri giderek daha çekilmez bir hale gelen, toplumsal ve siyasal bütünlüşmeyi engelleyen bir sorun olarak ele alınmaktadır. Kimlik siyaseti olarak adlandırdığımız sorun, uzun yıllardan beri gündemdedir. Dün olduğu gibi bugün de yarın da Türkiye’deki siyasal ve toplumsal tartışmaları belirlemeye devam edecek ve “Aşil’in topuğu” misali, ülkenin yumuşak karnı olmayı sürdürecektir. Toplumsal ve siyasal bütünlüşü sağlayabilecek bir çözüm bulunabilmesi için kimlik siyasetinin olumsuzluklarının farkına varılması ve onun toplumsal açıdan patolojik bir durum olup olmadığının idrak edilmesi gerekmektedir. Bunun için de bu siyaset tarzının üzerine biraz daha düşünülüp tartışılması gerekmektedir.

Bu bilgiler çerçevesinde kimlik siyasetinin görüşmeciler tarafından doğru algılandığını görmekteyiz. Bu durum da var olan kimlik siyaseti hakkında halkın değerlendirmelerinin haklılığını göstermektedir. Fakat burada bir şeyi unutmamak gerekir ki bir konu hakkında sadece bilgi sahibi olmak o konuya hakim olmak için ya da belirli tedbirleri almak için yeterli değildir. İnsanlar yaşamlarına düşüncelerini aksettirmedikleri sürece yeterli de olmayacaktır.

Tablo 3.43. Kimlik Siyasetinin Kimliğin Kullanımı Olarak Tanımlanması

Kimliğin Kullanımı		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
10	Kimlik siyaseti, insanların ya da liderlerin bireylerin kimlikleri üzerinden siyaset yapmasıdır. Kimliğin siyasete alet edilmesi de denebilir	Görüşmeciler kimlik siyaseti kavramını, kimliğin siyasette bir araç olarak kullanılması şeklinde yorumlamışlardır.
15	Siyasete farklı dinlerin ya da ırkların araç edilmesi. Kürtler üzerinden ya da Müslümanlar üzerinden siyaset yapılması gibi.	
8	Kimliğin siyaset yapma uğruna araçlaştırılması.	
9	Kimliğin siyasete alet edilmesi.	
5	Siyasette kimliğin kullanılması gibi bir şey olabilir.	
2	Siyasette belirli kimliklerin kullanılması yoluyla politika yapılması olabilir. Kısacası siyasette kimliklerin kullanımı.	

Görüşmecilerden bazıları kimlik siyaseti kavramını “kimliğin siyaset yapma uğruna araçsallaştırılması” olarak açıklamış ve böylece siyaset yapma uğruna metalaştırılan bir kimlikten bahsetmişlerdir.

Kimlik siyaseti, aslında genel bir perspektiften bakıldığında toplumsal ve siyasal hareketleri kapsayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Demokratik hak talepleri ile özdeşleştirilen ve “Yeni Sosyal Hareketler” olarak tanımlanan kimlik siyaseti gibi bir toplumsal hareketin siyasal bir hareket olarak tanımlanabilmesi için meşru olarak tanımlanabilirlik iddiasında olması ve hareketin amaç ve amaçlarının bir topluluğu bağlayıcı kriterde olması gereklidir (Offe, 1999:61). Özgürlük, barış, eşitlik gibi özellikler söz konusu olan bu hareketlerin en önemli özellikleri arasındadır. Türkiye’de hatta genel anlamda bütün ülkeleri içine kapsayan düzlemde kimlik siyaseti, siyasal yapının bileşenlerinin yeniden tanımlanmasını ya da yeni bir siyasal yapının oluşturulmasını sağlamaya çalışmaktadır. Gerek etnisite bağlamında gerekse de dinsel bağlamda gözlemlenen durum bundan ibarettir.

Bilindiği üzere hem din hem de etnisite siyasete referans teşkil eden iki önemli konu olarak dünyada olduğu gibi Türkiye’de de fazla görünür hale gelen kimlik siyasetinin söylem araçları haline gelmiştir. Din ve etnisite olgularının siyasallaşması ve siyasal iletişim ortamının din/etnisite bağlamında kurgulanması, toplumu ağır sosyal, siyasal, ekonomik maliyetlerin muhatabı, kimlikleri ise Türk siyaseti açısından önemli bir sorun haline getirmiştir.

3.4.1.2. Seçmenlerin din ve siyaseti konumlandırması

Tablo 3.44. Din ve Siyasetin Alanına Müdahale Şeklinde Konumlandırılması

Alanına Müdahale		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
1	Din adamları siyasete katılmamalı. Çünkü Türkiye’de böyle bir şey oldu ve geldiğimiz durum belli, göz önünde. Birbirleri ile çatışma halinde lider-cemaat furyası oluştu.	Din ve siyaset birbirlerinin alanına müdahale etmeden hareket etmelidirler.
10	Bence imkanı varsa hepsi kendi konjonktüründe yol alsın, ilerlesin. Kimse kimsenin alanına müdahale etmesin.	
9	Bence herkes kendi bildiği işi yapmalı.	
8	Herkes kendi işini yapmalı. Laik bir ortam oluşturulmalı. Her merci ne yapması nasıl yapması gerekiyorsa öyle davranmalı.	
16	Din ve siyasetin birbirine müdahale etmesini istemiyorum. Her ne kadar Müslüman olsam da laik ve demokratik olunması taraftarıyım.	
8	Bence hepsi kendi kulvarında yer almalı. Din adamları dinle, siyasi liderler siyaset yapmakla uğraşmalı.	

Dini kimlikler bağlamında inşa edilen yeni siyasal söylemler ve bu söylemlerin neden olduğu siyasal kutuplaşmalar, toplumsal ve siyasal alanda ciddi bir güven bunalımına kaynaklık etmektedir. Dinsel kimliği ön plana çıkaran İslamcı siyaset, toplumsal ve siyasal bütünleşmeyi zorlamaya başlamıştır. Bu zorluğu aşmak, öncelikle yaşanan değişimin ve ortaya çıkan durumun doğru değerlendirilmesini, sorunun teşhisini, tespitini ve bundan sonra çözüme yönelik önlemler alınmasını gerektirmektedir.

Görüşmecilerden bazıları din ve siyaseti konumlandırırken din adamlarının siyasete katılıp katılmaması mevzuunu, din adamlarının siyasette yer almaması yönünde bir düşünceyle noktalamışlardır. Onlara göre din ve siyaset birbirlerinden ayrı kulvarlarda yer alan konulardır. Bu yüzden dinin siyasete ya da siyasetin dine karşı bir tutumu, bir bağlılığı olmamalıdır. Herkes bakış açısına sahip olduğu alan üzerinden düşünmeli ve o yönde hareket etmelidir. Dolayısıyla hem din hem de siyaset birbirlerinin “Alanına Müdahale” etmeden hareket etmelidirler.

Tablo 3.45. Din ve Siyasetin Sınır Aşımı Şeklinde Konumlandırılması

Sınır Aşımı		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
6	Tamamen ayrı olabileceğini düşünemediğim için bence birbirlerinin sınırlarını aşmamak üzere beraber hareket edebilirler.	Din ve siyaseti birbirinden ayrı düşünmek yerine onları belli sınırlar çerçevesinde beraber hareket edebileceklerini düşünmeliyiz.
5	Din ve siyaset her ne kadar birbirinden ayrı düşünülmesi gereken olgular olmasına rağmen bunun mümkün olmadığı göz önüne alınırsa birbirine müdahale yapmaksızın birlikte hareket edebilirler.	
5	Din ve siyaset beraber yol alabilirler ama kimse kendi çıkarını düşünmeden hareket ederse. Lider olmaya çalıştıklarında işler kızıyor. Günümüzde karşılaştığımız durumları göz önüne aldığımızda cemaat ve yönetim (iktidar) arasında bir çekişme olduğunu görüyoruz.	
7	Türkiye göz önünde bulundurulduğunda din-siyaset ilişkisi asla birbirinden ayrı düşünülemez. Bence ikisi de kendi çerçevesinin dışına taşmadığı müddetçe beraber ilerlemelidirler.	
14	Her ne kadar laiklik önemli gibi görünse de bunu başarabilmek çok zordur. Hele hele Müslüman ülkelerde nerede ise imkansızdır. Bu yüzden bence din ve siyaset birbirinden ayrı düşünülemez. Dini liderler dolayısıyla devlet işlerinde söz sahibi olabilirler.	
9	Ayrılamayacağı için birlikte dursunlar ama şimdiki gibi değil. Herkes yerini bilmeli. Din din gibi, siyaset de gerektiği gibi hareket etmeli.	
2	Din adamları siyasetin içinde yer almamalı ama uygulanacak olan politikaları yaparken o ülkenin dini inancı göz önüne alınarak yapılırsa iyi olur. Sonuçta politikalar o insanlara uygulanıyor.	
7	Din adamları siyasette yer almaya başladıktan sonra her şey daha karmaşık hale geldi. Çünkü belirli bir zaman sonra birbirlerine de karışmaya başlıyorlar ve kaos ortamı oluşuyor.	
15	Din ve siyasetin aslında ayrılması yönünde bir düşüncem var ama bunun şu sıralar imkanı yok. Her ne kadar siyasette dinin kullanılmadığı beyan edilse de liderimizin dini duyguları ağır bastığından bu duygular siyasette bir pusula görevi görüyor.	

Görüşme yapılan kişilerden bazıları din ve siyaseti konumlandırma bakımından din adamlarının ve dini liderlerin siyasette yer alıp almama konusundaki soruya “laiklik” i arka plana atarak cevap vermişlerdir. Çoğunluğun Müslüman olduğu bir ülke olan Türkiye için “Laiklik” tam anlamıyla var olmasa da din-siyaset ilişkisinin gözden geçirilmesini ve din adamlarının “**sınır aşımı**” yapmadan siyasette yer alabileceklerini, birbirlerine müdahale etmeden hareket edebileceklerini söylemişlerdir. Görüşmeciler böylelikle din ve siyaset ilişkisinin tam manasıyla beraber yürütülmesi taraftarı olmadıklarını ortaya koymuşlardır.

Genellikle içlerinden çıktıkları toplumların değerlerini yansıtan bir potansiyele sahip olan dinler, aynı zamanda evrensellik iddiası da taşırlar. Dinlerin siyasal yaşama etkileri genellikle tutucu yönde yansıdığı iddia edilse de gerçekte dinler, getirdikleri kurallar ve inançlardan çok din adına konuşan ve yorum yapan insanların davranışlarına göre değerlendirilir (Kışlalı, 1995:51). Din faktörü, yüzyıllarca iktidarın kaynağı ve meşruiyetinin dayanağı olarak görülmüştür.

Platon’a göre siyasi iktidarın meşruluğu ve toplumun rıza ve itaatinin sürekliliği için din önemli bir unsurdur (Platon, 2005: 75). Weber’e göre din, toplumda ortak bir kader ve ülkü yaratılmasında önemli bir unsurdur. Ayrıca din, bir toplumsal ve siyasi bütünleştirici araç olarak kullanılabilir. Buna göre din, siyasal iktidarın belirlediği ekonomik ve toplumsal yapıyı güçlendirecek önemli bir etken olmasının yanında, siyasi iktidara mutlak itaati emreden bir meşruiyet aracıdır (Weber, 1997: 29). Günümüz toplumlarında bireyler siyasallaşmaya başlamalarından itibaren din ve siyaset gibi kurumlarla birlikte yaşamaktadırlar.

Dolayısıyla din ve siyasal alan ilişkisi, tarihin her döneminde insanlığı meşgul eden bir faktör olarak tarihsel ve sosyolojik bir gerçekliktir (Mardin, 1992:30).

Görüşme sırasında katılımcıların din ve siyaset konusundaki fikirlerinin birbirleriyle çakıştığı görülmektedir. Din, insanların hayatında ne kadar vazgeçilmez bir olgu olsa da insanların bunu gün yüzüne çıkarmaları biraz sancılı süreçlerden geçmektedir. Görüşmecilerden aldığım dönütler çerçevesinde, kişiler günümüzde dini inançlarını gün yüzüne çıkarmayı çoğu zaman reddetmektedir. Bu yüzden inançlarını içlerinde ve üstü kapalı bir şekilde yaşamaktadırlar.

3.4.1.3. Seçmenlerin günümüz dini yaşamındaki farklılaşma algıları

Tablo 3.46. Günümüz Dini Yaşamın “ Rahat Yaşam ” Olarak Algılanması

Rahat Yaşam		
Görüşmeci No	Cümle/Cümler	Yorum/Açıklama
2	1990 sonrası dönemde artık az az insanlar neyin ne olduğunun farkına vardılar. Bilim de ilerledi. İnsanların içindeki o cahil kısım bir nebze olsun köreldi. Bu yüzden dine karşı olan bu katı yaklaşımda biraz biraz yumuşadı. Artık eskiye nazaran daha esnek bir yaşam var. İnsanlar daha rahat.	Dindar kesimler okuma, iş bulma, çalışma v.s yönünden eskiye nazaran daha rahatlar. Toplum içerisinde daha rahat hareket edip daha rahat yaşayabiliyorlar.
6	İslam daha da yayıldı denilebilir. Herkes rahatça dinini yaşayabiliyor.	
13	Dindar kesimlerin daha fazla lehine olabilecek şeyler gerçekleşti, yaşandı. Yaşam onların bakışı ile düzenlenir hale geldi. Alışveriş merkezlerinde rahatça ibadet yapıp, eğitim ve sağlık olanaklarından yararlanabiliyoruz.	
10	Dindar kesimler artık daha rahat hareket eder hale geldi. Hele hele bu boyut diğer vatandaşları aşar oldu şu sıra. İş başvuruları ve alımlar din üzerinden düzenlenebiliyor. Bu yüzden bu durum bazı insanlar tarafından kullanılabiliyor. Dindar olmadığı halde öyleymiş gibi davranan bir çok insan türemiş durumda.	
9	İnsanlar artık rahatlar, dindar insanlar artık gereksinimlerine vs kolaylıkla ulaşabiliyorlar. İş konusunda öncelik almış durumdalar.	
5	Çevremde bir sürü insan var. Kapalı olduğu için okula gidemeyen. Ama şimdi bu durum değişti. Artık rahatlıkla başörtülerini çıkarmadan okula gidilmeye başlandı. İş bulma durumları da bu oranda arttı. Tabii bu durumu kullanan yok mu o da sorgulanır. İş bulmak için kapananlar bile olmaya başladı. O ayrı...	
7	Dindar kesim artık eğitim kurumlarında ve başka devlet kurumlarında artık daha özgürce hareket edebiliyor. Türban sorunu çözüme kavuşturulduktan sonra polisler bile türban takar oldu. Ayrıca iş bulma konusunda da öncelikler değişti. Dindar insanları almaya yönelik çalışmalar başlatıldı.	

Görüşmecilerin çoğunluğu günümüz dini yaşamındaki farklılaşmaları “dini yönden rahatlama” olarak ele almışlardır. Bu yönde 1990 öncesi ve sonrası

olarak düşünölen süreçte kişiler öncesine nazaran dini düşöncelerini yaşayabilmeleri bakımından daha rahat hareket ettiklerini beyan etmişlerdir. Görüştüğümüz kişiler dindar olsun olmasın, yaşanan yenilikleri “örneğin türban sorununun çözümü” iyi yönde değerlendirmişlerdir. Ayrıca okuma ve iş bulma bakımından dindar kesimlerin daha rahat hareket ettiğı de ortaya konmuştur.

Görüşmenin bu kısmından çıkarılacağı kadarıyla kişilerin bir partiye oy vermesi ya da bir parti üzerinde belirli bir düşünceye sahip olması kendi dini tutum ve tercihleriyle yakından alakalıdır. Çünkü iktidardaki liderini “Müslüman” olarak tanımlayan ve bu yönde bireylere yararlı işler yaptığını düşünen görüşmeciler, oy tercihlerinde yapılan bu dini yönelimli uygulamaları da göz önünde bulundurmaktadırlar.

Tablo 3.47. Günümüz Dini Yaşamın Artan Farkındalık Olarak Algılanması

Artan Farkındalık		
Görüşmeci No	Cümle/Cümlerler	Yorum/Açıklama
3	1990 sonrası insanlarda farkındalık oluşmaya başladı. Çoğu şeyin farkındalar artık. Okuyorlar, çiziyorlar, artık her şeyi herkes biliyor. Her şeyden haberdarlar. Bu yüzden hoşgörü ortamı oluştu git gide. Din konusunda da geçerli bu.	Küreselleşme ile birlikte ulaşılabilirlik seviyesinin artması sonucu kişilerin farkındalıkları artmış ve böylelikle kişiler haklar konusunda daha da bilinçli bir şekilde hareket eder olmuşlar.
4	Din git gide anlaşılmaya başlandı diğer insanlar tarafından. Dindar insanlar ve dindar gibi görünmeye çalışan insanlar var Türkiye’de. Ama rahatlama da var diyebilirim.	
13	İslam dini, öncesine göre herkesin ulaşabileceğı yerde. Herkes dinini kolayca öğreniyor, uyguluyor, insanlar daha rahat gibi bu konuda. Özgürce dinini yaşıyor. Kimse kimseye karışmıyor. Teknoloji ile de herkes her şeyi öğreniyor.	
1	İnsanların sahip olduğı dini ve inanç üzerine hakları biraz daha önemsenmeye başladı gibi.	
14	İnsanlar çoğu konuda daha da bilinçlendiğı için neredeyse her konuda fikir sahibi oldular. Bundan dolayı gerek İslam’a gerek başka bir şeye karşı saygı unsuru oluşmaya başladı. Herkesin aynı olmadığı ve bu yüzden de diğerlerinin inançlarına saygı duyulması gerektiğı anlaşıldı. Şimdilerde dini kimlik bu yüzden rahatlıkla icra edilebiliyor.	

Görüşmecilerin verdikleri cevapları değerlendirecek olursak günümüz dini yaşamındaki farklılaşmaları genel anlamda “artan farkındalık” olarak ele aldıklarını belirtmişlerdir. Günümüz bilişim çağında bilgiye ulaşma, iletişim ve haberleşme yönünden büyük bir gelişme kat edildiği için kişilerin din konusundaki farkındalıkları da bu ölçüde artmıştır. Dolayısıyla küreselleşme ile birlikte elde edilen bu ulaşılabilirlik sayesinde kişilerin bilinçlilik seviyeleri yükselmiş ve dindar insanların sahip oldukları hakların ihlal olmaması için belirli bir hoşgörü ortamı oluşmuştur

Tablo 3.48. Günümüz Dini Yaşamın Belirsizliğin Hakimiyeti Olarak Algılanması

Belirsizliğin Hakimiyeti		
Görüşmeci No	Cümle/Cümler	Yorum/Açıklama
2	Durum biraz karışık gibi sanki. Çünkü öncesinde İslami kimlikte "gizlilik" yoktu. Kim neyse oydu. Ama şimdilerde kimin ne olduğu belli değil. İslamcı olanlar bunu saklıyor. Olmayanlar sanki İslamcıymış gibi hareket ediyor. Burada da belirsiz bir durum ortaya çıkıyor.	Görüşmecilerin bir kısmı günümüz dini yaşamındaki farklılaşmaların sebebini kişilerin içlerinde yaşadıkları tedirginlikten kaynaklı bir belirsizlik ortamı ile açıklamaktadırlar
8	Öncesine nazaran şartlar daha da belirsizleşti. Ne kadar bir rahatlama ve esnekleşmeden bahsedilse de yine de insanların içinde bir tedirginlik hakim. Ayrıca din, çıkarlar uğruna kullanılmıyor da değil; iş bulmak, göze girmek vs. gibi.	
15	Türkiye’de İslam dini git gide daha da görünürlüğü arttırsa da insanların dini kimliklerini yaşama konusunda şüphelerim var. Artık din olması gerektiği gibi yaşanmıyor. Herkes onu kendine göre yorumlar oldu. Bu yüzden eskiye nazaran İslam’ın içi boşaltılmaya başlandı.	
4	İslami kimlik, öncesine nazaran Türkiye’de sanki daha da arttı. Ama sonunda da kimin ne olduğu sorunu çıkmaya başladı.	
3	Açıkça konuşmak gerekirse insanlar dindar taraflarını eskiye nazaran daha da saklar bir vaziyet almıştır. Ülkede belirsiz bir ortam baş gösterdiği için daha çok bazı kurumlarda çalışanlar nötr bir pozisyona bürünüyorlar. Kimse başına herhangi bir iş gelmesini istemiyor.	

Görüşmeciler günümüzde dini yaşamda her ne kadar da rahatlama olduğunu bildirseler de aslında bir tedirginlik ortamının da baş gösterdiğini söylemektedirler. Dini kimliklerin görünürlüğü git gide artış gösterse de dini yaşama konusunda görüşmecilerin bazı sıkıntılarının olduğunu tespit etmekteyiz. İçinde bulunulan bu belirsizlik ortamı kişileri ileriye dönük olarak bir tedirginlik yaşadığını ortaya koymakla birlikte kendileri dışındaki diğer kişilere karşı da bir tavır takınmalarına neden olmuştur.

Gündelik problemlerin çözülmesinde bir araç olarak kullanılan din, çoğu insan için güvenli bir liman özelliği taşımaktadır. Din, eskiden olduğu gibi hem modern hem de postmodern dönemde sunduğu kimlik ile insanların belirli bir anlam dünyası inşa etmesine yardımcı olmaktadır. Bireylerin yaşamındaki farklı kimliklerin içerisinde din, onların en önemli ve en etkin kimlik faktörü olarak görülmektedir. Bu noktada dinin birleştirici ve uzlaştırıcı etkisi için içine girerek insanların din sayesinde karşılıklı güveninin inşa edilmesi ve barış dilinin tesisinin oluşması için çaba harcanması gerekmektedir. Görüşmecilerin bu doğrultuda “Günümüz dini yaşamındaki farklılaşma algıları” ortaya konmaya çalışılmış ve bu konuda “Rahat Yaşam, Artan Farkındalık ve Belirsizliğin Hakimiyeti” başlıkları altında düşüncelerine yer verilmiştir. Görüşmecilerin çoğunlukla üzerinde durduğu konu günümüzde küreselleşme ile beraber teknolojinin gelişmesi ve bilgiye ulaşımın kolaylaşması sonucu din konusunda insanların daha da farkındalık sahibi olduğudur.

“İslam dini, öncesine göre herkesin ulaşabileceği yerde. Herkes dinini kolayca öğreniyor, uyguluyor, insanlar daha rahat gibi bu konuda. Özgürce dinini yaşıyor. Kimse kimseye karışmıyor. Teknoloji ile de herkes her şeyi öğreniyor.”(G13)

Sonrasında ise değindikleri konu, dinini yaşayan insanların daha rahat bir yaşam sürmeye başlamalarıdır:

“Dindar kesim artık eğitim kurumlarında ve başka devlet kurumlarında artık daha özgürce hareket edebiliyor. Türban sorunu çözüme kavuşturulduktan sonra polisler bile türban takar oldu. Ayrıca iş bulma konusunda da öncelikler değişti. Dindar insanları almaya yönelik çalışmalar başlatıldı.”(G7)

Son olarak da birkaç görüşmecinin beyanı ile söylenen belirsiz bir dönemden geçtiğimiz fikri ile karşılaşılmıştır. İslami kimliğin görünürlüğü konusundaki belirsizlik insanları tedirgin etmektedir. Eskiden dinlerini göz önünde taşıyan insanların günümüzde “gizli” denilebilecek bir yaşam sürmesi, bu konuda bazı kuşkuları doğurmaktadır.

TEMİZEL’in (2012) de yapmış olduğu doktora tezinde görüşülen 1695 seçmenle görüşülmüştür. Bu çalışmadaki amaç, seçmenlerin dinsel yaşantıları konusunda bugünü ve öncesinin bir kıyaslamasının yapılmasıdır. Görüşülen seçmenlerin %45,7’si dinsel inançları doğrultusunda yıllara nazaran herhangi bir değişikliğin olmadığı yönünde bör görüş belirtirken, %44,3’ü gittikçe güçlendiğini, %10’u da zayıfladığını söylemişlerdir. Abuzar’ın (2003) yaptığı çalışmada, seçmenlerin %37’si öncesine nazaran arttığını, %21,4’ü dine olan bağlılığında zayıflamaların olduğunu, %41,6’sı da hiçbir değişikliğin olmadığını dile getirmişlerdir (Abuzar, 2003: 114). 682 katılımcıyla yaptığı çalışmada Polat (2010) ise, verilerinden katılımcıların %63,8’inin dine bağlılık konusunda herhangi bir değişiklik yaşamadığını, %24,6’sında artış olduğunu, %11,6’sında da dine bağlılık konusunda kopma yaşandığını (zayıfladığını) elde etmiştir (Polat, 2010: 175).

Yukarıdaki sonuçlar bizim bulgularımızla karşılaştırılacak olursa; araştırmamızda kişilerin dine karşı farkındalık düzeylerindeki artış ve dini yaşama yönünden elde edilen bir rahatlığın söz konusu olması, dini inançların git gide güçlendiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla böyle bir sonuç, son zamanlarda Türkiye’de muhafazakarlık ve dindarlığın yükselmesi ile ilişkilendirilebilir.

3.4.1.4. AK Parti'nin sosyal politikalarını değerlendirme şekilleri

Tablo 3.49. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Maddi Destek Bağlamında Değerlendirilmesi

Maddi Destek		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
1	Dulu, yetimi, şehit ailelerini vs. ortada bırakmamak için maaş bağlaması olayı güzel. Partinin uyguladığı politikalarda "eğitim" alanındaki olanları çok beğeniyor sayılmam. Sistem biraz altüst oldu gibi. Bunun biraz daha iyileştirilmesi gerekiyor.	AK Parti, halkına birçok yönden maddi destek sağlayan bir parti karakterindedir.
13	Elinden geldiğince herkese el açıyor parti. Aylık bağlıyor. Ben alıyorum şimdi. O olmasa geçinemezdik. 4 çocuk var bende. Yaşam zor. Ama yine de annemin aylığı ile geçinip gidiyoruz.	
2	Durumu olmayan insanlara aylık bağlaması çok güzel. Dullara, yaşlılara, özürülere... asgari ücreti arttırması, sağlık alanında birçok güzel politikalar türban sorununu çözmesi, yolsuzlukla mücadele. AK Parti'nin uyguladığı politikalar son derece tatmin edicidir.	
7	Halkın daha rahat yaşaması ve hareket etmesi için birçok politika yapılmıştır. Bu politikalar genel manada değerlendirildiğinde tabi ki de çok faydalı ve gerekli olan şeylerdir.	
13	Yaklaşık olarak her konuda iyi gibi. Asgari ücretlerin artması bile insanlara çok iyi geldi. Herkes olumsuzlukları konuşurken aslında olumlu tarafları görseler ne iyi olur.	

Öksüz ve yetim çocuklar, engelliler, herhangi bir sosyal güvencesi olmayanlar, belirli bir yerden geliri olmayanlar, olsa da belirlenmiş olan alt sınırın aşağısında olanlar, mal sahibi olmayanlara muhtaç aylığı bağlanmaktadır. 2002 ile 2014 yıllarında muhtaç aylığı alanların sayılarını verecek olursak; 2002'de bu sayı 1054 iken, 2014'te 3.598'dir. Dolayısıyla kişi sayılarındaki fark edilebilir artış burada göze çarpmaktadır. Hükümet artık kişilere (muhtaç) ulaşımı farklılaştırmış ve yardımı onlara dolaylı yoldan değil doğrudan vermeye başlamıştır. Örneğin, yemek için artık kişiler kuyruklarda beklemek yerine yiyeceklerin evlerine gitmektedir. Bu arada öğrencilere de ilkokuldan başlayarak ortaöğretim ve yüksek öğretim de eğitim bursu verilmektedir.⁸ AK Parti'nin bu ve buna benzer bir çok

⁸ <https://www.akparti.org.tr/site/icraat/22494/sosyal-yardimlar> (erişim:11.11.2016)

yardımı söz koşudur. Örneğin; yaşlıya, sokakta kalmışlara, işsizlere, yaşlı ve engellilere bakanlara gibi...

Tablo 3.50. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Gizemlerle Dolu Olduğu Görüşü

Gizemlerle Dolu		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
10	Parti gizemlerle dolu bir parti. Ne zaman ne olacağını tamamen kestiremiyoruz. Ama yapmış olduğu politikalar şimdilik iyi ama daha iyi de olabilir. Mesela eğitim ve ordu konusuna el atılması gerektiği kanısındayım.	Parti, ne zaman ne yapacağı belli olmayan bir yapıdadır.
12	Politikalar iyi. Ama şöyle bir durum var. Partinin bir sonraki adımını kestirmekte güçlük çekiyoruz. O yönden biraz esrarengiz hareketler sergileyebiliyor. Bazen bu hareketleri bizim çok işimize gelecek türden olurken bazen hayal kırıklığına da uğrayabiliyoruz.	
4	Uyguladığı politikalar iyi. Yapmış olduğu şeylerden yana bir sıkıntımız yok ama bazen ne zaman ne yapacağı belli olmayan durumlarla karşılaşıyoruz. Sonuçta parti halkını düşünürken kendini de düşünmesi gerekiyor.	

AK Parti, dinsel kimlik siyasetini yeni bir mecraaya yönlendiren bir parti olarak en önemli ve en göze çarpan özelliği, dinsel bir gündem oluşturmaktan kaçınmasıydı. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin konuya ilişkin siyasi duruşundaki ikircikli görüntüsü, onun ülke içindeki güç dengelerini gözetlemek ve aynı zamanda kendi tabanının taleplerini karşılamak zorunda olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla parti bir konu hakkında karar vereceği zaman bu kararı iki kere düşünmesi gerekmekte ve ona göre hareket etmesi beklenmektedir.

Tablo 3.51. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Dini Rahatlama Getirdiği Yönündeki Görüş

Dini Rahatlama		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
1	Kardeşim kapalı olduğu için ilk olarak aklıma gelen okullara özgür bir şekilde girebilmesi olmuştur. Olabildiğince durumu, halkın durumunu iyileştirmeye çalışmaktadır. Bu yüzden uyguladığı politikaların çoğu refahı artırma yönünde. Dolayısıyla yaptıkları güzel şeyler.	Dindar insanların/ kesimin daha rahat yaşaması için koşullar oluşturulmuştur.
5	İnsanların dinini daha rahat yaşamasını sağlamıştır. Artık türban sorununun büyük bir kısmı atlatılmıştır. Hastanelerde artık daha rahatız. Sağlık problemleri kolaylıkla çözülüyor. Her ne kadar durum kötü olsa da hayat pahalılığı yaşamıyoruz.	
14	AK Parti, Türkiye'de İslami yaşam tarzını yaymaya çalışıyor. Devlet kadrolarına İslami kesimleri daha çok yerleştiriyor. Uygulamış olduğu sosyal politikalarla temel hak ve özgürlükleri en fazla destekleyen parti.	
2	Şöyle bir halkın çerçevesinden bakarsam son zamanlarda yakınılan bir durum var. Türban vs. olaylarından sonra AK Parti'nin biraz daha dini liderlik vasfının ön plana çıktığı yönünde. Çünkü şu zamanda iş başvurularında ya da kurumsal işlerde daha çok dini kriterlerin göz önüne alındığını görüyoruz. İşe alımlarda onlar bir adım önde gibi. Bu yüzden bazı belirsizlikler ve ayrımcılık denilen şeylerle karşı karşıyayız. Kimin ne olduğu artık belli değil, insanlar çıkarları için olmadıkları kılıklara bürünebiliyorlar.	
4	Türban konusu bizim için önemli. Bizim aile ve akrabalarda başını açmak istemediği ya da başı açılacak diye bir sürü kızımız okuyamıyor ya da az okuyordu. Bu sorun biraz giderildi.	
14	Partinin yapmış olduğu bütün politikaları desteklememekle beraber çoğu konusunda da partiyi tebrik ediyorum. Şöyle bir durum söz konusu. Son zamanlarda grafik biraz İslamcı kesim üzerine yoğunlaşıyor ama bizim haklarımız da tamamen yeniyor diyemem.	
16	İnsanların dini hayatlarını daha rahat yaşamasını sağlaması. İnsan haklarının ihlal edilmesinin önüne geçmesi. uyguladığı politikalarla insanların daha rahat yaşamasını, belirli maaş bağlayarak rahat etmelerini sağlamıştır.	

Partinin kurucu kadrosuna göre İslami kimliğe ilişkin hak ve özgürlüklerini savunmak, demokratik çoğulcu bir siyaset tarzını benimsemekle mümkündür. Bunun için kendilerini ne kadar dinsel bir gündem oluşturmaktan alıkoysalar da aslında ülkeyi demokrasi yolu ile dönüştürmeye ve genel bir özgürlük alanı açmaya yönelmişlerdir. Dolayısıyla dinsel sembolizmi açıktan kullanmaktan böylece kaçınmışlardır. Onlar din ile ilgili meseleleri daha çok “temel hak ve özgürlükler” adı altında ele alacaklarını halka bildirmişlerdir.

Burada görüşmecilerin çoğunlukla dile getirdikleri “türban” meselesine de parti dinsel kaynaklı gerekçelerle değil temel hak ve özgürlükler bağlamında liberal söylemlerden yola çıkarak savunma tutumu, demokratik dönüşümü sağlamak hedefine de uygundu.

Tablo 3.52. AK Parti'nin Sosyal Politikalarının Yüksek Performans Şeklinde Yorumlanması

Yüksek Performans		
Görüşmeci No	Cümle/Cümler	Yorum/Açıklama
7	Eğitim, sağlık, din konularında uygulamış olduğu politikalar son derece iyi. Sağlıkta, hastanede sıra beklenmemesi, bazı yetkilerin sağlık ocaklarına aktarımı. Eğitimde zorunlu eğitim, kitapların devlet tarafından karşılanması. Dinde ise serbestçe dinini yaşama özgürlüğünü elinde bulundurması.	AK Parti, ortaya koymış olduğu uygulamaları ile seçmenleri tarafından performans olarak yüksek görülmektedir.
10	Ben sağlık konusunda yani hastaneler konusunda yaptığı şeylerden ötürü onu kutluyorum. Eskiden hasta olsak kendimiz baktırmak için çok uğraşırdık ama şimdi evine kadar bile geliyorlar bakmaya.	
3	Kimsenin mağdur olmaması yönünde politikalar düzenleniyor. Mesela en son kamu ve diğer kuruluşlarda haksız gere yelen insanları bir bir gönderme konusu. Olayın iç kısmına çok fazla girmeden genel bazlı değerlendirildiğinde durum böyle. Olayın iç yüzü çünkü tam olarak belli değil, herkes kendine göre yorumluyor.	
8	Ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok alanda yapmış olduğu politikalarla durumu iyileştiren bir yönü var partinin. Yaşlıların bakımı, güvenliği, parasal yardım gibi şeylerle ilgilenmenin yanında eğitim, sağlık gibi alanlarda da olabildiğince aktif.	
11	Sosyal politikalar çoğunlukla inanların faydasına olan ve yararlanabileceği şeyler.	

AK Parti, sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlarda göstermiş olduğu yüksek performansı ile halkın gönlünü kazanmıştır. Görüşmecilerden daha çok yaşlı kesim tarafından ortaya konan sağlık alanında meydana gelmiş olan yeniliklerin varlığı paha biçilemez derecededir. Dolayısıyla görüşmecilerden bazıları eskiden çekmiş olduğu çileleri de aktarmadan edememiştir. Örneğin; hastanelerdeki oluşan kuyruklardan tutun, okula bir türlü başörtüsü ile giremeyenlere ve asgari ücretlerin minimal seviyesinde olduğu zamanlardaki geçim sıkıntılarını...

3.4.1.5. 15 Temmuz darbe girişimini değerlendirmeleri

Tablo 3.53. 15 Temmuz Darbe Girişiminin Haince Saldırı Olarak Görülmesi

Haince Saldırı		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
9	Haince bir saldırıydı. Çocuklarımız vatanı çok iyi savundular. Liderimiz de destek verdi.	İnsanlık dışı bir olaydı.
7	Yaşanmaması gereken süreçlerdi. Ama ucuz atlatıldı. Aslında ölenleri bir tarafa bırakırsak halkın tepkisini ölçmek bakımından bir nebze iyiydi. Türk halkının karşı konulmaz direncini böylelikle görmüş olduk.	
1	İnsanlık dışı bir olay. Yemek yediğin tabağa tükürmek gibi. Sonuçta kendi halkını öldürmeye, liderini alaşağı etmeye çalışan bir takım insanlar var. Allah'tan ileriye gitmeden durduruldu. Cumhurbaşkanımız sağ olsun. Sayesinde bu badireyi de atlattık.	
6	Olmaması/yaşanmaması gereken bir süreçti. Halkın birbirine düşmesi planlandı ama boşuna çıktı. Halk vatanına sahip çıktı. Arkalarında lideri de onlara destek verdi.	
4	Yaşanmaması gereken bir olaydı. Ama yaşandı ve bitti. Şimdi durumlar iyileştirilmeye çalışılıyor. Bir daha aynı şey tekrar etmesin diye temizlik yapıyor kamu kurumlarında, başka kurumlarda.	

Türkiye, 15 Temmuz 2016'da askeri darbe girişimine maruz kalmıştır. Dolayısıyla 15 Temmuz Cuma günü Türkiye, tarihinin en kanlı günlerinden birisini yaşadı. 16 Temmuz sabahına kadar süren olayda 240 kişi şehit düşerken, 2 bin 191 kişi yaralandı. Darbecilerden de 24'ü ölü, 50'si yaralı ele geçirildi. Türkiye'de OHAL ilan edildi. Girişimin ardından Türkiye en kritik ayını yaşadı. Binlerce memur Fethullah Gülen Cemaati'ne mensup olduğu iddiasıyla görevden

uzaklaştırıldı. TV kanalları, haber siteleri, kurumlar kapatılırken çok sayıda gözaltı ve tutuklama gerçekleştirildi.⁹

Görüşmecilerden bazıları 15 Temmuz darbe girişimini ilk olarak hain bir saldırı olarak değerlendirmişlerdir. Yaşanmaması gereken bir olay olduğunu ama yaşandıktan sonra da bütün sıkıntılara rağmen toparlanma sürecine girildiğini belirtmişlerdir.

⁹ Cumhuriyet gazetesi,
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/584540/15_Temmuz_dan_15_Agustos_a..._D_arbe_girisiminin_1_aylik_bilancosu.html (Erişim Tarihi: 08.11.2016).

Tablo 3.54. 15 Temmuz Darbe Girişimini İşin Aslı/ Arka Perde Olarak Yorumlama

İşin Aslı/Arka Perde		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
14	Bu konuda çok da bir şey demek istemiyorum. Çünkü işin aslı tam olarak ortaya çıkmadı. İktidar ile cemaat birbirine giriyor. Cemaatin iktidara karşı ayaklandığı bildiriliyor, daha doğrusu halka karşı. Bu durum böyle de olabilir, farklı şekilde de. Medya maalesef işine geldiği gibi veriyor haberleri. Tarafsız bir şekilde durumu değerlendiren olmadıkça aydınlığa kavuşmayacak gibi.	Son zamanlarda yaşanan olayların kim tarafından ve ne sebeple meydana geldiği tam olarak ortaya konulamamıştır. Dolayısıyla halk işin aslının gün yüzüne çıkarılmadığını belirtmektedir.
6	Şaşırtan bir olay. Korkunç. Dehşet verici. Ama işin aslını kimse bilemiyor tabii. Her şeye rağmen biz tek yürek olduk. Verebileceğimiz kuru bir canımız var o da vatanımıza helal olsun. Şehadet şerbetinden içeceksek beklemeyiz içeriz. Yeter ki çocuklarımız, torunlarımız rahat etsin.	
10	Böyle askeri darbeleri daha önce de yaşamıştık. Alıştığımız bu durumlara ama hala tarihin tekrar etmesi konusu şaşırtıcı. Lideri iktidardan indirmek için böyle bir komplo düzenlenmesi ama planların altüst olması. Ortada çok muğlak olan durumlar var. Hala daha tam olarak aydınlatılmadı. Bu darbeyi gerçekten kim yaptı? En büyük soru kafalarda. Ne olursa olsun bu zor durumdan sağ salim kurtulduğumuz için mutluyum.	
5	O gün ne nasıl oldu biz de anlayamadık. Ama kısa sürede durdurulmasına sevindik. Türkiye hemen yıkılabilecek bir ülke değil. Liderimiz ve halk sayesinde bu zorluğun da üstesinden geldik Allah'ın izniyle. Ben kalkışmayı yapanların Türk askerlerinin olabileceğini düşünmüyorum. Onlar kendi halkına silah tutacak kişiler değil. Bu işin arkasında başka şeyler var.	
2	Aslında bu darbe girişiminin perde arkası tam da oturmuş değil bende. Ne oldu, nasıl oldu, kim yaptı bunlar oturmadı. Medyanın aktarmış olduğu şeylere de artık güven kalmadığı için bir kabullenilmişlik durumu hakim. Yaşıyoruz, başımıza ne zaman ne geleceğini bilmeden. Nefes almak bile kafi geliyor durumumuzun iyi olduğunu göstermek için.	
9	Bir darbenin akşam vakti yapılması zaten hayret verici bir konu. Zaten başarı da sağlayamadılar. Arka perde konusunda bir çok konuşulan şeyler var ama hangisi tam olarak doğru bilemiyoruz biz.	
3	Ülkede plan yapma ve uygulama durumları çok karışık bir hal aldı. Ülke hakkında içten ve dıştan belirli planlar yapılıyor. Biz bu konuda çok aydınlatılmamakla birlikte her zaman da olayın tam merkezinde yer alıyoruz. Çoğu zaman da en çok etkilenen biz oluyoruz. Darbe konusu da aynen bu olayların içinde. Belirsiz bir mesele.	

Türkiye’de son zamanlar, özellikle darbe girişiminden sonra, birlik ve beraberlik mesajlarının daha çok gündemde olduğu bir döneme girilmiştir. Sağcıs solcusu, laikler muhafazakarlar, liberaller demokratlar ve siyasi partiler bu birliğin oluşması için durmadan çağrı yapıyorlardı. Çok hızla gelişen tasfiyeler, tutuklamalar ve idam cezalarının yeniden gündeme getirilebileceğine dair açıklamalar, akademisyenlerin, gazetecilerin tutuklanması gibi olaylar bir çok belirsizliği de arkasında getirmiştir. Git gide daha da belirsiz hale getirilen bu süreçlerden kaynaklı halkın tam olarak durumdan haberdar olmaması ve **“işin aslı/arka perde”** sini merak etmesi oldukça normaldir.

Tablo 3.55. 15 Temmuz Darbe Girişimini Korkusuz Yürekler Bağlamında Ele Alma

Korkusuz Yürekler		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
8	Birlik ve beraberliği ile diğer ülkeleri birbirine düşüren ve hayran bırakan Türkiye son zamanlarda zorlu sınavlardan geçmektedir. Bu sınavlardan biri de yaşadığımız darbe girişimidir. Ama her ne olursa olsun bu vatan bir bütündür, parçalanamaz.	Türk milleti vatanına sahip çıkan korkusuz yürekleri içinde barındırmaktadır.
7	Kısa süren bir darbe girişimi, daha doğrusu uzun olması engellenen bir darbe girişimi. Halk ve lider birlikte hareket edip bu zorluğun da üstesinden gelmiştir. Türk halkı hiç bir zaman zorluğu görünce veya vatanının elinden alınacağını görünce korkan bir millet değildir.	
11	Beklenmedik bir anda beklenmedik bir olay. Ordunun böyle bir işe kalkışması ve Türk polislerine silah açması kötü bir şey. Ama Türk milleti içindeki vatan sevgisini kaybetmemiş ki sokaklara çıkıp ülkesini korudu. Arkasında da onlara tam destek veren Recep Tayyip Erdoğan eşliğinde.	
3	Bu darbe, ben de başta olmak üzere hepimizin dışarı sakağa kendimizi atmamıza sebep oldu. Sorun değil. Gerekirse bu vatan için canımızı veririz. Ama Türk askerinin polise böyle bir girişimde bulunması değişik bir durum. Tam olarak durum açıklığa kavuşturulmadı ama olsun. Bu olay olmamalıydı.	
13	Sokaklara onca insan döküldü. Milleti birbirine düşman etmeye çalıştılar ama beceremediler. Türk milleti, atalarından aldığı o mirası her zaman korur ve koruyacaktır. O korkusuzdur ve cesurdur. Ne kadar teçhizatla gelseler de bu ülkeyi yok edemeyecekler.	

Türk milletinin damarlarında atalarının kanı olduğu sürece vatani için gözünü kırpmadan canını vermeye her zaman hazırdır. Sonuçta yaşanan olaylar tarihte sürekli tekrar ettiği için kişilere düşen görev her zaman her şeye karşı hazırlıklı olmaktır. Geçmişte ezanları susturanlar, camileri bombalayanlar, Menderes’i indirenler, bu darbeyi yapanlar, vatana ihanet edenler, İslam’a, ümmete ve millete tokat vurmaya çalışanlar aynıdır. Bu yüzden Türk milleti korkusuz, cesur ve uyanık olmalıdır. Karşısına çıkan zorluklara karşı yılmadan göğsünü siper etmeli ve vatanına sahip çıkmalıdır. Vermiş olduğumuz bu düşünceler görüşülen bir çok katılımcının da aynı fikirde oldukları düşüncelerdir.

Tablo 3.56. 15 Temmuz Darbe Girişiminin “ Tedirgin Gözler” Şeklinde Yorumlanması

Tedirgin Gözler		
Görüşmeci No	Cümle/Cümler	Yorum/Açıklama
4	O gün çok korktuk. Ne olduğunu fark edemedik, anlamadık. Sonra kısa sürede olaylar olaylar... Allah’tan hemen bitti darbe denilen bu illet. Ucuz atlattık.	Kuşku ve korku dolu anlar yaşanmıştır.
13	O gün kötü bir gündü. Televizyonu açtık darbe oluyor dediler. Korktuk. İnsanların bu şekilde birbirine girmesi bizi korkutuyor.	
11	Darbe, insanlık tarihinde unutulmaz bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Kısa süreli de olsa bir korku saldı. Vatani ele geçirmeye, içeride huzursuzluk çıkarmaya çalışan insanlara gereken cevap verilmiştir.	
8	Herkesi kuşkuya ve korkuya düşüren bir olaydı. Ama soğukkanlılıkla üstesinden geldiğini düşünüyorum.	

Halk, darbe girişiminin olduğunun kesinleşmesi ile birlikte sokağa çıkma yasağının olma ihtimaline karşılık para çekmek ve hanelerine gıda depolamak gibi gereksinimler için hareketlenmeye başladı. Dolayısıyla bu süreçte herkesi bir endişe sardı. Tüm kamu görevlilerinin yıllık izinleri iptal edildi ve çoğu yapılması düşünülen etkinlikler başka tarihe ertelendi. Bütün bu olan gelişmelerden sonra halk oldukça tedirginlik yaşadı ve dolayısıyla süreçlerden fazlasıyla etkilendi.

3.4.1.6. Türkiye açısından gelen son nokta hakkındaki görüşler

Tablo 3.57. Türkiye'nin Yıkılmaz Portresi

Yıkılmadık Ayaktayız		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
16	Son zamanlarda sallantıda bir hayat yaşamamıza rağmen yine de sahip olduğumuz birlik-beraberlik sayesinde yıkılmadık, sanırım sonrasında da yıkılmayız.	Her ne kadar zorluklar da yaşasa Türk milleti bütün olaylara karşı birlik ve beraberliğini bozmadan hareket edecektir.
13	Sonumuzu bilmeden yaşıyoruz ama yine de ümitliyiz. Birlik-beraberliğimizi yitirmedik. Bunu kaybetmediğimiz sürece Türk milletinin sırtı asla yere gelmez.	
14	Darbe ve terör mevzuları olmasa Türkiye'nin geldiği nokta çok da içler acısı değil. Ama yine de yıkılmadık ayaktayız. Türk milletinin içinde bu korkusuzluğu oldukça Türklerin sırtı yere gelmez diye düşünüyorum.	
7	Büyük badireler atlatılmıştır. Bir çok yerde düzenlenen canlı bombalar, Kürtlerin çoğunlukta olduğu PKK saldırıları ve en son düzenlenen 15 Temmuz darbe girişimi. Halk böyle zor durumlara karşı nasıl ayakta durması gerektiğini bilmektedir. Halimiz ne kadar içler acısı olsa da yıkılmadık ayaktayız.	
8	Ülkeyi bölmek için çeşitli komplolar düzenlenmektedir. Türkiye, son zamanlarda patlamalar, canlı bombalar, PKK ve darbe planı gibi kötü şeylerle karşı karşıya gelmiştir. Ama yine de Türk halkı vatanına sahip çıkmış ve zorlukların üstesinden gelmiştir.	
2	Ne zaman oh rahatladık desek illaki sonrasında bir olumsuzluk oluyor. Ama her ne olursa olsun şükür iyiyiz. Bir daha kötü şeylerin olmamasını ümit ediyoruz.	

Türkiye'de son beş yılda meydana gelen silahlı saldırılarda yüzlerce kişi hayatını kaybetti, yüzlercesi de yaralandı.

7 Haziran 2016: İstanbul Vezneciler 'de çevik kuvvet otobüsünü hedef alan saldırıda 5 sivil, 6 polis hayatını kaybetti. Bu saldırıya da TAK örgütünün üstlendiği açıklandı.

13 Mart 2016: Ankara'nın kalbinde, Kızılay Meydanı üzerinde Güvenpark metro girişine yakın bir noktada yine bombalar patladı. Beyaz renkli bir BMW

marka araçla düzenlenen saldırı 35 kişinin ölümüne neden oldu. Bu saldırıyı da PKK'nın uzantısı olan TAK örgütü üstlendi.

19 Mart 2016: İstanbul'un kalbi İstiklal Caddesi'nde kendini patlatan canlı bomba üç İsraili ve bir İranlı turistin ölümüne neden oldu. İstanbul'un merkezindeki meydana gelen bu saldırı büyük yankı uyandırdı. Saldırının sorumlusunun IŞİD olduğu ortaya çıktı.

17 Şubat 2016: Ankara'da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait bir servis aracı hedef alındı. TBMM'den beş dakika uzaklıkta patlayan bombalar 28 kişinin canına mal oldu, 61 kişi de yaralandı. Saldırı bir intihar bombacısı tarafından düzenlendi. Saldırıyı düzenleyen kişinin TAK üyesi olduğu açıklandı.

12 Ocak 2016: İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda bir turist kafilesinin arasına giren canlı bomba üzerindeki patlayıcıları ateşledi. Suriye vatandaşı olduğu açıklanan saldırgan, 11 Alman turistin hayatını kaybetmesine neden oldu. Patlamada 16 kişi de yaralandı. Saldırının IŞİD bağlantılı olduğu ortaya çıktı.

10 Ekim 2015: Ankara'da tren garının önünde meydana gelen saldırı Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kanlı terör saldırısı oldu. Barış Mitingi düzenlemek amacıyla toplanan kalabalığın arasında art arda patlayan iki bomba, 109 kişinin ölümüne neden oldu. Saldırıda 500'den fazla kişi de yaralandı. Bu saldırının sorumlusunun da IŞİD olduğu anlaşıldı.

8 Eylül 2015: Iğdır'da zırhlı polis aracına düzenlenen bombalı saldırıda 13 polis memuru hayatını kaybetti. Saldırıdan PKK sorumlu tutuldu.

20 Temmuz 2015: Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde düzenlenen bombalı saldırıda 34 kişi hayatını kaybetti, 100'den fazla kişi de yaralandı. Saldırıda Suriye'nin Kobani kentine yardım götürmek isteyen solcu gençler hedef alındı. Saldırıyı düzenleyenlerin IŞİD bağlantısı olduğu ortaya çıktı.

5 Haziran 2015: Diyarbakır'da HDP mitingini hedef alan saldırıda 5 kişi hayatını kaybetti. Saldırı IŞİD bağlantılı çıktı.

11 Mayıs 2013: Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde bomba yüklü araçla düzenlenen saldırıda 52 kişi hayatını kaybetti, 100'den fazla kişi de yaralandı. Hükümet, saldırıdan Esad rejiminin istihbarat örgütü El Muhaberat'ı sorumlu tuttu.

21 Eylül 2011: Ankara'da Kızılay'da patlayan bombalar 3 kişinin ölümüne, 34 kişinin de yaralanmasına yol açtı. Saldırının sorumluluğunu PKK üstlendi.¹⁰

Bu patlamaların yanında yaşamız olduğumuz son büyük olay olarak 15 Temmuz darbe girişimini görmekteyiz. Ülkede tüm bu yaşananlara rağmen bir kısım halk, hala alacak nefeslerinin olduğunu ve son nefeslerine kadar da tüm bu badireleri atlatacaklarına dair inançlarını yitirmeyeceklerini gerekirse bu uğurda savaşıacaklarını belirtmişlerdir. Dini inançlarında bunun karşılığının “tevekkül etme” olduğunu söylemişlerdir.

¹⁰ DW, Türkiye Gündem, <http://www.dw.com/tr/türkiyede-son-beş-yılda-patlayan-bombalar/a-19363717> (Erişim Tarihi: 08.11.2016).

Tablo 3.58. Türkiye'nin Durulan Sular Şeklinde Görünüm Sergilemesi

Durulan Sular		
Görüşmeci No	Cümle/Cümler	Yorum/Açıklama
6	İyi. Duruluyor gibi çoğu şey. Her şeye rağmen ayaktaız, nefes alıyoruz. Sevdiklerimizle beraberiz. Allah başımızdakilere zeval vermesin. İyi kötü yaşayıp gidiyoruz.	Her ne yaşanırsa yaşansın Türk milleti bütün zorlukların üstesinden gelecek potansiyele sahiptir.
7	Gidişatımız her ne kadar kötü görünse de moralimizi bozmamalıyız. Her şeyin üstesinden geldiğimiz gibi bu zor günlerin de üstesinden geliriz.	
1	Her şeye rağmen başımızdaki insanlar sayesinde rahatça nefes alabiliyoruz. Türkiye neler atlattı, bütün olumsuzlukların üstesinden gelir. Allah'ım bizi daha kötülerinden korusun.	
6	Son durumlar kritik. Olmaza doğru gidiyoruz. Siyasal yıkım gerçekleşmezse ve halk birlik ve beraberliğini bozmazsa zorlukların üstesinden gelip feraha ereceğimizi düşünüyorum.	
5	Gelinen son nokta biraz karışık olsa da insanların birlik ve beraberliği bozmaması lazım. OHAL sürecindeyiz ve bir sürü insan işinden oldu. Kurumlar kapatıldı. Bizim duamız inşallah bu kişilerin içinde günahsızlar yoktur. En kısa zamanda düzliğe çıkacağımızı düşünüyorum. Allah'ın izniyle.	
3	Zor günler geçirsek de Allah'a şükür nefes alıp veriyoruz. Biraz biraz toparlıyoruz kendimizi ve ülkeyi. Düzliğe çıkabilirsek iyi. OHAL süreci içerisinde inşallah her şey çözülür.	
11	Gelinen son nokta şimdilik düzelmeye doğru giden bir yol alıyor. Birçok olumsuzluklar yaşandı. Patlamalar Ankara'da, İstanbul'da falan. Darbe gibi olaylar yaşandı. Ama yine de ülke eski haline döndürülmeye çalışılıyor.	

Görüşmecilerden bazıları yaşadığımız olaylardan sonra ülke gidişatının git gide iyiye doğru gittiğini belirtmektedir. Ülke bazında çok derin yaralar oluşturabilecek olayların yaşandığını ama bu yaraları kapatmanın ise bizim elimizde olduğunu da eklemiştirler. Bu kapatma mevzuunu birlik ve beraberliğimizi bozmadan tek yürek haline gelerek aşabileceğimizi belirtmişlerdir. Bu konuda haklılık payının olduğunu da atlamamak gerekir. Çünkü yaşanan onca

olaydan sonra hala ayaktaysak ve yıkılmadıysak bunun ilk sebebi kurtuluşa inanç ve birlik beraberlik duygusudur.

Temizel (2012), doktora çalışmasında “Türkiye’nin Gidişatı” hakkındaki soruya katılımcıların verdikleri cevapların parti tercihleri değişkeni açısından “Türkiye’nin durumu gelecekte daha iyi olacak “ diyenlerin önümüzdeki seçimlerde %69,4’ü AKP’ye, %8,8’i MHP’ye, %5’i ise CHP’ye oy vereceklerini belirtmişlerdir. Türkiye’nin gelecekte daha kötüye gideceğini diyenlerin %29’u CHP’ye, %17,9’u MHP’ye ve %17,6’sı da AKP’ye oy vereceklerini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla burada iktidar partisinin vaatlerinin seçmeni etkilediği görülmektedir. Muhalefet partisinin seçmen üzerindeki etkisi çok fazla hissedilmemektedir.

Tablo 3.59. Türkiye’deki Belirsizlik Denizinin Hakimiyeti

Belirsizlik Denizi		
Görüşmeci No	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
10	Çok zor günler geçirdik ve hala geçiriyoruz. Yarın başımıza ne geleceğini bilmeden yaşıyoruz resmen. Ama düzlüğe çıkacağımızı düşünüyorum en kısa zamanda.	Kişiler belirsiz bir ortamda ve yarın başlarına ne geleceklerinden haberdar olmadan yaşadıklarını söylemişlerdir.
9	Aslında neyin ne olduğu tam olarak bilinmeyen bir zamanda yaşıyoruz. Çoğu konuda rahatız ama yine de içimizde tedirginlik var acaba yarın bir sorunla karşılaşır mıyız diye.	
12	Gelinen son nokta bir güvensizlik ortamı oluşması. Artık geleceğe bir kuşku, elimizde var olan bütün her şeye karşı da bir güven problemi yaşıyoruz. Ya daha kötüye gideceğiz ya da bütün bu olumsuzlukları atlatıp feraha ereceğiz.	
15	Her ne kadar bir şeyler düzeltilmeye çalışılsa da Türkiye’nin içinde bulunduğu durum içler acısı. Savaşa cesaret edemeyenler ülkeyi içten içe yok etmeye çalışıyorlar. PKK, IŞİD, Darbe vs. gibi sıkıntılar ülkeyi karıştırıyor ve bir sürü canın yok olmasına neden oluyor.	

Görüşmeciler ne kadar ayakta dimdik durduğunu ve asla yıkılmayacak inançlarının olduğunu dile getirseler de içlerinde bir türlü engelleyemedikleri ileriye dönük şüphe ve kuşku barındırıyorlar. Bu şüphe ve kuşku onların ileriye dönük planlarını ister istemez etkiliyor. Adalet ve Kalkınma Parti’sinin

attığı adımların arkasında olduklarını her defasında söyleyen görüşmeciler, onların hata yapma olasılıklarının düşük olduğunu ne kadar söyleseler de yaşadıkları bu süreçlerde “Belirsizlik Denizi”nde kulaç atan insan misali bilinmezliğe doğru ilerlediklerini dile getirmektedir.

Tablo 3.60. Türkiye'nin Son Durumunu Emeksiz Yemek Şeklinde Yorumlamak

Emeksiz Yemek		
Görüşmeci No	Cümle/Cümlerler	Yorum/Açıklama
14	Türkiye'nin içine düşmüş olduğu durum çok kötü fakat az az düzeltilmeye çalışılıyor. Bu işten çoğu kişi zarar görecektir ama diğer türlü de feraha ereceğimiz yok. İnsanlar belirli yerlere gelmişler hak etmeden. Bu insanların bu şekilde devam etmesi zaten haksızlık olurdu.	Belirli kurumlara hakkı olmadan yerleşmiş kesimlerin tespit edilmesi ve ona göre muamelede bulunulması gerekmektedir.
11	Patlamalar, darbe, görevden uzaklaştırmalar son zamanlarda yaşadığımız olaylar. Bu olayları atlattık ama hala eski halimize dönemedik.	
5	OHAL sürecine girilmiştir. Bir sürü tahliye konusu gündemdedir. Fakat bunlar önceden yapılırsa daha da iyi olurdu. Ama geç olsun güç olmasın demişler. Arada suçsuzlar heba olmasın o yeter.	
2	Şu sıralar iyi olduğunu söyleyemem. 15 Temmuz sonrası ülke tamamen bir temizleme aşamasına girdi. İşten çıkarmalar, tutuklamalar, gözaltıları. Herkes tedirgin, bir korku var içinde acaba benim başıma bir iş gelir mi diye. Çünkü suçlu olup olmadığını bilmene rağmen bir güvencen yok hayatta. Suçsuz olanları da aldıkları duyulmadı mı? Bu iş nerelere kadar gidecek merak ediyorum. Bir an önce de çözülmesini istiyorum.	

Türkiye 15 Temmuz'da farklı bir senaryoyla karşı karşıya gelmiştir. Her ne kadar bu senaryoda bazı kısımlar boş kalsa da eldeki diğer verilerle birkaç görüşe varılabilmektedir. Cemaat yapılanması ve yapılanmaya karşı başlatılan operasyonlar sonucunda 76.597 kişi açığa alınmış, 4.987 kişinin ise memuriyetine son verilmiştir. Bu kişiler arasında; asker, hakim, sivil memurlar vardır.

Gözaltına alınma ve tutuklanma konusundaki verilerde de 18.756 (gözaltı), 10.192 (tutuklanma) mevcuttur. “FETÖ” soruşturması kapsamında birçok personel görevden uzaklaştırılmakla birlikte akademik personellere yönelik de işlem başlatılmıştır. Dolayısıyla tüm bu görevden uzaklaştırmalar ve ihraçları

kapsayan süreçte, 23 Temmuz'da, OHAL sürecine girilmiştir. Bu süreçle beraber birçok kamu kurum ve kuruluşları OHAL kararnamesi ile kapatılmıştır. Bu kurum ve kuruluşlar arasında bir çok sağlık kuruluşu, vakıf, öğrenci yurdu, özel okul, dernek, üniversite ve sendika yer almaktadır. Bu kurum ve kuruluşların kapanmasındaki sebep ise cemaate bağlılıklarının söz konusu olmasıdır.¹¹

15 Temmuz darbe girişimi sonrası Türkiye'de birçok kuruma haksız yere yerleşen gruplar bu şekilde teşhis edilmiş ve işlerine son verilmek için bazı işlemler başlatılmıştır. Ülke için bir temizlik hareketi olarak değerlendirilen bu olay sonrasında birçok kişi işsiz kalmıştır. Görüştüğümüz kişiler bu işten atılma konusuna pozitif yaklaştığını ama içinde suçsuz insanların da olabileceğinden dolayı da yine üzgün olduklarını belirtmişlerdir. Suçlu olan insanların cezasını çekmeleri gerektiği "**Emeksiz Yemek**" ten nasibini almamaları yönünde işlem başlatılmasının tam yerinde olduğunu da eklemişlerdir. Türk halkının çoğu bir yerlere gelebilmek için çok emek harcamakta ve hayatının çoğunu bu yolda tüketmektedir. Haksız kazanç elde eden kişiler bu insanların bütün emeğini çöpe atmakta ve onların yerlerini işgal etmektedirler.

¹¹ Cumhuriyet Gazetesi,
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/584540/15_Temmuz_dan_15_Agustos_a..._D_arbe_girisiminin_1_aylik_bilancosu.html (Erişim tarihi: 08.11.2016).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kurucuları tarafından “sosyolojik bir yenilenme hareketi” olarak tanımlanan AK Parti, 3 Kasım 2002 seçimlerinde elde etmiş olduğu oy oranı ile Türkiye siyasetinde önemli bir başarıya imza atmıştır. Dolayısıyla hem içinden gelmiş olduğu gelenek, MGH, hem de Türk siyasetine getirmiş olduğu yenilik, dinsel kimlik siyasetine ilişkin geleneksel yaklaşımı yeni bir mecraya yönlendirmesi, bakımından oldukça dikkat çeken bir sosyolojik araştırma konusu olagelmıştır.

AK Parti, 1970 yılındaki ilk partisi Milli Nizam Partisi olan Milli Görüş Hareketi'nin içinden doğmuş bir partidir. Milli Görüş çatısı altındaki partiler; MNP, MSP, RP, FP, SP 'dir. 28 Şubat süreci ile kapanan Fazilet Partisi sonrası Milli Görüş içinde beliren huzursuzluk ortamı, partiler arasında ikilemlerin oluşmasına yol açmıştır ve Milli Görüş Hareketi, Saadet Partisi ve AK Parti olmak üzere ikiye bölünmüştür.

Saadet Partisi, MGH'nin dinsel kimlik siyasetinin devam ettirmekle beraber AK Parti ciddi bir güce sahip olmasına rağmen dinsel bir gündem oluşturmaktan kaçınmıştır. MGH ile arasında böyle farklılıklar olmasına rağmen AK Parti'nin bu gelenekten tamamen koştüğünü söylemek de mümkün değildir. Çünkü partinin bu hareketle az da olsa organik bağları vardır. Bu yüzden AK Parti'yi konumlandırmada güçlük çekilmektedir. Görüşmecilerin beyan ettiği kadarıyla AK Parti Milli Görüş Hareketi'nden kopuk olarak değerlendirilemez ondan da söylem ve program olarak farklılaşmaktadır. Çünkü AK Parti, söylem ve program olarak İslamcı bir parti görünümünde olmamakla birlikte İslami kökenden gelen ama İslamcı olmayan bir parti görüntüsü içinde olmaya özen gösteriyordu.

Kurulduğu zamandan bu yana İslamcı bir parti olmadığını belirten AK Parti, siyasi ideolojilerinde de İslam'ı referans olarak kullanmadıklarını beyan etmişler ve kendilerini bu yüzden meşru ve mümkün gördükleri sınırlar içerisinde “muhafazakar” olarak tanımlamışlardır.

Sarıbay'a göre içinden geldiği gelenek ve çekirdek kadrosunun kültürel ve ideolojik arka planı dikkate alınırsa, AK Parti'ye en uygun kimlik “İslamcı” parti kimliğiydi; ama bu çok dar bir kalıp içine sıkıştırılmış tanım olmaya mahkumdu

(Sarıbay, 2003). Görüşmecilere AK Parti'nin "muhafazakar demokrat" sıfatına ne kadar karşılık geldiği sorulmuş ve yanıt olarak seçmenlerin küçük bir kısmı bu sıfatı taşıdığını söylerken, bazıları ise tanımda bazı eksikliklerin olduğunu ve geri kalan diğer çoğunluk tanımlamanın doğru olmadığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla seçmenlerin çoğunluğu partiyi hem muhafazakar hem de demokrat olarak görmemektedir. Onlara göre ağır basan kısım partinin dini tarafıdır. Bu sebeple kendilerini çoğunlukla "merkez sağ" olarak görmektedirler. Görüşmecilerin çok az bir kesimi de kendilerini "muhafazakar sağ" olarak konumlandırmışlardır. Dolayısıyla kendilerini sağ tandanslı olarak tanımlayan görüşmeciler, oy verme davranışlarında sahip oldukları dini tercih ve tutumlarının önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadırlar. Fakat parti hakkında belli bir düşüncenin hakim olmaması AK Parti'nin siyasi duruşunun belli olmayan taraflarının olduğunun göstergesidir.

AK Parti, daha önce de belirtildiği üzere sadece İslamcı olarak değerlendirilemez. Çünkü böyle bir değerlendirme tek taraflı bir değerlendirmedir. Partiye oy vermenin bir anlamı olarak seçmenlerin çoğunluğu partinin halkını ve vatanını sahiplenmesi, onlara öncelik vermesi ve hakları ihlal etmemesi gibi özelliklerine ilk olarak oy verdiklerini belirtmişlerdir. Bu özelliğini takip eden faktör olarak partinin İslami değerlere sahip çıkıyor olması ve Müslüman bir parti olması gelmektedir. Temizel'in (2012) çalışmasına göre seçmenlerin partiyi tercih etmelerinin başında ilk olarak "parti programı" gelmektedir. Sonrasında sırası ile "partinin icraatları, partinin kadrosu ve partinin lideri" bunu takip etmektedir. Dolayısıyla bir seçmenin sadece lider ya da ideoloji gibi faktörlere bağlı olarak oy kullanmadığı, ayrıca rasyonel davranarak geleceğe ilişkin beklentilerine hizmet edebileceğine inandığı partiye yöneldiği görülmektedir.

Seçmenlerin büyük bir çoğunluğu kendisini dindar olarak tanımlamaktadır. Oy verme davranışını sergilerken seçmenler, dini kimliklerini işin içine katmaktadırlar. Bu yüzden de dindar olarak gördükleri partilere oy vermektedirler. Din ve siyaset sorunsalı üzerine konuşulduğunda ise çalışmamızda seçmenlerin çoğunluğu din adamlarının siyasette yer almaları ve almamaları arasında kalmışlardır. Dolayısıyla belirli sınırlar çerçevesinde din ve siyasetin birbirleriyle hareket edebileceğini düşünen kesimler çoğunluktadır. Bu yüzden sınırlarını aşmamak kaydıyla din ve siyaset beraber hareket edebilirler.

Yapmış olduğumuz nitel analizde ilk olarak üzerinde durduğumuz konuya dönecek o olursak; her ne kadar oy verme davranışında dini kimliğin yerini ortaya koymaya çalışıyorsak da bunun öncesinde kavramsal olarak kimlik siyaseti hakkında seçmenlerin herhangi bir düşüncesinin olup olmadığını ortaya koymaya çalıştık. Kimlik siyaseti hakkında eğitim seviyesi arttıkça verilen cevapların daha da nitelikli bir hal aldığı görülmüştür. Dolayısıyla eğitim ile bilinçlilik düzeyinin artışı doğrudan orantılıdır.

Küreselleşme ile birlikte bilgiye ulaşımın arttığı ve giderek zaman ve mekan olarak sınırların ortadan kalktığı görülmüştür. Dolayısıyla seçmenlerin dini yaşamındaki farklılaşma algıları bu oranda farklılaşmıştır. Kişilerin dine karşı olan farkındalık düzeylerinin arttığı ve böylelikle de dindar kesimin yaşamsal bir rahatlama içine girdiği görülmektedir. Dindar kesimlerin böylelikle öncesine nazaran yaşamlarını daha rahat bir şekilde sürdürdükleri aşıkardır.

Araştırmamızın sonlarına doğru ülkemizin en önemli sorununun ne olduğu üzerinde durmaya çalıştık. Seçmenler ilk olarak bu soruya PKK/terör olayları diye cevap verirken sonrasında işsizlik ve iç karışıklık cevapları vermişlerdir. Eğitim sorunu, ekonomik belirsizlik, göçmen nüfus olayı (Suriye), hayat pahalılığı ve toplumsal bütünlüğün sağlanamaması gibi sorunlar da seçmenlerin verdikleri bir diğer cevaplardır. Dolayısıyla seçmenlerin gözünden siyasal partiler parti programlarını yaparken halkın sorunlarının çözümüne ilişkin olarak önceliklerini ortaya koymalıdır. Çünkü sözü edilen sorunların neredeyse tamamı siyasi sistemin ilişkili olduğu sorunlardır. Son olarak da seçmenin günümüzde gelinen son noktanın bir değerlendirmesini yapması istendi. Seçmenler yaşanan olayların ne kadar kötü olsa da sahip oldukları inançları doğrultusunda bütün zorlukların üstesinden gelineceği ve sonunda da düzleşme çıkılacağını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla her ne kadar günümüzde siyasal arenada dini kimliğin kullanımının azaldığı konusunda bir yaklaşım benimsense de aslında bu durum biraz belirsizleşmektedir. Çünkü yirmi birinci yüzyılda siyasal İslam'ın etkisinin azaldığı yönündeki bir düşünce artık kişileri tatmin etmemektedir. Aksine bir yükselişin varlığından söz etmek daha doğru olacaktır.

Bilindiği üzere sadece literatür taraması ile yapılan çalışmalar önemli bilgiler vermekle birlikte bu çalışmalarla tahminleme yapma, planlama yapma ya da sayısal olarak sonuç görme olanağı azdır. Bu olanağın oluşturulması için sahaya çıkmak gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın uygulama kısmında elde edilen bulgular araştırmacılara çeşitli açılardan katkılar sağlayabileceği gibi, uygulayıcılara da planlama ve öngörme olanağı verecektir. Türkiye’de bu alanda yapılmış kapsamlı çalışmaların (daha çok derinlemesine görüşme yapılarak) yetersizliği görülmekle beraber bu hususun teze konu edilmiş olmasının ayrıca bir önemi vardır.

Çalışmanın bizce yeterli denilebilecek bir örneklem büyüklüğünün olması, seçmen davranışlarındaki dinsel faktörlerin etkisinin Türkiye’de sürekli gündemde olması ve bu alanda önemli bir ihtiyacın hissedilmesi açısından da çalışma ayrıca bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla yapılmış olan bu çalışmanın, alanda yapılacak diğer çalışmalara bir altyapı oluşturacağı umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abuzar, C. (2003). *Sosyal Değişme ve Din İlişkileri: Şanlıurfa Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı: Samsun.
- Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* (Çev. S.Cem Karadeli) , Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 1.
- Ahsen, A. (1986). *Çağdaş Müslümanın Kimlik Krizi* (Çev. Kenan Dönmez), İnkılap Yayınları: İstanbul.
- Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Akpolat, Y. (2003). *Neden Batı'ya Koşuyoruz? Neden Batı'dan Kaçıyoruz?*, Q-Matis Yayınları: Ankara.
- Aktay, Y. (2005). "AK Parti'nin Kimlik Sorunu ve Müslüman Demokrat Kimliği Konsepti", Tezkire, sayı: 41, s. 58-79.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi: Sakarya.
- Altuntaş, N. (Kış 2004). "Kısmi Kimliklerin Evrensel Konumlanması", Türkiye Günlüğü, s. 79, ss. 67-79.
- Barlas, M. (1994). Turgut Özal'ın Anıları, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2004). *Sosyolojik Düşünmek* (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 4.Baskı.
- Bayart, J. F. (1999). *Kimlik Yanılsaması* (Çev. Mehmet Morali), Metis Yayınları: İstanbul, 1.Baskı.
- Bayri, H. (2011). *Türkiye'de Kimlik Siyaseti İslamcı Siyaset ve Etnik Ayrılmaklılık*, Binyıl Yayınevi, A Kitap, Ankara, 1.Baskı.
- Berger, P. L. (1963). *Invitation to Sociology: A Humanistic Approach*, Garden City.

- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık: İzmir, ss. 232.
- Bilgin, N. (2001). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, Sistem Yayıncılık: İstanbul, ss.162.
- Bostancı, M. N. (Mart- Nisan 1998). “Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik”, *Türkiye Günlüğü*, s. 50, ss. 39.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara, ss. 451.
- Calhoun, C. (1994). *Social Theory and the Politics of Identity*, Blackwell: Oxford.
- Castells, M. (2004). *The Power of Identity, 2*. Blackwell Publishing: Oxford.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Kimliğin Gücü* (İkinci Cilt), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2.Baskı.
- Cizre, Ü. (2005). “Cumhuriyet Türkiye’inde İslam-Devlet Etkileşiminin Parametre ve Stratejileri”, *Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık içinde* (Çev. Cahide Ekiz), İletişim Yayınları: İstanbul, ss.81-116.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık* (Çev. Ferma Lekesizalın), Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 1.Baskı.
- Çağlar, N. (2008). “Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.13, s.3, ss.369-386.
- Çakır, R. (1990). *Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar*, Metis Yayınları: İstanbul, 1.Baskı.
- Çakır, R. ve Çalmuk, F. (2001). *RECEP TAYYİP ERDOĞAN Bir Dönüşüm Öyküsü*, Metis Yayınları.
- Çarkoğlu, A. ve Toprak, B. (2006). *Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*, TESEV Yayınları: İstanbul.

- Çınar, M. (2005). “Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık” (Ed. Ömer Laçiner), Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi , ss.: 156, Nisan.
- Dağı, İ. (1998). *Kimlik, Söylem ve Siyaset: Doğu-Batı Ayrımında Refah Partisi Geleneği*, İmge Yayınevi: Ankara, 1.Baskı.
- Delibaş, K. (2004). “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: „Batı Dünyasında Gelişmekte olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, s.9 (1-41), 2,ISSN:1302-1761.
- Delibaş, K. (2006). “Din ve Siyaset” (Ed. A. Cevizci), Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 4 (494-503), Babil Yayıncılık: Ankara.
- Delibaş, K. (2008). “Dini Kimlik ve Katılımcı Birey: Kimlik Siyaseti ve Türkiye’de Siyasal İslam”, Amme İdaresi Dergisi, c. 41, ss.2.
- Delibaş, K. (2015). *The Rise of Political Islam in Turkey: Urban Poverty, Grassroots Activism and Islamic Fundamentalism* , Araştırma (Tez Hariç) Kitabı ,978-1780765655.
- Duman, Z. (2009). “Küreselleşme, Kimlik ve Çok Kültürlülük”, Eğitim-Bir-Sen, Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi, ss. 587-600.
- Dursun, Ç. (2002-2003). “Türkiye’de Darbelerin Simgesel Ekonomisi” , Doğu Batı Yayınları: İstanbul, s. 21, ss.125-148.
- Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları* (Çev. Özge Çelik), Ayrintı Yayınları: İstanbul, 1.Baskı.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*, 242.
- Foucault, M. (1997). “Sex, Power and the Politics of Identity”, Essential Works of Foucault içinde, vol. 1, Ethics Subjectivity and Truth, Ed. Paul Rabinow , New York: New Press.
- Foucault, M. (2015). *Hapishanenin Doğuşu* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi.

- Fraser, N. and Gordon, L. (1994). "A Genealogy of Dependency : Tracing a Keyword of the U.S Welfare State ", *Sign* 19 (2) : 309-36.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Selfand Society in Late Modern Age*, Polity Press, Cambridge.
- Giddens, A. (1995). *Modernliğin Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Giddens, Antony (2014). *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum* (Çev. Ümit Tatlıcan), Say Yayınları.
- Goffman, E. (2009). *Günlük yaşamda Benliğin Sunumu* (Çev. Barış Cezar), Metis Yayınları: İstanbul.
- Gökçe, B. (2004). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları: Ankara, 4. Basım.
- Gökçe, O. vd. (2009). "Voter Behavior: Who Elects Who and Why?", International Conference on Social Sciences, ICSS, Public Economics, Public Management & Public Policy (Ed. Asım Balcı, Fatih Savaşan, Özlem Kıvrak), Volume 3, 10-11 September, İzmir, Turkey, ss. 85-100.
- Göle, N. (2004). *Modern Mahrem*, Metis Yayınları: İstanbul, ss.180.
- Gülalp, H. (2014). *Kimlikler Siyaseti: Türkiye 'de Siyasal İslam 'ın Temelleri*, Metis Yayınları: İstanbul, 2. Baskı.
- Gürsoy, Ş. ve Çapçioğlu, İ. (2006-2009). "Din Kimlik İlişkisi Üzerine", *Toplum Bilimleri*, Ocak-Haziran 2006-2009.
- Güvenç, B. (1995). *Türk Kimliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Hakan, M. (Mart-Nisan 1995). "Kimlik Nedir?", *Türkiye Günlüğü*, s. 33, ss.146-149.
- Hall, S. (1998). "Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler", *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi* (Der. Antony D. King) (Çev. G. Seçkin-Ü. Hüsrev Yoksal), Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.

- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler* (Çev. A. K. Bayram v.d), Adres Yayınları: Ankara, ss.384-386.
- İnsel, A. (1995). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, Birikim Yayınları: İstanbul, 2.Baskı.
- Karpat, H. K. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş Yayınları, 4.Baskı.
- Kaypakoğlu, S. (2000). *Ulusal Ekonomilerin Bütünleşmesi Sürecinde Kimlik Sorunları ve İletişim*, Der Yayınları: İstanbul.
- Keyman, E. F. (1998). “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam içinde (Der: E. Fuat Keyman, A. Yaşar Sarıbay), Vadi Yayınları: Ankara.
- Keyman, E. F. (1998). Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam (Der: Yaşar Sarıbay),
- Kışlalı, A. T. (1995). *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi: Ankara.
- Konda (2014). “30 Mart Yerel Seçim Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi”, [http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_30Mart2014_Yerel Secim Analizi.pdf](http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_30Mart2014_Yerel_Secim_Analizi.pdf). (Erişim: 07.03.2015).
- Kuş, E. (2007). *Nitel- Nitel Araştırma Teknikleri*, 2. Baskı, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Kushner, D. (2004). *Türkiye Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)* (Çev. Mehmet Zeki), Ay Köprüsü Yayınları: İstanbul, 1.Baskı.
- Küçük, M. (2000). *Modernite Versus Postmodernite*, Vadi Yayınları: Ankara.
- Mardin, Ş. (1995). “19.Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti”, Türk Modernleşmesi (Makaleler 4) içinde (Der. M. Türköne- T. Önder), İletişim Yayınları: İstanbul, 4.Baskı, s. 81-101.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Ed.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s. 407-408.

- Mouffe, C. (2010). *Siyasal Üzerine* (Çev: Mehmet Ratip), İletişim Yayınları: İstanbul, 1.Baskı.
- Offe, C. (1999). “Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”, *Yeni Sosyal Hareketler içinde*, haz: Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları: İstanbul, 1.Baskı, s. 53-80.
- Parekh, B. (2009). *Kimlik Politikaları: “Kimliğin Mantığı”* (Çev. Suat Aksoy), (ed.: Fırat Mollaer), Doğubatı Yayınları.
- Perşembe, E. (2003). “Modernlikte ve Postmodernlikte Din Problemi”, *OMÜİFD*, sayı:14-15.
- Polat, F. (2010). *Din Siyaset Seçmen*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Roy, O. (2005). “Siyasal İslamın İflası” (Çev. Cüneyt Akalın), *Metis Yayınları*, Yaşadığımız Dünya Dizisi 20, Üçüncü Basım, İstanbul.
- Sarıbay, A. Y. (1985). *Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası: MSP Örnek Olayı*, Alan Yayıncılık: İstanbul, 1.Baskı.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*, Asa Kitabevi: Bursa, 1.Baskı.
- Sarıbay, A.Y. (1994). “Refah partisinin Ardındaki Sosyo-Politik Dinamikler”, *Türkiye Günlüğü*, sayı: 27, s.19-22.
- Selim, Y. (2002). *Yol Ayrımı: Milli Görüş Çizgisindeki Ayrılmanın Perde Arkası*, Hiler Yayınları: Ankara.
- Sitembölükbaşı, Ş. (1993). “Cumhuriyet Dönemi İslamcılık Düşüncesinin Genel Karakterleri”, *Türkiye Günlüğü*, s.22, ss.127-132.
- Smith, A. D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik* (Çev: Derya Kömürcü), Everest Yayınları: İstanbul, 1.Baskı.
- Subaşı, N. (2005). “AKP’nin Muğlak Söylemi: Tahliye ve Tavsiye Sarkacında Siyasal İslam”, *Tezkire*, s.41, s. 80-96.

- Şaylan, G. (1992). *Türkiye’de İslamcı Siyaset*, Verso Yayınları: Ankara, 2.Baskı.
- Şimşek, S. (2002). “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl:3, s.3.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Taylor, C. (2005). “Tanınma Politikası” (Çev: Yurdanur Salman), *Çokkültürlülük: Tanınma Politikası içinde* (Haz: Amy Gutman), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2.Baskı, ss.42-84.
- Temizel, M. (2012). *Türkiye’de Seçmen Davranışlarında Sosyo-Psikolojik, Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal ve Ampirik Bir Çalışma*, doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı: Konya.
- Tok, N. (Kış 2006). “Çok Kültürcülüğe Bir Yanıt Olarak Tek Kültürcülük ve Çokkültürcülük”, *Demokrasi Platformu*, yıl:2, s. 5.
- Touraine, A. (1995). *Critique of Modernity*. Blackwell: Oxford.
- Vadi Yayınları: Ankara, 1.Baskı.
- Vatandaş, C. (2004). *Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, Açılım Kitap: İstanbul.
- Weeks, J. (1998). “Farklılığın Değeri”, J. Rutherford, vd., *Kimlik: Topluluk/ Kültür/ Farklılık içinde*, Sarmal Yayınları:İstanbul s. 85.
- Weigert, A. J. (1982). “Identity: Its Emergence Within Social Psychology”.
- Yaraşır, V. ve Akgün, T. (2002). *Siyasal İslam ve AKP*, Akyüz Yayın Grubu, İstanbul.
- Yavuz, M. H. (2004) “Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek” (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:6*, Birinci Basım, (591-603) İletişim Yayınları: İstanbul.

- Yavuz, M. H. (2005a). “Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modern Gelenek”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce : İslamcılık (cilt:6) (Ed.Yasin Aktay), İletişim yayınları: İstanbul, s. 591-603.
- Yavuz, M. H. (2005b). *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti* (Çev. Ahmet Yıldız), İstanbul, 1.Baskı.
- Yorulmaz, M. (2012). “Din ve Kimlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Kimlik Arayışları- Yapısal Bir İçerik Analizi”, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran, c. 3, s. 2.

EKLER

Ek 1. AK Parti'nin (2013) TBMM 'de Düzenlenen İlk Grup Toplantısındaki Görüşleri

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin TBMM' deki ilk grup toplantısında konuşan Genel Başkan Erdoğan (2003) siyasetlerinin genel kabullerini şöyle özetliyordu:

Adalet ve Kalkınma Partisi olarak, bizler;

1- Cumhuriyetimizi, 'binlerce yıllık tarihimiz boyunca elde ettiğimiz kazanımların en önemlisi' olarak kabul ediyoruz. Aynı zamanda da, Cumhuriyetimizi, hukukun üstünlüğüne, insan hak ve özgürlüklerine dayalı çağdaş, bir yapıya kavuşturmayı temel hedef olarak benimsemiş durumdayız.

2- Ulusal ve uluslararası nitelikteki bütün sorunların yegâne tartışılma ve çözümlenme platformu olarak, milletin yasal temsil alanı olan siyaset müessesesini ve Yüce Meclis'i tanıyoruz.

3- Dayatan, direten, rant dağıtan bir devlet değil; düzenleyen, denetleyen, yol gösteren, fırsat yaratan ve teşvik eden bir devlet anlayışını savunuyoruz.

4- Partimiz, Türkiye Cumhuriyetinin birlik ve bütünlüğünün, üniter yapısının, laik, demokratik, sosyal hukuk devletinin, sivilleşmenin, demokratikleşmenin ve fırsat eşitliğinin esas kabul edildiği bir zemin olup, "birey" i bütün politikaların merkezine alarak demokratikleşmenin sağlanmasını, temel hak ve özgürlükleri temin etmeyi ve korumayı en önemli ödevleri arasında sayar.

5- Türkiye'nin yüzünün çağdaş dünyaya dönük ve aynı zamanda dünya toplumunun bütün üyeleriyle onurlu bir ilişki içinde olmasını istiyor, öte yandan, yadsınamayacak tarihsel ve kültürel bağlarımız bulunan, dünya üzerinde sayıları 45'e, nüfusları ise 1,2 milyara varan İslam ülkeleriyle ilişkilere de özel bir önem veriyoruz.

6- Ülke yararına olacak bir 'özelleştirmeyi elzem görürken, vergi mevzuatının basitleştirilmesi, vergi sayısının azaltılması ve vergi oranlarının düşürülerek tabana yayılması gerektiğine inanıyoruz.

7- Biz bu ÷lkede hiç kimsenin burnunun kanamasına bile razı değiliz. Her t÷rl÷ tahkir, tezyif, k÷t÷ muamele, işkence ve ter÷r÷ bir insanlık suçu olarak g÷r÷yoruz ve insan haklarıyla ilgili şikâyetleri mahkemelerde harçsız ve bizzat temsil yolu açık tutularak öncelik ve ivedilikle sonuçlandırarak d÷zenlemeler yapılmasından yanayız.

EK 2. Görüşme Formu

Bu çalışma, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülmekte olan “Türkiye’de Siyasal İslamcılık, Kimlik Siyaseti ve Muhafazakar Demokrasinin Toplumsal Temelleri” konulu Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında yapılan bir saha araştırmasıdır. Sahadan elde edilecek olan veriler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak ve kesinlikle saklı kalacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ

Öğrenci: Arş. Gör. Gülşen ATAŞ

1. Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

a) Yaşınız

b) Cinsiyetiniz

c) Nerede doğdunuz? (köy-kasaba-kent)

d) Medeni durumunuz

e) Eğitim durumunuz En son bitirdiğiniz okul.....

f) Çalışma durumunuz Mesleğiniz

g) Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı? (SGK, Emekli sand.)

h) Herhangi bir sosyal yardım alıyor musunuz?

i) Sizin gelir durumunuz (aylık) :

0-499 TL 500 -749 TL 750 - 999 TL 1.000-1.499 TL

1.500-1.999 TL 2.000-2.499 TL 2.500-2.999 TL

3.000-3.999 TL 4.000-4.999 TL 5.000 TL - üstü

j) Ailenizin toplam gelir durumu (aylık) :

- 0-499 TL 500 -749 TL 750 - 999 TL 1.000-1.499 TL
- 1.500-1.999 TL 2.000-2.499 TL 2.500-2.999 TL
- 3.000-3.999 TL 4.000-4.999 TL 5.000 TL – 7.500 TL
- 7.500 – 10.000 TL 10.000 – üstü

2. Kendinizi hangi sosyo-ekonomik gelir gruplarına daha yakın görüyorsunuz?

- Alt Orta-Alt Orta Orta-Üst Üst

3. Genel olarak siyasete ilgi durumunuz nedir?

- İlgilenmem Az ilgilenirim İlgilenirim Oldukça ilgilenirim
- Çok ilgiliyim

4. Aşağıdaki kimlik kategorilerinden hangisi ya da hangilerine sizi en iyi tanımlar?

- Müslüman (dindar) Dindar olmayan Türk Kürt Alevi
- Muhafazakar T.C. Vatandaşı Ateist Milliyetçi İslamcı
- Laik Sağ Ortada Sol
- Diğer (belirtiniz.....)

5. Sizi aşağıdaki değer ya da değerlerden hangisi ya da hangileri en iyi tanımlar?

- Din/Müslümanlık(dindarlık) Türklük Kürtlük
- Laiklik Milliyetçilik Muhafazakarlık İslamcılık
- Diğer (belirtiniz.....)

6. Sizce kimlik siyaseti ne demektir? Kimlik siyaseti denilince aklınıza ilk olarak ne gelmektedir?

7. Türkiye’de kimlik siyaseti yapıldığını düşünüyor musunuz?

8. Günümüz siyasetinde etnik ya da dini kimliklerin görünürlüğü konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizce hangisi daha ön planda?

9. Sizce din ne zaman siyasette yer almaya başlamıştır?

10. Din ve siyaset ilişkisi size göre nerede durmalıdır? (din adamları ve dini liderler siyasette daha fazla yer mi almalı?)

11. Din ve siyaset birbirinden kopmalı mı yoksa birbirine entegre mi olmalı?

12. İlk ne zaman oy kullandınız?

13. Önceki seçimlerde hangi partiye oy verdiniz?

14. Zaman içerisinde oy tercihinizde bir değişiklik oldu mu?

15. Oy verirken hangi kriterler size daha cazip gelmektedir? (Hangi kriterlere bakarak oy kullanırsınız?)

16. Bir seçmen olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'ni nasıl değerlendiriyorsunuz?

17. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 14 yıllık iktidarlık döneminde uygulamış olduğu sosyal politikalar hakkında ne düşünüyorsunuz?

18. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin daha önceki İslamcı partilerden (MNP,MSP,RP,FP,SP) farklı olduğunu düşünüyor musunuz?

19. Farklı olduğunu düşünüyorsanız ne yönlerden parti diğerlerinden farklılık göstermektedir?

20. Adalet ve Kalkınma Partisi'ne oy vermenizdeki en önemli sebep ne olabilir?

Geleneksel Sebepler Yaşam tarzı Dini sebepler

İdeolojik sebepler Ekonomik sebepler Diğer (belirtiniz.....)

21. Kendinizi aşağıdaki siyasal yelpazenin neresinde konumlandırıyorsunuz

22. Bir partide olması gereken en önemli özellikler nelerdir?
23. Bu özelliklerin hangilerini AK Parti’de görüyorsunuz?
24. Sizce Türkiye’nin en önemli sorunu nedir?
25. Size göre Türkiye’nin en önemli 3 (üç) sorunu nedir?
26. 2002’den bu yana iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yapmış olduğu en önemli başarı nedir?
27. Sizce AK Parti hükümeti “laiklik” ilkesine karşı nasıl bir tutum sergilemektedir?
28. Türkiye’de özellikle 1990 sonrası İslami kimlikte öncesine nazaran nasıl bir değişim-dönüşüm meydana gelmiştir?
29. Sizce AKP’nin kendi siyasi kimliğini “muhafazakar demokrat” olarak beyan etmesi onu doğru olarak nitelendiriyor/tanımlıyor mu?
30. Günümüzde insanların dinini yaşamasında on yıl öncesine nazaran bir farklılaşma var mıdır? Nasıl?
31. Temmuz’da yapılan kalkışma (darbe) hakkında ne düşünüyorsunuz?
32. Günümüzde Türkiye açısından gelinen noktayı değerlendirmek isterseniz neler söylersiniz?
33. Görüşme burada sona eriyor. Sizin eklemek ya da sormak istediğiniz herhangi bir şey var mı? Teşekkürler...

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Gülşen ATAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Aydın / 21.01.1990

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Dumlupınar Üniversitesi/Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri:

İŞ DENEYİMİ

Stajlar:

Projeler:

Çalıştığı Kurumlar:

İLETİŞİM

e-posta Adresi: gulsen.atas@adu.edu.tr

Tarih: 28.12.2016